

91

p-58

R 2000

728

ms. no. 395

1588-42

12-59

91 457.0 50 48
h-59 h-58
Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

91(∞) Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

Հին և նոր Աշխարհա
գրութիւնք .

Աշխատասիրելի հայր Ղուկաս վգնիկ
ինձիձեան, ՚ի միաբանութի գերյալ,
գոյ Մխիթարայ մեծի
արայի :

Յառի քն 1791 ՚ի Երեւանի . 200
Ի Բաճախանիս հայոց ումիս :

Ի հայրասպետութիւն Ղուկասու
հայոց կաթուղիկասի :

Ի Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ :

Ի Վանս սբյն Ղազարու :

Հրամանատար մեծաւորոց :

Printed in Turkey

Printed in Turkey

STUBBS & CO

2000000000

Printed in Turkey

4815-50

Printed in Turkey

STUBBS & CO
PRINTED IN TURKEY

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն :

Աշխարհագրութե գիտութիւնը ամենէն գիտութիւնն աւելի բաղձալի է հիմա աշխրբիս մէջ . որովհետեւ աւելի չկայ մէկ գիտութի մը աստար զո՛ւարձալի ինչպէս աշխարհագրութիւնը : Բաղձալի է մարդուս և սէր բնական՝ աշխարհ քալել զանազան քաղաքներուն շէնքերը տեսնալու , և զանազան ազգաց սովորութիւնքը իմանալու առ՛ի իտէք սոր վիլ . անոր համար բաղձալի եղաւ մարդուս ան գիտութիւն՝ որ իր կարդացողն : Ժուս գալ կուտայ առանց քալելու առանց յոգնելու . տեսցնել կուտայ անդտար աշխրբ և քաղաք , որ ան կարելի էր մարդուս տեսնալ . իմացնել կուտայ մէկ երկու օրվան մէջ անդտար տեղեկութիւններ , որ մարդուս կեանքը չէր օգտէր ժուս գալով իմանալ :

Բայց ճամբայ չընող անվարժ մարդ մը՝ չիկրնար առջի բերանը մէկէնիմէկ երկան ճամբայ ընել , ասանկալ աշխարհագրութե անվարժ մը՝ չիկրնար մէկէնիմէկ մեծ աշխարհագրութի մը կարդալով բոլոր աշխրբիս որպիսութիւն միտք առնել . աս պզտի գրքոյկը քիչ բանով բոլոր աշխրբիս վրայ ըհանուր տեղեկութի մը կուտայ և լոյս՝ միտք առնելու մեծ աշխարհագրութիւնը . ասոր ա նունն է Տեսութի համարօք հին և նոր աշխարհագրութի . յի մէկ տեսք մը . կի՛ ինչպիս յունարէն կըս վի՛ իպէս մը՝ և օրինակ մը՝ որ մեծ աշխարհագրութիւնը ցրցնել կուտայ :

Յուսամ որ կարդացողները շատ սեպեն ասլը տար ծանօթութիւններնալ , ինչպտար որ կուտայ աս պզտի գրքոյկս ամենէն մէկ աշխրբի վրայ . մեր ազաճը աս է , որ որովհետեւ աս համառօտութիս շինվեցաւ նորավարժներու համար , չէ բեռցրնենք նահանգներու , դաւառներու , և քաղաքներու անուններով , ուսկից համ մը չառնէր նորավարժ մը . և անոր ներհակ պատասխան և ժամանակագրական ծանօթութիւններ

Printed in Turkey

Գրինք, որով նորովորժը կարդալով զոճարձա-
 նայ, և աւելի ընճանուր տեղեկուհները սորվի
 ամեն մէկ աշխրբի վայ, քան թէ 'ի մասնա-
 ւորի օտար ու անծանօթ անունները: Կրգանք
 վին պղտիկ աշխարհագրուհներ որ միայն տեղե-
 բուն անունները կդնեն. իսկ տեղերուն ստո-
 բագրուհը և պատմուհը կի՞ բողբովին զանց
 կրնեն, և կի՞ խիստ քիչ կդնեն. ասանկ աշ-
 խարհագրուհը քաղցրուհ մը չունենալով, սէր
 չիբերեր ամենևին կարդալու. միտք առնելնալ
 գժոճար կը լլայ, և վարպետին ահը կուզէ՝ որ
 ան ահով նորովորժ տղայ մը սէր ձգէ սորվե-
 լու: **Ա**նկարգ է ան պատմուհը՝ որ չունի իր
 մէջը՝ ոչ ժամանակագրուհ, և ոչ աշխարհա-
 գրուհ, որ երկու աչք են պատմուհ. չիդներ
 թէ՛ որ բանը որ ատեն եղաւ, և ուր տեղ, և
 սանկալ անկարգ սեպելու է ան աշխարհագր-
 րուհը, որ չի դներ գոնէ երեւելի տեղեաց հա-
 մառօտ պատմուհը և ժամանակագրուհը. վի-
 ղի աշխարհագրուհը աչք է պատմուհ, և սիրտ
 է քանասիրական ուսմանց, աչքը և սիրտը պէտ-
 քը չէ բաժնել 'ի մարմնոյն:

Ասոր համար խրաքանչիւր աշխարհաց ամենե-
 նահաղները չի գրինք, այլ միայն աւելի գլխա-
 ւորները:

Գիրքերնին՝ թէ՛ որը որուն քով կը յնայ չի յի-
 շեցինք, վի՛ զի աս բանս իօսքով հասկընալ դժ-
 ոճար է ու երկան. բայց աշխարհացուցի մէջ
 նայելով խիստ հեշտ. անոր համար կարգացող-
 ներուն խիստ հարկաւոր է, որ ան աշխարհը
 քր աս գրքիս մէջ կը կարդան, աշխարհացու-
 ցին մէջնալ բացած դրած ունենան առջևնին:

Չի գրինք նմանապս ամեն աշխրբներուն գե-
 տերը, օդը, գեմնէն ելած բարիքը, առուտու-
 րը, համալսարանները, եպտարանները, բնակիչ
 ներուն բնուհը, սովորուհը, լեզունին, օրէնք-
 նին, եկամուտնին քի կէլերնին, զօրքերնին,
 դրօշակնին կի՞ պայրախնին, աս ամենը կրնայ
 կարդացողը տեղն՝ իտեղը գտնալ մեծ աշխարհ-
 գրուհ մէջ, որ մօտիկներըս պիտօր տպվի յա-
 ջողութեն այ:

Հ Ա Ս Ա Ր Ա Կ Ա Խ Ս Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Կ

Աշխարհագրութեան :

Աշխարհքս 5795 տարի է ընթանկազրաց
բանի որ ստեղծած է յնյ , որ բնակա
րան ըլլայ մարդու . անոր համար
մարդասլ չորս դին աշխրբիս իրեն բնակարան
ըրած ունի , և գրեթէ ամենէն երկիր քաղքընէ
ըով գեղերով լեցուցած . բայց մէկ երկիր մէ
կալ երկրին շինմանի . ոչ գեաւիւր , ոչ մէջէն
եղած քարեր , ոչ օդ , ոչ քաղքըներուն շէն
քեր , ոչ բնակիչներուն բնուիւներ , և ոչ ա
ռուտուր . և շինմանելովը՝ մէկ երկրին մար
դիկներուն բաղձանք կուգայ մէկալ երկրին
ինչոյն ըլլալը ինանալ : Անոր համար մարդս՝
որ անբանի սո մարմնով միայն բնակիչ է , այլ
ձանչոյ բանական կենդանիմընէ , հնարեց աշ
խարհագրութ գիտութիւն՝ որով կ'ըննէ և կ'իմա
նայ : 'Յաս' բոլոր աշխրբիս ձևը , չափը , և ան
ամեն բանը՝ որ արևը կ'ըրջնէ աշխրբիս վրայ .
յն է՝ ամեն մէկ երկրին ամուսնի ձևուսն ար
բերութիւն , օրվան երկանութիւն և կարծութիւն , ևն :
Եկրդ՝ կ'ըննէ ան ամեն բանը՝ որ է բնական .
այսինքն՝ հողոյն ու ջրոյն բաժանմանը , որպի
սութիւն , ծովերը , գետերը , ևն : Երրդ՝ կ'ըննէ
ան ամեն բանը՝ որ մարդս ըրերէ աշխրբիս վր .
այսինքն՝ զանազան թգրութիւնները , քաղաքները ,
մէջի բնակիչներուն սովորութիւնները , ևն :

Ասոր համար երեք կրածնովի աշխարհագրութիւն
ն Աստամական . որ յուսարէն կրավն մակեմակե
գական . ք Բնական . և ք Բաղադական . և բոլոր
աշխարհագրութիւն մէկէն կաահմանով : Գիտասէ
ր շինման սորագրի գմակերևոյն հողագնաց բար
բաժ բաղադակ 'ի հողոյ և 'ի ջրոյ , և Բնակեալ 'է
մարդիանէ :

ՉԵ աշխարհիս :

Աշխարհիս կըր ձեռով ըլլալը՝ կցըցնէ իրեն շուքը՝ որ կըր ձեռով կզարնէ լուսնին վրայ խաւարման ատենը . կցըցնէ նաև ան երևելի նաւապետներուն ճամբորդութիւնը՝ որ բոլոր աշխարք ծովով պարտեցան միշտ դէսը՝ ի արևմուտք նաւելով . մի զի ինչպէս որ դէսը՝ ի արևմուտք նաւելնին պատճառ եղաւ , որ առջի նաւահանգրատէն ելան հեռացան , անանկալ նոյն դէսը՝ ի արևմուտք նաւելնին պատճառ եղաւ , որ դիմել ան նաւահանգիստը հասան . որ չէին կըր նար անանկ միշտ մէկ դի նաւելով հասնիլ առջի ելած տեղերնին , թէ որ աշխարքս կըր չըլլար , և տակի դին մարդ չիկրնար քալել : Աս դորուս որոյվեցաւ որ աշխարքս լման կըր չէ այլ երկու բևեռնին դիացէն քիչմը զարնուած է ու տափակ . հասարակածին դին ուռած է , խնձորի կի՞ ոսպան ձեռով , այսինքն մէրձմէկէ ձեռով :

ՉԱԺ աշխարհիս :

Ամէն կըր թէ մեծ ըլլայ թէ ողորկ , երկրաչափները 360 աստիճան կբաժնեն . այսինքն՝ տէրէճէ , և ամէն մէկ աստիճան՝ 60 մղոն կի՞ միլ , ասանկալ աշխարհագիրները աշխարքս՝ որ է կըր , 360 աստիճան կբաժնեն . և ամէն մէկ աստիճանը 60 մղոն . հիմա 60ը 360ով բաղմապատկէնք կըլլայ 21600 մղոն . աս է չափ աշխարհիս կըրուէ . իսկ չափ բոլոր մակերևութի աշխարհիս՝ կըլլայ 148,348,800 քուակուսի այսինքն՝ տեօրտ քեօչէ մղոն :

Կողմանք աշխարհիս :

Չորս կողմանք կի՞ դի կբաժնիլի աշխարքս . Հիւսիս . Հարաւ . Արևելք . Արևմուտք . Ետքի երկու կողմանքը գոնեա վեր՛խվեքանց ամէն մարդ կճանչնայ . որովհետև աչքովայ կերևայ արևելք ու արևմուտք . ասոնք ճանչնալով հիւսիս հարաւալ կրնայ մարդ ճանչնալ . Ալ դիդ դարձու դէսը՝ ի արևելք , ձախ դիդ դէսը

դէպ 'ի արեւմուտք , երեսդ որ դին կնայի' ան
 է հիւսիս , կոնքիկիդ դին հարաւ , աւ կերպով
 են շինած ամենն աշխարհացոյցները . ուստի
 մէկ աշխարհացոյց մը շիտակ առջևդ դրածիդ
 պէս կարգալու համար , վերի դին ուր կնայի
 երեսդ' հիւսիս է . անոր վարի դին հարաւ .
 աջ դիդ արեւելք . ձախ դիդ արեւմուտք :

Մեր դրիցը նայելով ասանկալ կրնաս գտնալ
 հիւսիսը . լրման օհարտրկվան ասեն արեւուն
 մէջ կեցիր . շուքդ որ դին կնայի' ան է հիւսիս :
Կեդրոն կըսվի աշխրբիս մէջ տեղը այսինքն օր
 թան :

Աւանդդ և բնէնդ :

Աշխարհագիրք հեշտ մեկնելու հմր աշխրբ
 քիս շէկքը , և ան որ արեւը կցըցնէ , վրան զա
 նազան դժեր և շրջանակներ կի՛ կլոր հաշխաներ
 կգնեն մտքով . ասոնցմէ հինի շրջանակները Քծ
 կըսվին . լը որում աշխարքս երկու հաւասար
 կէս կբաժնեն , իսկ մեկաշնոնք պայի կըսվին .
 լը որում երկու հաւասար կէս շեն բաժներ :

Ասանցք կի՛ (տճ') **Մ**իհվեր կըսվի ան միջը՝ որ
 կձգվի աշխրբիս կեդրոնէն 'ի հիւսիսէ 'ի հարւ .
 և անոր վրայ կարտրաին ամենն ուրիշ շրջանակ
 ները . առանցքին երկու ծարերը կըսվին Բե
 լեռք . մէկը կըսվի Հիւսիսային կի՛ **Ա**րջային
 բլեռ . (որովհետև ան կողմնէ արջ բազած աստ
 ղը .) մեկաշը կըսվի Հարաւային կի՛ Հարկարջայ
 ին բլեռ :

Հասարակած . (քճկ .) Խտարիսիւիւն :

Մէկ մեծ շրջանակմնէ՛ որ յարեւելից յարե
 մուտս կնցնի աշխրբիս մէջտեղէն 90 աստիճան
 հեռու երկու բլեռներէնալ . և երկու կրկիսէ
 բոլոր աշխարք . մէկ կէսը կըսվի Կիսագունս
 հիւսիսային . մեկալ կէսը Կիսագունս հարա
 ւային : **Ա**ս շրջանակս կըսվի Հասարակած .
 նաև Գիշերահաւատար . լը որում անոր տակը
 կեցողներուն՝ ասարին ժք ամիս դիշեր ցերեկ
 հաւասար է :

Անդամակամար . կճ , **Չ**արիսիս (քճ .) **Մ**իւրագաբիւտ
 պիտոն :

Մեծ շրջանակներէն մէկն է , որ ժք աստիճան
 նի

Ե
 նի չոսի լանք ունենալուն համար, համար կրավի •
 որովհետև ուրիշ շրջանակները մեծ ու պզտիկ
 ամենևին լանք չունին : Յարեւելից յարեւմուտս
 կանցնի աշխրբիս վրայէն, բայց ծուռ կերպով •
 23 ու կէս աստիճան հասարակածին մէկ գին
 կըծուի, 23 ու կէս աստիճան մէկալ գին • վրան
 ժք համաստեղութիւններ կան այսինքն ժողով աս-
 տեղներու, որ կրավին կենդանատիւրք • 12 ու
 բուժ որ հին աստղաբաշխերը մէյմէկ կենդանե-
 ներու անուն են գրէր անոնց • վեցը հիւսիսայ-
 ին գին կը յին հասարակածին, անոր համար
 հիւսիսայինը կրավին • Խոյ • Յուլ • Երկաւոր •
 Խեցգեղան • Աւիւժ • Կոյս • վեցը հարաւա-
 յին գին կը յին հասարակածին, անոր համար
 հարաւայինը կրավին • Կէս • Կարիճ • Աղեղնա-
 ւոր • Այծեղջիւր • Զրհու • Չակն • ասոնց
 ամենուն մէջէն կանցնի արեւը մէյ մէկ ամսը,
 վան մէջ • անոր համար տարին ժք ամիս բաժ-
 նըրկեցաւ : Աս կամարով կմեկնեն աշխարհա-
 դիրք տարւոյն չորս եղանակները, որ են Ա-
 մառ • Չմեր • Գարուն • Աշուն • վն զի երբոր
 արեւը հիւսիսային կենդանատիւրքներուն վրայ
 կուգայ, բոլոր հիւսիսային կիսագունտին ա-
 մառ կըլլայ • Թէ վերի, և Թէ վարի աշխարք •
 Իսկ հարաւային կիսագունտին ձմեռ կըլլայ :
 Երբոր արեւը հարաւային կենդանատիւրքներուն
 վրայ կուգայ, բոլոր հարաւային կիսագունտին
 ամառ կըլլայ Թէ վերի աշխարհ, և Թէ վարի
 աշխարհ • Իսկ հիւսիսային կիսագունտին ձմեռ
 կըլլայ : Կենդանակամօրին մէջ տեղէն կանցնի
 ուրիշ շրջանակ մը՝ որ կրավի Գիծ արեգական •
 12 որում արեւը միշտ ան գծին վրայէն կանցնի •
 կրավի նաև Ծիր խաւարման՝ 12 որում լուսինը
 Թէ որ լրման կի՞ նուազման ատենը աս գծին
 վրայ գանձվի՝ խաւարումն կըլլայ :

Մէջօրէայ :

Մէկ մեծ շրջանակներէ, մէկ բեւեռէ մէկալ
 բեւեռ կանցնի ամեն տեղի վրայէն, ինչդատար
 տեղ որ մարգ կրնայ մտածել • և երկու կէս կը
 բաժնէ աշխրբս • մէկ կէսը կրավի Կիսագունտ
 արեւելեան, մէկալ կէսը կրավի Կիսագունտ
 րե

բևմոեան : Մէջօրեայ կըսվի աւ շրջանակս՝ թոբում արևը հոն հասնելուն պէս, օհրասակ կըլլայ հոն . ան տեղերը որ մէկ գծի վրայ են՝ ի հիւսիսոյ ՚ի հարաւ, մէկ մէջօրեայ ունին . և մէկ ատենի մէջ կըլլայ իրենց օհարասակ . բայց ան տեղերը՝ որ մէկգմէկու նայելով քիչմը արևեւթ կիմ արևմուտք կը յնան, ինչպար մօտիկ ըլլան, ուրիշ ուրիշ մէջօրեայ ունին : Առջև մէջօրեան ուսկից որ ըլլայ կրնայ սկսվիլ, բայց 1634 տարիէն ՚ի վեր գրեթէ ամմէնը երկամի կղզիին վրայէն կհամրեն առջև մէջօրեան արևմուտքէն դէպ ՚ի արևեւթ երթալով :

Իշխրոյ . ԿՃ Հորիզն . (ԿՃ .) Իսկիւգ :

Մէկ մեծ շրջանակներէ, որ անցնելով աշխարհիս կեդրոնէն՝ երկու կէս կբաժնէ բոլոր աշխարհս . կէս մը վեր կթալու՝ որ կտեսնանք . կէսմնալ վար՝ որ չենք տեսնար . ան որ կտեսնանք՝ կըսվի Վերի կիսագունտ . ան որ չենք տեսնար, կըսվի Պարի կիսագունտ : Աս է Իմանալի եղերաք որոյ վրայ կիսսին աշխարհագիրք . իսկ Կալի եղերաք պզտի շրջանակներէ . և ամմէն մնարդ՝ ամմէն տեղ՝ իրենց զանազան զգալի եղերաքներ ունին : Աշխարհագիրք աւ շրջանակով կմեկնեն ան զարմանալի տեսիլքը՝ որ աշխարհիս մէջ կըլլայ . այսինքն՝ երբոր տեղմը օհարասակ է, ան ատենը ուրիշ տեղմը կէս գիշեր է . երբոր տեղմը առաւօտ է, ան ատենը ուրիշ տեղմը իրիկուն է : Աս եղերաքին մէջ տեղաքէն մէկ գիծ մը մտքով կդնեն աշխարհագիրք, որ ինչլին երկինքը կհասնի դէպ ՚ի վեր ու դէպ ՚ի վար . վերի ծարին կըսեն Վերնակէտ, կիմ Չէնիթ . (ԿՃ) Մէմթի բէէս . վարի ծարին կըսեն Սուզակէտ, կիմ Մատիր, (ԿՃ .) Մէմթի գատէմ :

Աշխարհագիրք :

Երկու պզտի շրջանակներ են . անոր համար երկու հաւասար կէս չեն բաժնէր աշխարհս . մէկը կը յնի հասարակածին հիւսիսային դին, և կըսվի Արևադարձ խեցդեմնի, (ԿՃ) Մէտարի սէրէդան . մէկալը կը յնի հասարակածին հարաւային դին, և կըսվի Արևադարձ այճեղ .

Ջեր . (աճ .) Մէտաբի ճէտի . երկու քնալ մէկ չափով հեռու են հասարակածէն . 23 ու կէս աստիճան մէկը , 23 ու կէս աստիճան մէկալը : Կրսվին արևադարձք , լը որում արևը ասոնց վը բայ հասածին պի , ձմեռը այժեղներ վը ամուռ խեցգեանին վը Էտ կդաւնայ , ալ ասաջ ճեր թար : Կենդանակամարին երկու ծարերը աս երկու շրջանակներուն կդաջին :

Շրջանակ քնուսային :

Երկու շրջանակներ են արևադարձներէն ալ աւելի պզտիկ , 23 ու կէս աստիճան հեռու բեւեռներէն . ան որ հիւսիսային կի արջային բևեռին գին է՝ կըսվի Սարջային շրջանակ . ան որ հակարջային բևեռին գին է՝ կըսվի Հակարջային շրջանակ :

Հինի գօտիներ :

Ան միջոցը՝ որ երկու արևադարձներուն մէջ կը յնի , կըսվի Սարբեցած գօտի (աճ .) Մին գաղանի հարրէ , սաստիկ տաքուն հմը . որովհետեւ արևուն շողը շիտակ կզարնէ ան տեղս : Ան երկու միջոցը՝ որ երկու արևադարձներուն ու երկու բևեռային շրջանակներուն մէջը կը յնին , կըսվին Բարեխառն գօտիք . (աճ .) Մինգաղանի մութիտիկէ . որովհետեւ արևուն շողը քիչմը ծուռ գարնեղուն համար , անդտաք տաք չըլլար . բարեխառն կըլլայ : Ան երկու միջոցը՝ որ երկու բևեռային շրջանակներուն ու երկու բևեռներուն մէջը կը յնին , կըսվին Ցեք տային գօտիք . (աճ .) Մինգաղանի պարիտէ . որովհետեւ արևուն շողը բոլորովին ծուռ կզարնէ , ցուրտը սաստիկ կըլլայ :

Լայնաի . Երկայնաի . (աճ .) Էջը . Դասը :

Ինչպիսի վերը բսինք . ամմէն շրջանակ կի կըրթ ինչպիսի է աշխարհս՝ 360 աստիճան կբաժնովի . աս կըրթ թէ որ չորս մասն բաժնէս , ամմէն մէկ մասը 90ահան աստիճան կուներայ . որովհետեւ չորս անգամ 90 , 360 կընէ , աս 90ահան աստիճանները՝ որ սխալէ հասրկածէն երկու դիէն կերթան ինչպան բևեռները , աշխարհագիրք Լայնուէ աստիճան կըսեն . ան աստիճանները որ հիւսիսային գին կը յնին , Հիւսիսային լայնու .

հաւել կրավին . անոնք որ հրեային գին կր յինն ,
 Հարաւային լայնուել կրավին : Իսկ բոլոր աշ-
 խարհիս կրբուել աստիճանները՝ որ 360 են , եր-
 կայնուել աստիճան կըսեն : Աշխարհացոցնե-
 բու մէջ՝ լայնուել աստիճանները կցըցնեն ու
 բեւեւան ու արեւմտեան գին գրած սև ու ձեր
 մակ մանարտիկ նշանները , և ան գծերը որ յա-
 բեւտից յարեւելս քաշած կան , և կրավին Չու-
 գահեռակահնք . Իսկ երկայնուել աստիճանները
 կցըցնեն վերի ու վարի գրած սև ու ձերմակ
 մանարտիկ նշանները , և ան գծերը՝ որ ՚ի հիւ-
 սիսոյ հարաւ քաշած են . և կրավին նաև Գեծք
 մէջօրտկանք : Համատրժ կի՛ կլոր աշխարհացոց
 ներուն մէջ՝ լայնուել աստիճանները կցըցնեն
 չորս բոլորակը եղած սև ու ձերմակ նշանները .
 Իսկ երկայնուել աստիճանները կցըցնեն հարա-
 կածին վր գրած սև ու ձերմակ նշանները :

Բաժին . ԿՃ ԿԼԻճայ . (ԿՃ .) ԻԳԼԻՃ :

Հասրկածին տակը՝ օրը բոլոր տարին միշտ 12
 ժամ է կի՛ սճԹ . քնի որ հարկածէն հեռնաս
 դէպ՛ի երկու բեւեւները երթալով , անդտար ա
 մաուր օրէրը կերկըննան , ձմեւը գիշերները :
 Աշխարհագիրները ան ամեն տեղո՛ւանքները
 որ կէս կէս ժամ հարկածին վր տարբերուել
 ունին կի՛ ֆարդը , մէյմէկ Բաժին կզուրցեն .
 զորօրինակ առջի մօտիկ տեղը՝ որ հարկածին վր
 կէս ժամ երկան է ամաուր իր օրը , այսինքն՝ 12
 ու կէս ժի՛ է իր պինտ երկան օրը , ան տեղին
 կըսեն ն բաժին . անկէց անդին գէպ ՚ի բեւեւը
 երթաս անդտար որ ամաուր իր երկան օրը ըլ-
 լայ 13 ժի՛ , ան տեղին կըսեն ք բաժին , ք ու
 բու՛մ երկու կէս ժի՛ տարբերուել ունի հարկա-
 ծին վր . ասանկ կզուրցեն 3 կէս ժի՛ , 4 կէս
 ժի՛ , 5 կէս ժի՛ տարբերուել ունեցող տեղերուն ,
 և ինչվան 66 ու կէս աստիճան լայնուել ուր
 տեղ են բեւեւային շրջանիք , կգնեն 24 բաժին ,
 վն զի հոն տեղը 24 անդի՛ կէս ժի՛ հարկածի վր
 տարբերուել ունի : Անկէց անդին կէս կէս ժա-
 մու տարբերուելները խիստ մօտիկ ըլլալուն հա-
 մար մէկմէկու , ամսով տարբերող տեղերուն բա-
 ժին անունը կուտան , վն զի տեղ կայ՝ որ իրեն
 եր

Քրիան օրը մէկ ամիս կ'ըլլէ, տեղ կայ՝ որ եր
կու ամիս ևն. ինչպիսի բնեւոյն տակը երթաս,
հոն տեղս գրեթէ 6 ամիս մէկ օր մընէ, 6 ամիս
մէկ գիշեր. անանկ որ բոլոր տարին օր մը գի
շերմընէ :

Է. Բնական բաժանումն :

Բնական բաժանմամբ աշխարհս կբաժնիլի ցա
մայք և ծով : Ցամայք կըսվի յատկապէս ան՝ որ մեծ
ցմբ է, ինչպիսի են ի մասն աշխարհի : Արդի կըսվի
ան՝ որ չորս դին ծովի մէջ է առնուլած : Ցամայք
կղզի կըսվի ան՝ որ մէկ դին մեծ ցմբին հետ կպոծ
է : Ծով կըսվի յատկապէս մեծ ժողով աղի ջրոյն :
Ավկիանոս (տճ) տիշտէնիղի կըսվի ամմէնէն մեծ
ծովը՝ որ բոլոր աշխարքս մէջն է առեր, ասկէց
կէլլայ պարզեկ ծովը շվէտին քով. կարմիր կի՞
սիււլէլս ծով մարայ քով : Միջերկրական կի՞
ձերմակ ծով. ովկիանոսէն ետև աս է մեծ ծով.
որուն կիս է նեղուցով որ կըսվի սեպտէ կի՞ձիս
բարդառ. նեղուց, ի՞նչ պողազ : Մասմառա.
ձերմակ ծովին կիս է պողազ հիտար նեղուցով :
Սև ծով. մասմառաին կիս է սամսոբի պողազով :
Ազազ ծով. սև ծովին կիս է դամանի պողազով :
Կասպից կի՞ կիլանու ծով. որ չորս դին ցմբով
պատած ծովերուն մէջ՝ ամմէնէն մեծն է :

Ը. Քաղաքական բաժանումն :

Աս բաժանումն կիսուի ամմէն աշխրքներու վր
ի՞ ամմէն թգրուէց վր. ամմէն աշխարքը կբաժ
նէ նահանգ. նահանգները կբաժնէ գաւառ. դռնե
րը քղք. որոնց վր չորս գլխով վարը խօսինք :
Կարձուէ հմբ աս նշաններս բանեցուցինք :
(ա.) Կնշանակէ որ առջևի դրած անուը Աշ
խարհ է, ի՞նչ մէկ մեծ սահմանը կի՞ Մէմէքէթմը :
(ն.) Կնշանակէ Նահանգ, ի՞նչ Էյալէթ :
(+.) Կնշանակէ Քաղաք :
(ա.ն.) Կնշանակէ որ Աշխարհ է և միանգա
մայն Նահանգ մեծ աշխարհին մէջ :
(ն.+.) Կնշանակէ որ նահանգ է և միանգմի՞ն քա
ղաք նահանգին մէջ :

Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն
 Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

Հին և նոր աշխարհագրութիւնք :

Աշխարհքս կբաժնալի չորս
 մասն , Եւրաս . Եւրոպա .
 Ափրիկէ Եմերիկա : Եւր
 ջի իրեք մասը կբաժնին ,
 զերին կհասգումար կի՛ հին աշխարհ : Եւր
 քինը որ է ամերիկա , մեզի նայելով
 կբաժնի սպորին կհասգումար . զի նկատ
 մամբ մեզի տակերնիս կուգայ : կբա
 ջի և նոր աշխարհ . որովհետև նոր ա
 տեններս , իմ յամին 1492 ին գտաւ
 քրիստափոր քոլոմպոսը :

Գ Լ Ե

Ա Ս Ի Ա

սոսաջին Տասն :

Ասիա կսկըսի հասարակածէն , կբ
 լումնայ հիւսիսային բևեռին
 տակը : Ի հիւսիսոյ՝ յարևելից՝ և՛ ի
 հարաւոյ՝ ունի իրեն սահման ովկիա
 Բ նո

նորը , յարեմտից՝ ամիրիկէն , և եւ-
 րոպան : Յեւրոպայէն կբաժնալի
 թէն կի՛ տօնաւիս դետով՝ որ ազախ
 կիջնայ , և ան ծովերով՝ որ կըսվին
 ազախա ծով . սեւ ծով . Տարճառաւ ծով , և
 Բլերիւրահան ծով : Յամիրիկէն կբաժ-
 նըվի կարմիր ծովով : Յամերիկայէն
 կբաժնալի ովկիանոս ծովով :

Մտիայի մէջ եղած մեծամեծ թա-
 դաւորութիւները . և անոնց մայրաքա-
 ղաքները . և ուրիշ երեւելի տեղ-
 ունանքները հին և նոր անուններով
 ժք աշխարհ , կի՛ մեծ սահման բաժ-
 նելով , դնենք աս համառօտուէս մէջ :

Մ . Ա . Ը . Խ . Ա . Բ . Ն :

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն :

Հայաստան Յիրեք մեծ պարծանք
 ունի ուրիշ աշխրջներու վրայ :
 Մէյմը որ ադամայ գրախտը հոն
 էր : Ահդ նոյնահապեալիննաւը՝ ա-
 նոր արարաա կի՛ մասիս լերան վրայ
 իջաւ . ասոր համար ամմէն ազդի
 ծար ու սկիզբ կըսվի հայաստան :
 Արդ՝ պինտառջի բրիսաոնեայ թիբը
 Տիս վրայ , եղաւ իրենարգար թիբը .
 որուն քնտրն մե ը թուղթ գրեց . ինչ
 պէս

պէս հին հեղինակներու վկայութիւնե-
րը կրցցնեն . ու աղէկ կզրեն կրեղ-
տերոս ճիշդ ի թը , քովէ ինկի լիզը ,
պէս թի անաբանը , և այլք :

Կբաժնովի հայաստան մեծ հայր , և խոր
հայր : Սե՛ծ հայր հին ատենը կբաժ-
նըվէր ժե՛ նահանգ . ի՛նչ մե՛ծ էյալէն .
իսկ փոքր հայր կբաժնովէր ի՛նչ նա-
հանգ : Ըստ ամենքը մե՛ծ հայր և փո-
քրը հայր իրենց նահանգներով հին
ատենը մէկ թաղաւորութիւնէր հայ-
ոց ազգին ձեռքը : Հիմա չորս հա-
րիւր տարիէն էվէլի է , որ բոլոր հա-
յաստան կէսը սլարսից կիխըզը լայա-
շին տակնէ , կէսը տաճկին տակ , և
մէկ մասը կիւրճիին տակ : Ըստ
մարդալ խիստ աղէկ կողմին հայաս-
տանու , մենք հարաւային կողմին ,
Գիւրգիսիանն , կիւրգիսիան կըսեն . վն զի
ցեղ ցեղ քրդէր կընստին հոն . ու
րոնց մէջը ցեղ կայ որ հայու ազգէն
են եկած : Հարաւային կողմը կընրս-
տին նաև թիւրքմէններնալ , որ
հայու ազգէ եկած կըսվին : Արևելի
տեղվանք մե՛ծ և փոքր հայոց մէջ ,
ասոնք են :

Սե՛ծ հայր :

Ելջմիածին : Սեր ազգին կաթուղի
կոսարան է , մե՛ծ վանք , ու մե՛ծ է

եղեցի սբ գրիգոր լուսաւորէջ հիմ-
նած . հին ատենը հոս էր երևելի
Թիւրանիստ մայրաքաղաքը՝ որ կըս-
վէր Վաղարշապատ :

(*) Արևան :

(*) Աենձէ . 'ե հն" Գանձակ :

Ատրվիրապ : 'ե հն" . Արտաշատ : որ
մեծ Թիւրանիստ քիչ էր հայոց , ե-
րասխ կի՛ արաղ գետին վր . հիմա
աւերակ է . ուր կայ եկեղեցի , մէջը
գուբ մը կի՛ փոս մը՝ ուր ձգեցին մեր
սբ գրիգոր լուսաւորիչը :

(*) Ատիջուան : Աշխրբիս վր պինտ
առջի քիչ նէ յետ ջրհեղեղին , նոյ
նահապետը նաւէն ելլալէն ետքը ,
իրեն առջի շինուիր , կի՛ Թէրսեմ
քնակարանը հոս ըրաւ . անոր հա-
մար ըսվեցաւ նախ եջևան ի՛ է՛ առջե
խօսախ : ինչպէս է աղղին աւանգու
Թիր . և կըվկայէ յովսեպոս հին
պատմագիրը :

(*) Պայէզիտ :

(*) Ղէվրեզ . 'ե հն" Գալրեժ :

(*) Սան . 'ե հն" Եամիրամակերտ :
Բոլոր հայաստանի մէջ պինտ առջի
մեծագործ բերդաքիչ աս է , զոր շե-
նեց շամիրամ . որ Թագուհի էր ասո-
րեստանեայց յակոբ նահապետին
ատենները . 1700 տարիէն աւելի
առաջ քն ձրն մեր չեկած :

(*)

- (*) Խլաթ :
- (*) Բաղէշ : Կառճէրէն , Պիտլիա :
- (*) Մուշ : Իր գաւառին մէջ կայ մեծ վանք՝ որ կըսվի Ծռ կարասլետ :
- (*) Մալազկերտ : 'ե հն'' մանազկերտ :
- (*) Ըմիթ . կի՛ Տիարսլէքիր : 'ե հն'' Տիգրանակերտ :
- (*) Լազիքում : 'ե հն'' . կարին . կի՛ Թէոդուպօլիա :
- (*) Լարզնկա : 'ե հն'' . Լըրիզա . Կերէզ :

Փոքր Հայք :

- (*) Գայսերի : 'ե հն'' . Աեսարիա . կի՛ Սաժաք :
- (*) Թոգաթ :
- (*) Սիլաս : 'ե հն'' . Սեբաստիա :
- (*) Լակին , կի՛ Ըհն :
- (*) Ըրաբկեր :
- (*) Տիվերիկի , կի՛ Տիպրիկ :
- (*) Մալաթիա : 'ե հն'' . Սեւլիտինէ :
- (*) Մարաշ :

Ո՛վ որ կուզէ հին և նոր Հայաստանի վրայ աղէկ մը տեղեկանալ , և խիստ պիտանի ծանօթութիւններ ունենալ մեր աղգին վրայ , կարդայ մեծ Յաւգրութիւն՝ որ մօտիկներս կըտսվի :

Բ: ԱՇԽԵՐՆ:

ԱՆԱՏՕԼՈՒ: Թ: ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ:

Անատոլոսին սահմանը 'ի հիւսիսոյ
 ունի սև ծովը, 'ի հարաւոյ՝ միջերկ
 րական ծովը. յարեմտից՝ արշիպէ
 լակոյին ծովը, յարեւելից՝ եփրատ կի
 մուրատ գետը:

Անոր համար ինչզըտար քաղաքներ
 կան փոքր հայոց մէջը, ամմէնը ա
 նատոլոսին մէջնալ կըյնան, որով
 հետև եփրատ գետէն ասդիս են:
 Նիմա բոլոր անատոլու տաճկի տակ
 է, և քեօթասհեա քիբը կընտտի պէյ
 լէրպէյի. որ ամմէն ասիայի մէջ եղծ
 իւջ դուղլու փաշայներէն մեծ է:
 Նին ատենը սղտիկ սղտիկ թիբու
 թիներ կային անատոլոսին մէջ. և
 ժենահնդ, կիմմեծ էյալէթ կըաժնը
 վէր: Նիւսիասյին կողմը ասնահան
 դներս կային. պափղագոնիա. պոն
 տոս, պիւդինիա: Արեմտեան կող
 մը՝ ելլեսպոնտոս. փուլգիա, լի
 դիա. կարիա: Հարաւային կողմը՝
 լիկիա. սամփիւլիա. կիլիկիա. սավ
 րիա. կիմ իսավրիա: Արեւելեան
 կողմը՝ լիկատնիա. դաղատիա. կա
 սպա

պաղովկիա . կի՛ գամիրք . որ փոքր
հայոց մէջ կըջնա գէթ լըմասին . և
պիտիդիա :

Լսոնց միջէն՝ կիլիկիան ու սամբրիան,
տաճկէն առաջ մեր հայոց ձեռքն
էր իրեքհարիւր տարիի չափ , ետքի
Թաղաւորներու ատենը , որ ուր
բիւնեանք կըսվէին .

Լսէ բուն անատուրու հին ու նոր .
բայց տաճկերները անատուր կըսեն
նաև բոլոր տաճկի սահմանին՝ որ ա
սիային մէջն է . երբեմնալ նաև բո
լոր ասիային :

Երևելի տեղիւնք անատուրին ա
սոնք են .

(ն. 40) Քեօթահեա . 'ի կն" . Աուտինա :

(ն. 40) Ինկիւրի . 'ի կն" . Լնկիւրիա .
գաղատիա նահանգի մէջ :

(ն. 40) Զանկրը :

(*) Թօսեա :

(*) Սարղոճան :

(*) Լմասիա :

(ն. 40) Գրապղուն :

(*) Աիւմիշխանէ :

(ն. 40) Ճանիկ :

(*) Գոնեա : 'ի կն" , Իկոնիոն . գարա
ման նահանգին մէջ :

(ն. 40) Լտանա :

(*) Սիա : Աուրիսեան Թէրք հայոց ,

Ե ան ատենական կաթողիկոսք մեծ
մասը հոս նստան :

(*) Աիւզէլ հիսար , այտըն նահանգ
գին մէջ :

(*) Իզմիր : ' Ե Կ' . Օ միւռնիա :

(*) Ս'անիսա :

(*) Պրուսա : Աիւտալէնտկեար նա
հանգի մէջ :

(*) Իզնիմիտ : ' Ե Կ' . Աիկոմիդիա :

(*) Իւսկիւտար : ' Ե Կ' . Արիսուպօլիս :

Գ . Ե . Շ . Խ . Ը . Թ . Յ .

Ա Ս Ո Ր Ի Ք :

(աշ . Կ .) Ի՞նչու և յատուկ ասորիք ու
նի մայրաքաղաք չալէպ . ' Ե Կ' . Բե
րիա : Ի՞նչաքեա քղք . ' Ե Կ' . Ի՞նչ
տիոք : Ի՞րեք հին պատրիարդարան
ներէն պետրոսի առաքելոյն , մեկ
նալ անտիոքն : Ի՞ս քղքիս բնակիչ
քը պինտ առաջ քրիստոնեայ ըտլիւ
սկան :

(աշ . Կ .) Փիւնիկէ . ուր էր գամաս
կոս մայրաքաղաքը , որ հիմա շամ
կըսլի :

(աշ . Կ .) Պաղեստին . կըսլի և չրէ
աստան . և սք երկիր : Անի մայրա
քաղաք սք եղէմ . ուր կնատէին հը
րէից

րէից թիւրները . և ուր տրն մեր քս
 կենցաղավարեցաւ Յիս մէջնիքէն ,
 տաճկերէն կրավի գուդիս, կի՛ գուդ
 սի շէրիֆ: Լուջի՛ ժողովը նիկիոյ եղէ
 մյ ենդսին տրլաւ պատի՛ պատրիար
 գուէ: Սենի և Եաֆա քղք որ է նա
 ւահանգիստ եղէմայ: Նին առենը
 պաղեստին ունէր և ուրիշ մայրաքղք
 մընալ Սամարիա անունով . որ հի
 մա չիգայ:

Նին առենը ասանկ կը բաժնվէր ա
 սորւոց Յը , ինչպիս որ դրինք . հի
 մա ալ ասանկ կը դնեն գրեթէ ամ
 մէն Յացոյցներուն մէջ , բայց տաճ
 կին կառավարուի՛ր՝ որոյ տակն է բո
 լոր ասորիք , չորս փաշայուի կը բաժ
 նէ : Եւ . Նալէպի շէհպա . ք . Շամ .
 ք . Եարապլուսի շամ . ք . Սայտա .

Դ . Ե . Շ . Խ . Ե . Բ . Ն .

Մ Ի Զ Ա Գ Ե Տ Բ :

Լու Յս երկու գետի մէջ ըլլալով
 եփրատայ ու տիգրիսի , կրավի ՌՁ
 գետ , հոռմերէն Դսոթորափա : Սրոց
 մէջ շատ անգամ ասորւոց անու
 նով կիչվի . շատ անգամալ ասո
 րեստանեայց անունով , ի՛նչ հա

Էրաւային ծայրը : Միջագետաց վերի
 հիւսիսային ծայրը՝ ուր է ամիթ կիֆ
 տիարակէքիր քղք . բուն հին հայաս-
 տանին սահմաննէ , աղձնեաց նա
 հանգին մէջ . Մնկէց վարի սահմա-
 նը միջագետաց՝ հայաստանէն դուրս
 է , բայց շատ ատեն մեր հայոց ազ-
 գին ձեռքն էր իրեն քղքներովը , ո-
 ռոնց մէկ երկուքը դնենք :

Ուրֆա : 'ի կն" . Ուրհայ . կիֆ Լրդե-
 սիա : Մեր արգար թիբը նորէն շի-
 նեց աս քղքս . նոյնայս և անաճնայ
 փառաւոր եկեղեցին արգար թիբին
 շինածնէ :

Մծբին : Ղրսի ազգերը նիսիային
 կըսեն : Սանատրուկ մեր թիբը քե-
 ոորդի արգար թիբին նորոգեց աս
 քղքս : Մէնյակոբ աս քղքիս եսիս
 կոսն էր . անոր համար մծբնայ հայ
 րապետ կըսվի :

Հիմա աս ամմէն տեղվանքը տաճկի
 տրուէ տակն են :

Ե . Ա . Շ . Խ . Ա . Ր . Ն :

Ա Ս Ո Ր Ե Ս Տ Ա Ն . Է Ք Ա Ղ Դ Ե Ա
 Յ Ի Ո Յ Ե Ր Կ Ի Ր :

Մտորեստանեաց տրուէր , պինտ առ-
 ջի տրուէ է . որ իրեն յատուկ սահմա-
 նէն

նկն դուրս՝ շատ տահմաններ, Տներ,
Թգրուիններ իրեն տակը առած ու-
նէր : Յատուկ ասորեստան կրօնի
ան տեղը՝ որոյ բոլորտիքն են հայաս-
տան, միջագետք, պարսկաստան, և
քաղղէացւոց երկիր : Իրեն մայրա-
քղքը էր նինոճէ, որ հիմա կրօնի մու-
սուլ, շաղ կիմ տիգրիս գետին քով,
հին ատենը իրեք օրվան ճամբայ էր
նինոճէ քղքը, ինչպէս դրած է յոնա-
նու մարգարէուէ մէջ :

Քաղղէացւոց երկիր : Հին ատենը
շատ անգամ ասորեստան անուսով
կիշլի. որովհետեւ ասորեստանեայք
շատ ատեն տիրեցին. հիմա իրագ-
արապ կրօնի. և իրեն մայրաքաղա-
քին անուսով պաղտատի փաշայուի
կրօնի : Մեկտանի աղղք՝ որ ուղղա-
փառ քրիստոնեայէ և ասդիս անդին
ցրված է, հին քաղղէացւոց ազգէն
է : Արցնպո և եկեղիտին որ մանիքե-
ցի քրիստոնեայի պէս է, և մեծ մասը
միջագետաց մէջ կբնակի, սինճար
լեռնէն սկսած ինչվան մօտիկ պաղ-
տատի, քաղղէացւոց ազգէն է
եկած :

(*) Պաղտատ : Հիմակվան մայրա-
քղքն է. ասոր փաշան մեծ հզօր
Թգրի մը պէս ըլլալով, դժ ոճարաւ
կհնազանդի տաճկին : Աս քղքիս

մօտ է աւերակը հին աշտարակին ,
ուր լեզուները բաժնւրվեցաւ :

(*) Հիլանէ : Ըստ քղբիս քոյն է աւերակը հին բաբելոնի . որ մայրաքղբն էր քաղղէացւոց Տին . այնչափ անուճանի որ Տիս է հրաշալեաց մէկն էր :

(*) Պասթա : Վաղղէացւոց երկրին և պաղտատու նաւահանդիստն է . մէջը հնտստանու վաճառականներ , նաւեր , լեփ լեցուն :

Ըստ ամմէն տեղվանք որ յիշեցինք , տաճկի տրոուէ սահման է :

Օ . Ը . Ե . Ի . Ը . Ը .

Ա . Բ . Ա . Պ . Ս . Տ . Ա . Ն . Դ . Կ . Ա . Բ . Ա .
Բ . Ի . Ա .

Ըստ Տիս միայն մէկ քանի կողմը տաճկին տակն է . ը որում ճիտտէ քղբը փաշա կիսավրէ . և մէքքէ ու մէտիննէ քղբը մօնլա . բայց շահու կողմանէ արապստան կշահի տաճկէն , իսկ տաճկի տրոուիր բան մը չիշահիր արապստանէն : Հին ատենը , և հիմա ալ յՅզրաց իրեք մեծ նահանգ կբաժնվի :

(*) Ըստ առաժ արաբիա :

(*)

- (*) Բնապատ արարիա :
- (*) Երջանիկ արարիա : Հիմնա եկ-
մէն կըսվի , ուր կեղծայ խաճվէն :
- (*) Մէտինէ : Եկմէնին մէջն է .
հոս է դերուզման մահմէտին , մէկ
մեծ ճամիի մը մէջ :
- (*) Մէքքէ : Եկմէնին մէջն է . ուր
տեղ ծնաւ մահմէտ , աս տեղիս կը
սենք քեապէ :
- *) Միւխա : Մօտիկ պապիւլմէն
տէպ նեղուցի կարմիր կի՛ սիւլէյիս
Ժովուս :

Ե . Ա . Շ . Խ . Ա . Ր . Տ :

Պ Ե Ի Ը Ժ Ի Ս Թ Ա Ն . ' Ի Կ ' Վ Ի Բ Բ .
Ի՛ Վ Բ Ա Ս Տ Ա Ն :

Հայաստանու հիւսիսային կողմը
կըլնի : Հին բաժանամբ կըբաժ-
նըվի վերին և վարին : Վերին վրաս-
տան՝ որ է բուն յատուկ կիւրճիսթին,
ունի նահանգ Վարդը և Վախէթ :
Իսկ վարի վրաստան՝ ունի նահանգ
Իմէրէդ , որ կըսվի նաև Ղչրդ պաշ .
և Վուրիէլ . ' Ի Կ ' . Վողքիսէ . ևն : աս
երկուքսալ ուրիշ տրու ինտեր էին , բայց
հիմակվան էրէյլի խանը կիւրճիսէ
բուն՝ դրեթէ տակը առածի պէս է :

(*)

(*) ԹԻՓԼԻՍ : ԿԻԵՐՃԻՆԻ ՏԻՓԻԼԻՍ
 ԸՄ ԼԵՐ ԴԱՏԵՆԱԳՐԱԿ ՏԻՓԻՍ . ՆԱԼ
 ՓԱՅՏԱԿԱՐԱՆ : ԲՆՈՐ ԿԻԵՐՃԻՍԹԱ
 ՆԻ ԴԱՅՐԱՔՂՔՆԷ ԳԱՐԴԼՆԱՏԱՆԳԻՆ
 ԱԷՋ . ԿՈՒՐ ԿԻՓ ՔԻՐ ԳԵՏԻՆ ՎՐԱՅ :
 ԹԻՓԼԻՍ ԿԻՓ ԳԱՐԴԼՆԱՏԱՆԳԻՆ ՏԱ
 ՐԱԼԱՅԻՆ ԴԱՍՐ , յԱՌՈՒԿ ՏՊՅԱՍՏԱՆ
 ՆԻ ԴԱՍՆ Է :

(*) ԹԻԼԼԱՎ : ԱՄԻՍԵԹ ՆԱՏԱՆԳԻՆ
 ԴԱՅՐԱՔՂՔՆ Է :

ԱԿԵՐՃԻՍԹԱՆ ԿՐԱՎԻ ՆԱԼ ԱԽՆԵՐԱ
 ՆԱՏԱՆԳՐ , ՈՐ ՏԻՄԱ ՓԱՇՏՊՈՒԽ ԴՐՆԷ
 ՄԱՃԿԻ ՄԱԿ . ՎՄ ՂԻ ՔԷՆԱՆ ՓԱՇՏՊ
 ՎԷՂԻՐ ԴՄ ՍՈՒՂՎԱՆ ԴԻՐԱՄԻՆ , 1045
 ՏԻՃՐԷԹԻՆ ԻՐԷՆ ՄԱԿՐ ԱՌԱԼ : ԱԷ
 ՆԻ շԱՌ ԳԱՒԱՌՆԵՐ ԿԻՓ ՄԱՆՃՈՒԳՆԵՐ ,
 ԳՐ ԲՆՐԴՈՒՄ . ԲՆՐԱՄԱՆՈՒՅ . ԲԵՂԱ
 ԳՐԱԿ . ԱՊՏՈՐՋՈՒՐ . ԼԷՆ : ԲՆ ԱԽՆԵՐԱ
 ՆԱՏԱՆԳԻՆ ԱԷԾ ԴԱՍՐ ՏՊՅԱՍՏԱՆԻ
 ԵՐԿԻՐՆ Է :

ՏՊՅԱՍՏԱՆԷՆ ՍԿՍԵՂ ԻՆՎԼԱՆ ՏՈՍ ԻՆՅ
 ՂՐՄԱՐ ՄԵՂ ՈՐ ԱՐԱՄԼԵՅԻՆՔ , ԿՏԱՍ
 ՆԻ ՄԱՃԿԻ ՄՐՈՒԷ ՃԵՌՔՐ :

ԱԿԵՐՃԻՍԹԱՆԻ ԴՈՒԼԻ ԵՂԱԾ ԱՊԳԵՐ . ԵՍ
 ՄՂԵՐՆԵՐ :

(ՄՂ) ՄԿՐԷԼ , ԿԻՓ ԱԷ ԿՐԻԼ : ԲՆՔՆԱ
 ԳՐՈՒԽ Է , ՍԵ ԾՈՎԻՆ ԱՐԼԵԼԷԱՆ ՔՈ
 ՎՐ ԿՐԻՍԻ :

(ՄՂ)

- (աշ.) Մայազա : ՍԼ ծովին հիւսիս
սային կողմը կըլնի . ուրիշ ազգ
դժուճարաւ իրենց սահմանը կը
մտցընեն :
- (աշ.) Զէրքէս : Ինքնադըուխ է ու
կուսպաշտ . ապաղային հիւսիսային
կողմը կըլնի :
- (աշ.) ()ս : Լըրբեմն ճէրքէսին տա
կը կըլնայ . հաւատքով կուս
պաշտ է :
- (աշ.) Գուսպան Թաթար : Տաճկին
տակ . ճէրքէսին հիւսիսային կող
մը կըլնի :
- (աշ.) Տաղիսթան . 'ե կ'ն" . Վեռնա
կանք : Աիւրճիսթանի հիւսիսային
կողմը կըլնի , և շիրվան կի՞ կաս
սից ծովուն արեւմտեան կողմը . տէ
միր խափուին քովը . բոլոր Տը գրե
թէ տասնօրվան տարածուի ունի .
մէջինները լեզկի կըսվին . որոնց
մեծ մասը աւաղակուէ հետ են .
ու իրենք մահմէտական են , ի
րենց մեծ իշխանը կնսաի գոյմուք
ըսած բերդը :
- (աշ. 4.) Ը իրվան : Սեծ մասն է հին
աղուճանք կի՞ աղբանիա Տին՝ որոյ մէ
ջինները հայու ազգէ եկած էին .
ետքը քչիւեցան գանտասար : Պար
սից տակ է : Սըրիշ քիլքներէն զատ
բունի քիլք մը Մ'նան . որ է անուն մեծ
նա

նահապետի մը աղուճանից, որ վա-
զարչակ մեր թիւրը իշխան դրաւ աս
կողմերը :

Բ . Ա . Ը . Խ . Լ . Բ . Ն :

ՂԸ ՁԸ Լ. ՊԱ Շ . Դ Կ՝ . Պ Ա Ր Ա
Կ Ա Ս Տ Ա Ն . Ի՞ Պ Ա Ր Ս Բ :

Ը առ մեծամեծ նահանգներ և քա-
ղաքներ ունի իր մէջը . որոնց մէկ
քանին դնենք :

(*) Իսպահան . ետքինները կկոչեն Իա-
ֆէհան : Իրեն թիւրնիստ մայրքը քն-
է . 36 մղոն է կրօնն քիւքին սլտոյ
տը . բայց մէջը իբ բաղդատու թիւ
մարդը քիչ է :

(*) Նիմէտան , կի՞ Զամատան : Դ Կ՝
Սկբատան : Նին ատենը մարաց , կի՞
քրդերու թիւրուէ մայրաքաղաքների :

(*) Ը իրազ : Լ՝ սոր խալբախի մոր
թը անուճանի :

(*) Ը ղ . կի՞ Ը ուշա : Լ՝ սոր խա-
լին անիւնի :

(Կ) Սիլան :

(Կ .) Ս աղէնտերան :

(Կ) Լ՝ տրակճան . Դ Կ՝ . Լ՝ տրապատա-
կան : Լ՝ ս նահանգս շատ ատեն մեր
աղդին

ազգին ձեռքն էր: Իրեն մայրքիլքը
 կրավի Իհիվրիզ . 'ի հն' . Գավրիժ :
 Պարսից քով տրուի մը կայ Խորասան
 կրավի . որ շատ անգամ սրարսից տա
 կը կըլնայ . ունի երևելի քիլքներ Կի
 շասուր . Ներավ . Պիլն . 'ի հն' .
 Բալհ . ևն :

Թ . Բ . Ը . Խ Բ . Բ . Ն .

ԲԱՆՏԱՀԱՐ . Ի ԱՂՈՒԱՆԻ .

Պզտիկ բայց քաջ Թիքրուի մընէ 'ի
 մէջ պարսից և հնաստանի , մէջին
 ներք լինիլթէմիւրը բերաւ հոս շիր
 վանէն . որ ինչպէս որ վերը ըսինք
 հին աղոճանք Տին մեծ մասն է . ա
 նոր համար Թէպէտ ասղտար հեռու
 տեղ փոխադրեցան , բայց իրէնց առ
 ջի աղոճանք անունը պահեցին : Ը
 տոնց հայէ ազգէ ըլլալուն կրվ
 կայէ նաև տաճկական աղոճանից
 պատմուիլը , կի՛ Բարիւր ըստամպու
 տպած . և կրսէ 16 երդ Թուղթը՝ որ
 իրենց հոս դալու ատենը շիրվանէն ,
 քրիատոնեայ էին . դանտահար դալէն
 ետքը , հնաստանցոց հետ խառնվելով
 կամաց կամաց տաճկըցան . ասոր ա
 սլացուցուի նո . Խապի կբերէ ան արա

05-5185

բողո՛ւիր , որ ի՛ր ատենը կընէ՛ին աղո՛ւ
 ճանները . քի՛ հոց եփելու ատենը . հա
 ցին վ՛ր խաչի՛ նման նշան մը կընէ՛ին .
 (Երբէ՛ յայտ լինի կըսէ Ռէ այս է Յիւ Եմ
 Բնացեալ 'ի Ժամանակէ՛ անպի հայտեթո՛ս քրիս
 տոնէ՛րուն Իարեանց : Արգրէ՛ և անոյն ա
 ղո՛ճանից պատմու՛իր՝ Թէ՛ որովհետև
 գանձաասր ըսած հայոց վանքը , որ
 գարասպաղին մէջնէ՛ , մօտիկ է խիստ
 շիրվանի . և մէջի եսքը աղո՛ճաննե
 ըու կաթուղիկոս կըսվի . քովի սրղ
 նագ լեռներուն բնակիչներնալ ի
 ըենք զիրենք աղո՛ճանք կկոչեն . անոր
 համար կարելի է կըսէ որ լէնկթէ
 միւրը զիրենք հոս քրչելու ատենը
 իրենց ետքով , գանձասր անոնք
 դրին իրենց բնակած տեղին . որեա
 քը ավրովելով ան անոնք գանդակար
 անուն փոխվեցաւ : Ինչ որ որ կայատ
 մէ տաճկական պատմու՛իր աղո՛ճանք
 ներուն վրայ , դէմ բան մը չիկայ
 մեր հայոց պատմագրացը . մենք
 խիստ համաձայն և յարմար կուգայ .
 ինչնս ըարձակ ունիս տեսնել մե՛ծ
 Տգրուէ մէջ :

Ժ. Ա. Շ. Խ. Ա. Բ. Ն.

Թ. Ա. Թ. Ա. Բ. Ս. Տ. Ա. Ն. : 746. Ս. Կ. Ի. Ի.
Թ. Ի. Ա. :

Մեծ Թաթարք . կի՛ք խիւթայի Թաթարք : Լ. ս անուհով մէյմը կիմացվի ամմէն ասիայի Թաթարները . որ Թուրքաստանալ կըսվէր մէկ ատենմը : Եկդ կիմացվի յատուկ մեծ Թաթարքը , որ մեծ Տմբնէ . իրեն տակը ունի շատ Թիբրուխներ . բայց երևելի և յատուկ մեծ Թաթարի մէջի եղածները ասոնք են :

(աշ. ն.) Ի սողակէք : Ասասլից կի՛ք կիլան ծովին արևելեան դին կըյնայ . աս աշխարհիս մէջն են մեծամեծ Տքները . ան . Խորագմ : թ . Թուրքաստան առանձնակ կի՛ք յատուկ . որուն մէջը բնակին երկու ժողովուրդք , յորոց մէկը կըսվի Աարադալադ : Գ . Մեծ Պուխարա . որոյ հիմակ վան մայրաքղքն է Մէմերդանտ . ուր գնաց ան հեթում հայոց Թիբրը 1254 ին ատենները . հին ատենվան մայրաքաղաքն էր Պուխարա քղքը : Լ. զէկ խալբախի մորթ կի՛ք տէրի կելայ սուխարայի մէջ :

(աշ. 4.) Գալմուղք : Արոյ մէկ մասն
է փոքր Պուխարա :

(աշ. 4.) Դիպէդ : Ար կբաժնվի մեծ և
փոքր . ասկից կելլայ հնտստանու ե
րևելի գետերը :

Ինչվան հոս է գրեթէ յատուկ մեծ
թաթ արները . որ կըսվի նաև ինքնա
գլուխ թաթարք . որովհետև մնացած
զանազան թաթարներուն ազդը , ամ
մէնը կըլնան մէկ մէկ տերուէ տակ :

(աշ. 4.) Թաթարք չինու : Գինումա
չինի սահմանակից է , ու անոր կըլնայ .
ուր են արևմտեան և արևելեան մոն
կոլք կի՞ մողոլք . արևմտեանին մէջն
են սև ու գեղին մողոլք :

(աշ. 4.) Սիպերիա . կի՞ Սիպիր : Մէջ
մը լարձակ կառնվի բոլոր ասիոյ հիւ
սիսային կողման համար : Մէջմնալ
յատուկ և մասնաւոր կառնվի Թո
պուլքոյի նահանգին հարաւային մա
սին համար : Հին ատենը կար ան տե
ղը Սիպիր քղք . անոր անունով բոլոր
աս մեծ և լայն Տը՝ Սիպիր քովեցաւ .
Բոլոր սիպերիա . և մէջի եղած զա
նազան թաթարներուն ազդերը մոս
կովին տակ են :

Թատերիան : Ար յատուկ անունը
հայդար խան պիտոր ըլլայ կըսեն .
առաջ թիբուր մընէր թաթարնե
րու , հիմա շատոնցմնէ մոսկովին տակն
է .

է . ունի մայրաքղք էթիլ գետին
քով . կասպից կի՛ կիրանու ծովին
մօտիկ . 2000 տնէն էվելի հայ կայ
քաղքին մէջ . իրեք հոգի հայոցմէ
կտեսնեն ամմէն հայերուն դատաս
տանը . բաց ՚ի յարեան դատաստա
նէն :

Իյազան թաթարք : Նողայի թա
թարք . ևն : Նն զանազան թաթար
ներու ազգեր , որ հիմա մոսկովին տա
կը կըյնան ամմէնալ :

Ժ.Ը . Ը.Շ , Խ.Ը.Բ.Ն .

Հ.Ն Տ Ս Տ Ա.Ն . Դ.Ն . Հ.Ն Դ.
Կ Ա Ս Տ Ա.Ն .

Նստատան ըսածնիս շատ թիւրուինէր
կիմացվի . որ հինտի գետը իրենց մէ
ջէն անցնելուն համար . ըսվեցան
հնտատան : Բայց յատուկ հնտատան
կըսվի մողովին թիւրուիր . որոյ վր
հիմա խօսինք :

Մողու . է՛ Մողալ :

Մողովին թիւրը ամմէնէն հարուստ
թիւր կսեպվի աշխրբիս վրայ . վեց հա
րիւր

ընկր միլիոնն ուռ բի եկամուտ իմ իրատ
 ունի իրեն տարին . (մէկ միլիոնն ուռ
 բին կրնէ գրեթէ երկու հար. քեսէ .)
 600 հազար զօրք ունի . օրանկղիպ
 իրենց թիւրը աս մեծուիք հանեց զի
 բենք : Վարերով կիմ ձեւահիրնէ
 բով շինած մէկ մեծ սիրամարգ կիմ
 թալուզ խուշի մընէր ասոնց թահար
 սիրամարգին փետրին դուներուն պէս
 յարմարցուցած ամ մէն մէկ քարը .
 60 միլիոնն ուռ բիէն էմէլի իրեն
 աժողէքը . որ դահմասը պարսից
 թիւրը աւաւ : Հիմա օրէօր վար կիջ
 նայ ինկիլիզին ձեռքէն , ու իրեն մէ
 ջի եղած աստամբներուն կիմ տէ
 ղէպէյէրուն ձեռքէն . որոնց գլխա
 ւորն է մարաթայ ըսված աստամբ
 ներուն խաւքը : Մողոլին թա
 դաւորը թաթարի ազդէն ըլլալուն
 համար , մահմետական է . նամա
 նապէս նապապներնալ , իմ է իրենց
 փաշաները . մնացած ժողովուրդը
 բոլոր կուսպաշտ : Այլ իրենց մեծ
 տէնին է . ասկէց ի զատ ուրիշ կեն
 դանինները . ջուրը . հանքերը իմ մա
 տենները . ու մէկ քանի մարդիկնե
 րը , իմ տեղ կարաշտեն : Մմնք թւեր
 նին կչորցնեն . տղաքնին զոհ կմա
 տուցանեն իրենց տէոց հիւր : Միս
 չեն ուտեր . կերածնին միայն բրինձ
 է

է ու ըսէ չէ լեզէն : Մեռելնին կե-
րեն . բայց հարուստները սանտալ ,
կի՛ Էօտ աղաճի փայտով , որ մողոլին
մէջ կելլայ : Անիկնին ողջ ողջ կե-
րեն Էրիկնին մեռածին պէս . թէ՛ որ
մէյմը խօսք տրված ըլլան Էրիկնին
մեռնելէն ետև ղերենք Էրեյու :

Մողոլին հետ վաճառահանուի ընող
ասդիի կողմանէ Ֆռէնկնէրէն ա-
ռաջ մեր հայերը եղան . որ նոր ճիւ-
ղայէ ցամաքով տրլլի գացին առաջ .
Ետքը կամաց կամաց ինչվան պէն
կալա : Այլ որ կուզէ մողոլին վր շատ
հետաքրքրական ու նոր ծանօթուի
ներ իմանալ , կարդայ մեծ Զգրու-
թիւ :

(աշ . ն .) Մողոլ Էրկու մեծ մասն
կբաժնվի մէկը հիւսիսային , մէկա-
լը հարաւային . որ կըսուի նաև ցա-
ճախ կղզի յայսինոյս գանգէսի . կի՛ յարևմտեան
կողմն գանգէսի .

Աս Էրկու մասնալ կբաժնվին ի՞նչ
նահանգ : Հիւսիսային մասին մէջի
եղած նահանգներուն գլխաւորնե-
րը ասոնք են :

(ն . 7) Տրլլի . կի՛ Շաճանապատ .
Հոս կնտի մողոլին թիւրը :

(ն . 7) Քիշմիր : Հինտի շալ կշինեն :

(ն . 7) Լահու : Հինտի շալ կշինեն .

(ն .) Պէնկալա : Մողոլին նահանգնե-
րուն

բուն մէջ ամմէնէն մեծնէ . թիւ
 պէնտին պինտ աղէկը և շատը աւ
 կից կելայ : Ունի երկու մեծ քղք .
 Սազսուտասպատ . ուր տեղ կայ 300
 ճամի : Կալկադա . ուր տեղ կայ 600
 հազար մարդ : Գրեթէ բոլոր ա
 նահանգըս հիմայ ինկիլիզներուն
 ձեռքն է :

(ն. 4) Գուճրադ : Ուրկշինէն խալէմ
 քեարի . խութնի . ճանֆէս . և ու
 ըիշ հինտի խումաշնէր : Ունի մեծ
 քղք և նաւհնդիսա Սուրաթ անու
 նով , ուր մէկ միլիոն մարդ կայ , ու
 ամմէն հինտի ապրանք կգտնուի :

(ն. 4) Մկբարապատ . կիմ Մկրա : Հոս
 կնստէին մողոլներուն առջի թղը
 ները :

Հարաւային Տասին ծովեղերքը ասոնք էն :

Գորումանտէլ : Հարաւային մասին
 արեւելեան ծովեղեր անուննէ . ուր
 վեց ամիս միշտ մէկ հով կիջէ . և
 անձրև կուգայ , երբոր մալադարի
 ծովեղերը հանգարտուն է : Մս ծո
 վեղրիս վրայաս քղքներս կան : Մէ
 լիափուռ . հոս է գերեզման սբյն
 թովմայի առաքելոյն : Կալեաքադ .
 Ֆիլեմէնկներուն ձեռքը : Մատրաս ,
 կիմ Սինաբադնամ . ինկիլիզներուն
 ձեռք

ձեռքը : Քուսնդիշերի . առաջ Չ Փռան
սրղնէրուն՝ հիմա ինկիլիզնէրուն ձեռ-
քը : Թուինքառ . տանխմառգային
ձեռքը :

Սալապար : Հարաւային մասին արև-
մտեան ծովեզեր անուննէ . ուր վեց
ամիս միշտ մէկ հով կիլէ . ու անձրե-
կուգայ երբոր հանդարտուի է գորո-
մանտէլի ծովեզերը : Աս երկու ծո-
վեզերս գորումանտէլ ու մալապար ,
կբաժնրվին գոմնրին քթով , ուր ա-
ղէկ մարդրիտ կելլայ : Սալապարին
մէջնէ հէյտէրնատէգ խանին սահմա-
նը . որ դեսոյան նի էլէի խավրեց ըս
տամնջոլ մեր ատենը ՚ի թոճականիս
ուսկէ :

Ղանարա : Սալապարին հիւսիսայ-
ին կողմը կլցնի , աս ծովեզրիս մէջն
է Ղոա քղք ու նաւահանդիստ բօր-
դօգալներուն ձեռքը :

Ղոնգաս : Ղանարային հիւսիսային
կողմը կլցնի . աս ծովեզրիս մէջն է
Պոմնգայի քաղաք ու նաւահանդիստ
ինկիլիզներուն ձեռքը :

Հարաւային մասին Չէ եղած գլխաւոր
գեղունանք ասոնք էն :

(աշ . ն .) Տըգան : Ուր կնստի բոլոր
հարաւային մասին փոխարքայն կի՞
վեղերը , մոզոլի թգրին կողմանէ :
Ղ C (+)

(*) Հէյտարապատ : } Մ^ս երկու թղթս
 Կըզանտա : } մէկը մէկու մօ
 տիկ ու դիմա

ցէ դիմաց ըլլաճուեն համար , մէկ
 կսեպլին : Մ^ս սոնցմէ 'ի զատ տահա
 տեղոճանք շատ կայ աս հարաւային
 մասին մէջ . ու երեսունէն էվէլի պըզ
 տիկ պզտիկ թիւրուիններ կայ . որ
 ուաճայուի կըսվին , առաջուց ամմէ
 նը մոզոլին տակնէին . հիմա շատը
 ինքնագլուխ եղան : Ինչայն են Մ^ս
 տուր . Մ^ս այսուր . որ քսան հազար
 զօրք ունի . ու 30 հազար քեսէ ոու
 բի կէլիր ունի տարին : (մէկ ոու բին
 կընէ գրեթէ հիմակվան 1 զնշն
 էվէլի .) :

Յամայ կողի յայնկոյս գանգեսի . էճ
 յարեւելեան կողմն գանգեսի :

Մ^ս ցամաք կղզի նալ կըցնայ հստատա
 նի մէջ . ու կըլմանի մէկալ ցամաք
 կղզիին որ մոզոլին հարաւային մասն
 է . և անորպէս վեց ամիս արեւելեան
 ծովեզերը անձրև կուգայ : Մ^ս սոր մէ
 ջը կան ցեղ ցեղ ինքնագլուխ թա
 դաւորութիւններ . որոնց անունները
 ասոնք են :

(աշ . ն .) Բէկու . կըսվի նաև Մ^վ լա .
 հոս միայն կելլայ աղէկ կարմիր եա
 խու

խուժք : (Ծագրին քով կրսեն որ հառ-
կըթի չափ մեծուք կարմիր եախուժ
կայ : Իրեն պալատին մէջ ունի մէկ
խուց մը՝ որ բոլոր պատերը մէջի
եղածներով ձուլ սակի է : Այլադե-
տը երկու կրբաժնէ ասոնց սահմանը՝
որուն մէջ լեցուն է կոկորդիլոս
դազանը :

(աշ. ն.) Արադան : Հոս կեւայ արա-
դան քարը :

(աշ. ն.) Շխամ : Անի շատ հանք,
կի մատէննէր . Ֆիլ . ու կոկորդի-
լոս :

(աշ. ն.) Մալաղա : Անի գոյնը գոյն
ծաղկի գունով թուչուններ :

(աշ. ն.) Ղամալոյա :

(աշ. ն.) Ղազինչին :

(աշ. ն.) Ղունդին :

Ասոնք ամմէնը կուսպաշտ են . ետքին
ներէն մէկ քանին հարկատու են չի-
նումաչինու :

ժԻ • ԱՇԽԱՐՀ •

ՉԻՆՈՒՄ ԱՉԻՆ • ԻՔԻՆ

ՆԱ : ԴՊ • ՍԻՆԵԱՑԻՈՑ

ԱՇԽԱՐՀ :

Ընունմաչինի թգրուիր ամմէնէն
 մեծ է . ամմէնէն շատլոր է , ու
 ամմէնէն հին կրսեպոճի : Իրեն ամ
 մէն սահմանը եւրոպայի չափ կայ .
 մէջը 130 միլիոն մարդ կայ կրսեն :
 Յամաքին կողմանէ ունի մէկ հաստ
 պատ մը թաթարներուն դէմ . որ
 հազար մղոնէն կիմ միլէն է միլի կքը
 շէ երկչնուիր : Մէջիւ երած ապրանք
 ները շատ ու աղէկ . ունի ոսկիի
 արծ թի հանք կիմ մասուն . չայ . Փառ
 ֆուռի . խալէ մքեարի . աղվար խու
 մաշներ . բամպակ . իրիէկ . ըուղան
 եզը որ վեռնիչ ալ կրսոճի . գուն
 ըզգուն աղէկ ներկէր կիմ պօեանէր ,
 և այլ անբաւ ապրանքներ , անանկ
 որ ուրիշ աշխրքի ապրանքներու կիմ
 բերքի՝ քիչ բանի կարօտ է : Մար
 դիկները գործունեայ ու աչքը բաց .
 անար համար իրենք զամմէն ազգը
 երկու աչքով կոյր կրսեպէն . զեւրո
 պո

պայիս միայն մէկ աւքով բաց կըսէ
 պէն : Ազուրցեն ոմանք որ տպագրու
 թիր , պառութը , թօիր՝ ու նաև
 փուսուլան . մենէ առաջ չինիմացին
 ները գտան : ()տար ազգ չեն մոյր
 ներ իրենց սահմանը , միայն տարին
 անգամը բնայիր կըլայ ծովեզերեայ
 գանթոն քղքը . անտեղս կծախեն ի
 րենց ապրանքնին : Հաւատքով կու
 պաշտ են : Մէկ ազգ մը ասոնք տա
 կը չէ առած . միայն թաթարը իրեն
 սահմանակից 'ի թուականիս ռճթ .
 և յամին 1640 մտաւ ներս , ու իրեն
 ազգէն թիր դրաւ . որ ինչպան հիմա
 կըբէ : Անի իրեն տակը մէկ քանի
 թիրուի . ու թաթարստանի մէկ
 կողմը :

*) Փէքին : Թիրանիստ քղքն է . ուր
 կայ երկու միլիոն մարդ :

(*) Սանքին : Հին թիրանիստ քղքն
 է . ուր կայ գրեթէ երկու միլիոն
 մարդ :

Ա Ս Ի Ա Յ Ի Ն Ա Ն Ո Ի Ա Ն Ի
 Գ Ե Տ Ե Ր Ը :

Մ ուրատ : 'ե 45" . Ա փրատ :
 Շ ուր : 'ե 45" . Տիրութիս :

Երազ : 'ի հն" . Երասխա : (Ե' սբ գրոց)
Գեհոն :

Ճորոխ . կի՛ք Զորուխ : 'ի հն" . Փասխա :
(Ե' սբ գրոց) Փխոն : Ե' ս չորս գեաերս
կելան հայաստանէն . ուր տեղ էր
աղամայ գրախար :

Քիւռ : 'ի հն" . Կուր : Հայաստանէն
կելայ :

Կսկայ : 'ի հն" . Կանգէս : Կիպէդէն
կելայ . մողոլէն կանցնի :

Հինաի : 'ի հն" . Կնդոս : Կիպէդէն
կելայ , մողոլէն կանցնի :

Քեանձ : Կիպէդէն կելայ . չինու
մաչինէն կանցնի :

Յորդանան : Հրէաստանէն կելայ .
ու լճակ մը կշինէ . որ ծով մեռել էր
սո՛ւր :

Ա Ս Ի Ա Յ Ի Ն Ա Ն Ո Ի Ա Ն Ի

Կ Ղ Ձ Ի Ն Ե Բ Ը Կ Ա Տ Ա

Ն Ե Բ Ը .

ով կիսնոսին զէ :

Ճեափօն : Մէկ մեծ Թիբուրի մընէ
չինու մաչինի աղպէ եկած . չինու մա
չինի դիմացը . իրեն սահմանը բոլոր
կղզիներ են . երկուքը մէջերնին
մեծ են . մէկ կղզիին անունը կրավե
լի :

Վիճի՞նս . որ ունի մարտօ չըլք : Մէ
 կալին անուէնը կրալի Պօնկօ . որ ու
 նի նանկաղաչ նաւա հանդիտար : Վս
 ճեափօն շինումաչինի պէս տեսակ
 տեսակ բաներ կը բերէ . յորոց մէկն
 է չայ . միայն ֆիլէմէնկը կրնայ ճեա
 փոնի հետ վճռկանուի բնէլ : Մէ
 ջը կայ շատ թիւրուինէր . ամմէնը
 կհնազանդին մէկ կայսեր տակ , որ
 դրեթէ նոյ պէս կարաշտեն . անոր
 մեռնելու ատենը , շատ մարդ իրենք
 զիրենք կմեռցնեն կրսեն . իրեն տու
 նը շինելու ատենը , շատ մարդ իրենք
 զիրենք հիման տակ կձգեն . ասանկ
 կընեն նաև ամմէն մեծամեծներուն
 ծննդերը . մեծամեծնին քիրէմիտի
 կմ զուրջինի տեղ , բարակ ոսկի
 տախտակ կղնեն իրենց աներուն վր :
 Նէշ : մեծ կղզի մը ճեափօնի խիտ
 մօտիկ . երկուքին մէջնալ քարէ
 մանտրտիկ կղզիներ լեցուն . անոր
 համար ճեափօնցիք չեն կրնար անել
 կիւղ նաւարկել հոն ու առուտուր
 բնէլ անոնց հետ : Ապատմեն որ մէ
 ջը մազոտ մարդիկներ երեցան :
 Քիլոպպեան կղզիք : Մանտրտիկ
 կղզիներ են հազարէն էվէլի . մէկ
 քանին սպանեօլները առին . անոր
 համար իրենց փիլիպպոս թիւրին ա
 նուերը դրին : Ետ շէքեր կելլայ .
 C 4 մի .

միայն թէ շատ ալ օձ կըլլայ : Մէջերնին մեծ կղզին կըսվի Մանիլա . ուր տեղ սպանեօյնները օտար աղգաց քնոնելից թող չեն տար մտնալու , բայց հայերը համարձակ կմըտնան կեղան առուտուրի համար :

Մարենեան . կի՞ Մարիանէս : Սպանեօյնները դրին աս անունը . իրենց մարիա աննա թագուհին անունովը . որ ՚ի փիլիպպոսի իրենց թիքրին կնիկնէր . Մս կղզիները կըսվին նաև Մազակաց կղզիք :

Մոլուղեան կղզիք : Արևելի են սպահարի համար որ մէջերնէն կեղայ . Քենդ խարէնֆիլ ու հնատան ճէյիլի : Մէկ քանին ասոնցմէ կըսվին Նեկպեանք . մէկալնոնք կըսվին Ղալո . Քորամ . Մայոյնա . Պանտա . Մսոնց ամմէնուն տրուինները Ֆիլէմէնկներուն ձեռքնէ , ուսկից շատ գանձ կխաստրկին :

Ղեաւա : Մէկ մասը աս կղզիին իրենց մադերանի թիքրին է . բայց գլխաւոր քաղաքը Ֆիլէմէնկներուն է . որ կըսվի Պադաւիա : Հնատանի դին սինտ երևելի տեղը Ֆիլէմէնկներուն աս է :

Պունէօ : : Մեծ կղզիմընէ . մէջէն կեղայ պիպէռ . քեաֆիրի . ուսկից շատ բան կխաստկին Ֆիլէմէնկները :

Սու մարգարա : Հոս կելլայ աղէկ պի
պեւը . մե՛նծ տէրուիը Ֆիլի՛մէնկնե
րուն ձեւքն է :

Սէյլան , կմ՛ Սէյլան : Մողովին դի
մացը . հոս կելլայ պինտ աղէկ թար
ջինը աշխարքիս վ՛ր ու սէյլան քարը .
կելլայ նաև ոսկի : Տալոր կղզին
երկու տրուի կբաժնվի . մէկը մէ
ջիններուն է , մէկալը Ֆիլի՛մէնկնե
րուն՝ որ շատ ծովեղերեայ տեղվանք
ունին :

Մալտիճեան կղզիք : Մողովին դի
մացը մէ կզմէ կու մօտիկ կղզիներէն
և քարեր խիստ շատ . ամմէննալ
մէկ թիքի մը տակ , որ ինքիը զինքը
կկանչէ թիք 13 նահանգի , և 12000
հոգիի : Մէջը կգտնվի կոկորդիլոս
գազան , և ամիոն ձուկը որ մարդ
կրկլեն :

Նոր օլանտա : Սխատ մեծ կղզի մընէ
եւրոպայի չափ , մէջինները մերկ են
բոլորովին , անչափ աղտեղի են , որ
տիղմը կեղևի պէս մարմիննին պա
տած է . գունզգուններկով կրները
կեն բոլոր մարմիննին . քթերնէն
երկան ոսկոր կրկախեն զարդի հա
մար . կրակը՝ երկու փայտ մէկզմէ
կու քսելով անանկ կհանեն և ոչ
չախամախով :

Նոր գոճինէա : Նրկան կղզի մընէ :

Եր զէ լանտա : Մեծ կղզի մը որ
 երկու կբաժնալի : Մէջինները մար
 միննին կասողտեն և սև ներկ կլեցը
 նեն զարդի համար , տեղ տեղալ
 ճամբա ճամբա կըճղքեն և սև ներկ
 կլեցընեն . բայ ասկից՝ կարմիր դու
 նով տեղ տեղ կընեըկեն . որով զար
 հուրելի կերևնան : Իրենց զգեստ
 նին ծառերու տերևներէն կշինեն .
 Մէջը կերակուր քիչ գտնըվելուն
 համար երբեմն մէկզմէկ կուտեն
 կըսեն :

Ըս իրեք կղզիսալ յամին 1770 ին
 տտենները դուք ինկիլիզը ամմէնը
 մէկիկ մէկիկ քալեց , ուր տեղվանք
 որ կրցաւ . ու շատ տեղէկուհներ
 յայտնեց անոնց վրայ :

Ըս ամմէն կղզիները , ու այլ ուրիշ
 անբաւ կղզիներ ան դիերը , մեծ մա
 սը կուտարչտ են . շատնալ մահմե
 տական են : մէկ քանինալ բոլորո
 վին անհաւատ : Մէկ քանի կղզի
 ալ կըգտնըվին . որ ոչ օրէնք ունին ,
 ոչ դատատան , ոչ տուն , ոչ հադ
 նիլ , ոչ վարուցան , ոչ ալ մէկ տեղ
 կընաակին , և ամմէն մարդկու թի
 դուրս ըլլալով , մէկզմէկ կուտեն :

Ա Մ Ի Ա Յ Ի Ն . Ա Ն Ո Ի Ա Ն Ի

Կ Ղ Ջ Ի Ն Ե Ր Ը .

Ճ եր ճ ա հ ծ ո Վ Է ն Ռ Ջ :

Ք լ ա ղ ը ղ : ' Ի Կ ն ' . Ա Վ ա ղ ը ը : Ու ը ն ի ք ա
ղ ա ք Ա ի ք ո շ ա . Տ ա մ ա հ ո ս ս տ ա . օ ղ ը
գ է շ է . ք ա յ յ գ ի ն ի ն ա ն ո լ ա ն ի . կ ը
ք ե ղ է ն ա լ մ ե ղ ը . շ է ք է ղ . ք ա մ ա դ ա կ .
ռ ա մ կ է ն ա տ . և ա ղ է կ թ ու ռ ու ը ն ձ :

Ս ա տ ո ս : Շ ի ն ա տ է ն ը մ ա լ թ ա յ օ յ
ձ ե ու ք ն է ղ . ք ա յ յ ա ն օ ու լ զ ա ն ս ի լ է չ
մ ա ն ը յ ա մ ի ն 1522 ա ու ա լ ա ն ո ն յ գ ձ ե ու
ք է ն . և ք ա հ է յ գ ա ն մ ե ծ ա Տ ա ղ ի ն
պ ղ ն ձ է ա ղ ձ ա ն ը ն ա լ ա Տ ա ն գ օ տ ի ն ք է
ը ա ն ը , օ ղ ու ը ն ա ղ ա մ է ջ է ն ն ա լ ե ղ
կ ա ն օ ն է ի ն :

Ս ա ղ ը ղ : ' Ի Կ ն ' . Շ ի օ : Մ ս օ ղ ի լ մ ո ն ը .
փ օ ղ թ ու լ ա լ ը , թ ու ռ ու ը ն ձ ը . ն ու շ ը .
և մ ե ղ ը ը , ա ղ ն ի ը է և ա ն ո լ ա ն ի :

Ս ի ա ի լ է ի : Ս ե ա ի լ ի ն է . կ ը յ յ ու ը ն ա
ք է ն Ս ի ղ ի լ ի ն ի . կ ք ե ղ է ա ղ է կ ղ է լ թ լ
ն ի ե ղ . ու մ ի ա ի լ է ի ձ ի :

ԳՒ Բ
Ե Ի Ր Ո Պ Ա
ԵՐԵՐԵ Ս. ան :

Իրոպա յարեմտից և 'ի հիւ
սիսոյ՝ ունի իրեն սահման ուլ
կիւանոսը, յարեւելից՝ ասիան . 'ի
հըւոյ՝ ձերմակ ծովը . ամերիկայէն
կբաժնւի ովկիանոսով . ամերիկայէն
ձերմակ ծովով . ասիայէն կբաժնւլի
ան գետով ու ան ծովերով , որոնց
մով ասիան կբաժնւի եւրոպայէն :

Ը . Ը . Շ . Խ . Բ . Ն .

Բ Օ Ր Դ Օ Կ Ա Լ Դ Կ Լ Ո Ի
Ս Ի Տ Ա Ն Ի Ա :

Բօրդօկալներուն կի՛ք բօրդուգէ՛շնե
րուն երկիրը պզտիկ . մէջինները
ինչպէս որ կըսեննէ , ամմէնը երկու
միլիոն մարդ . որովհետեւ մէջիննե
րը շատը ցրո՛ւեցան վերի հստատա
նը . ի՛նչ է՝ ասիայի հստատանը . որ
1497ին ծովուն կողմանէ պինա ա
ռաջ

ուաջ վասքօ կամա բօրդուգէշը գը
տաւ . անկէց ետե ինչվան հիմա ան
բօրդուգէշներուն ցեղը կը քշէ հին .
Բօրդօկալ 60 տարիի չափ սպան
եօշներուն տակն էր . ետքը 1640
ին անցաւ յատուկ բօրդուգէշնե
րուն ձեռքը : Առաւարուինին միա
պետական է : Ա եց նահանգ ու
նի . յորոց մէկն է Վլկաուվէ . որ
առաջ պզտի Թադաւորուինինէր .
ետքը 1300 ին ատենները բօրդ
կաշին տակը անցաւ :

Վիսպոն : Թադրնիստ մայրաքաղաքն
է . էսդրէմատուրա նահանգին մէջ
Թակօ ըսծ լայն գետին վր . որ երկու
մղոնէն կի միլէն էվէլի լանք ունի .
Վիսպոն քիչմը հեռու կըլնի ովկիա
նոսէն . մէջինները հարուստ ու շատ
վոր , մօտիկ 200000 հողի . քաղքին
ճամբաները երկան . 1755 ին մեծ
շարժ մը եղաւ որ քաղքին մեծ մա
սը փլցուց . անկէց ետե ալ երբեմն
երբեմն շարժ կըլայ :

(*) Վլօռա : Վլէնթէօ նահանգին
մէջն է . և Վիսպոնէն ետքը աս քիչքս
է եկդ Թադաւորուէ :

(*) Բօւոգօ : Տօվո գետին բերանը
որ տիլիանոսը կիջնայ : Վիսպոնէն
ետքը աս քիչքս է հարուստ ու մեծ
էնդրէ տուլո էմինչօ նահանգին
մէջ :

մէջ : Ասոր անունով բոլոր թիւրու
թիւ կրսո՛ւնի բօրիօկալ :

Բ . Ե . Շ . Խ . Լ . Բ . Հ .

Ս Պ Ա Ն Ի Ա :

Սպանիա՝ ամմէնէն հարուստ թաղա
 ւորուի է եւրոպայի մէջ . Տիս չորս
 մասին մէջնալ տեղ ունի . անոր հա
 մար առակ է իրենց մէջը . Լ. բնոջ
 միշտ սպանիային վրայէն չեպահսիր . կի՛թ թէ .
 Լ. բնոջ սպանիային գլխարկն է : Իրենց մեծ
 տեղը և հարստութիւնը ամերիկային
 մէջն է : Մէջի բնակիչքը դրեթէ 8
 միլիոնի ջախ կան . որ սպանիայի մե
 ծուէր նայելով քիչ է . մէջերնին
 ծածուէ հրէայալ շատ կան : Աւղ
 ղափառ են , և թիւրնին ուղղադասան
 մականուն ունի . որ 1500 ին ՚չ ա
 ղէքսանդր սրապը դրաւ : Բնու թիւ
 կամաց շարժօղ են սպանիայիք և
 խորունկ մտմտացօղ . անոր հա
 մար շատ բան առաջ չեն կրնար բե
 րել . և շատ բան ալ կաւրեն . հպարտ
 են ; թշնամի կրլան թէ որ մէկը ի
 րենց կարծեացը դէմ զուրցենէ . և
 ինչդուար հարարտ , անդուար ալ շատ
 անգամ տղայաբարոյ : Մեռնօղ
 թիւրը

Թ՛գրք ՚ք դատել շատ քանի կարգա-
 ւորուի ըրաւ . անոր հմբ շատ ալ
 Թ՛համբ ունեցաւ իրեն . վերցուց
 անհամ ու վասակար խաղը եղնե-
 րու , որ մեծ քանի մը տեղ դրելիքն :
 | Եզուենին գալեանին հասարցու-
 ցածնէ : Խ՛գրուինն միասլետական
 է . հիմակվան Թ՛գրին ցեղը՝ Ֆրան-
 սայի Թ՛գրին ցեղէն է , որ պորպո-
 նեան կըսվի . անոր համար Թէ որ
 Ֆրանսային կի՛ սպանիային Թ՛գրա-
 կան ցեղը հասնինէ , մէկըմէկու
 տեղ կանցնին : Վոչոր սպանիա ժ՛գ
 նահանգ ունի . որ ամէնը մենդ
 ժ՛գը՝ Թ՛գրուի կըսվին . որովհետե
 հին ատենը մուղրեաց տակնիքէն
 մէյմէկ Թաղաւորութի էին . ետքը
 արահոնիայի ու գաստիլիայի եր-
 կու նահանգիս Թաղաւորները տի-
 րեցին ուրիշ նահանգներուն . և ա-
 նանկ սպանիա եղաւ երկու Թ՛գրու-
 Թի . ետե ժէ դարուն վերջերը բոլո-
 րը միացաւ արահոնիայի Թ՛գրի տակ .
 և ըսվեցաւ սպանիայի Թ՛գր : Արեւելի
 նահանգներէն մէկ քանին դնենք :
 (Կ) | Էսն . Սենի սարամանգ ք՛ղք .
 որուն համալսարանը անունանի :
 (Կ) Էին գաստիլիա : Աբերէ բուրդ .
 եւրոպային մէջ ամէն տեղացմէ-
 աղնիւ :

(ն) Նոր գաստիլիա : Մատրիտ [Թգրա-
նիստ քղքը ասոր մէջն է . մանդա-
նարէս սլզտի գետի մը վը , որ տաք
ատենները կը ցամքի . մէջինները 100
հազար հողիէն աւելի : Սգրին պա-
լատը էսկուրիալէ գեղին մէջն է .
10 կմ 11 միլ հեռու մատրիտէն :
Հին Թագաւորները կնատէին դօլե-
տօ քղքին մէջ . որ նոյնայն նոր գաս-
տիլիային մէջն է :

(ն) Մնտալուսիա : Սպանեօլինա հանդ-
ներուն մէջ խիստ աղէկն է . կբե-
րէ եղ . գինի . ու աղէկ սպանեօլի-
ձի : Սիլիլիա գլխաւոր քղքն է . գե-
տի մը վրայ որ ովկիանոսը կիջնայ .
մատրիտէն ետքը աս քղքս է մեծ ու
շատլոր բոլոր սպանեային մէջ . հա-
րուտ . առուտուրի բանուկ . ժամե-
րը մեծաշէն . աթոռանիստ ժամը ի-
րեն զանգակատանը մէջ ունի 24
մեծ զանգակ :

Սան լուգառ ցմ' օք ղուկաս , անտա-
լուսիային նաւահանգիստն է ովկի-
անոսի վրայ . բէռուէն ելած ոսկին
և այլ գանձը , (որ ամերիկայի մէկ
նահանգ մը նէ ,) հոս կբերեն նա-
ւերը . և ասկէց կտանին սիվիլիա :
Ղիպրաղառ . կմ Ճիպիլղէռուա .
որոյ յատուկ անունը պիտոր ըլլայ
Ճիպրլ դարիֆ . որ արալի խափուտան
մը

մընէր . և անոր անունով ըստնէցաւ .
 աս անուննի և անառիկ բերդը :
 713 ին ափրիկէին արապները որ
 մուղըի կըստնին , աս նահանգիս
 մէջ մեծ պիճով ըրին , ոտորիկոս
 սպանիային թիւրը սպաննեցին . և
 սպանիայէն շատ տեղ իրենց տակը
 առին . ու 800 տարիի չափ անտեղէ
 ըր թիւրեցին :

(ն . 4) Առանադա : Աբերէ ճէվաճիր :
 Սալակա , ասոր նաւահանդիստն է
 ճերմակ ծովին վրայ . գինին անունա
 նի : 1492 ին է Ֆէրտինանտոս արա
 կոնայի թիւրին ատենը կռանադա
 ազատլեցաւ մուղըիներուն ձեռքէն .
 և կործանեցաւ բոլոր մուղըիներուն
 տերուիւր սպանիայէն :

(ն . 4) Սուրջիս : Սոր քղքին մէջն
 է թ արժոնստ գաստիլիայի թիւրին
 գերեզմանը . որ թիւրեց 1282 ին , և
 իրեն ատենը անուննի աստղաբաշխ
 էր :

(ն . 4) Սալէնցա : Աբերէ ցորեն շատ .
 աղ . ինիկ . և պտուղներ . իրեն
 Սալիքանդէ քղքին գինին խիստ ա
 ոողջարար : Անի մէկ քանի նաւա
 հանգիստ ճերմակ ծովի վրայ :

(ն) Վադալոնիս : Վութք աղքը և
 ալանները 400 ին իրենց տակը առ
 նելուն համար աս դաւառս ըստնէ
 ցաւ .

ցաւ դաժաւունիս . իբր թէ գուժաւ
լանիս կի՛մ ին մեր լեզուին դուժաւ
լանք : Ըստ նաճանդս Ֆրանսային
սաճմանագլուխ կի՛մ սերհատ ըլլա
լուն համար , իրեն քիչքները ամուր
են : Ունի աղվոր նաւահանգիստ
Ճերմակ ծովին վրայ Պարչեղունս :

Գ . Ա . Ը . Խ . Բ . Ն .

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա . Դ Պ . Գ Ա Ղ
Ղ Ի Ա :

Բնակիչք Ֆրանսային շատվոր . որ
19 միլիոնի չափ կելլան , և շատնալ
ցրուած են ասդիս անդին , անոր
համար դրեթէ ամմէն երևելի տեղ
վանք Ֆրանսալղ կգտնուի . բնուի
շատ քաղաքավար , բայց և թեթեւա
բարոյ և արտորցող . մէյմը տաքնա
նէ բանի մը վրայ , աղէկ կի՛մ գէշ
կուլէ առաջ ամնիլ . աս իրենց
տաքնալնինէ , որ աս տարիներբս
ասղտար խառվուեց մէջ ձգեց ի
րենց ազգը : () տար ապգայ հետ
սիրտերնին շխիանար : Աղղափառ
են . իրենց թագաւորը ունի մակ
անուն ամենաբիսպոնեայ . բայց ժի
դարուն մէջ մտաւ Ֆրանսոս գարլի
նին աղանդը , և անչափ խառվուեց
մէջ

մէջ ձգեց . որ քիչ մնաց թիւրուհիսին
 կորսնցնելու , և ինկիլիզին տակը բլ
 նելու . անկէց ետքը օրէօր քիչցան
 գարլիսնականք . Քրանասային եկեղե
 ցականքը անուճանի . ունի շատ եր
 ևելի եղանակներ , վզնիտներ , և անձա
 բաններ . իրեն մեծ անձաբանները
 սօռալօնդ կրսուճին , սօռալօնդ դարա
 տան անուճուլը . աս ետքի տարինե
 ըրս մեծ անձալաշտուի ցը ցուցին եկե
 ղեցիկնք , որ եկեղեցնայ դէմ բան
 չընելու համար յանձնատին ունե
 ցածնին թողուլ . և ասդիս անդին
 ցրուճիլ : Քրանասային մեծ արուճեա
 տը կարդալ դրեճնէ , ու գիտուի .
 չիգայ Յիս վրայ մէկ ազգ մը ասղը
 տար կարդալու սէր ունեցող ինչպիս
 Քրանասա . անոր համար իր լեզուին
 մէջ շատ օգտակար դրեանք ունի .
 ու օրէօր կուճենայ , որ համրանքի
 չիդար . իրեն ասղտար դրքերուն
 համար , ամմէն ուրիշ ազգերուն ի
 իրեն լեզուն սորվելու սէր կըբրէ .
 ու որ օգտակար բան մը ընէ գի
 տուե կի՞ արուճեատի կողմանէ , սար
 դև կուտան կի՞ տուրք մը կըկապեն .
 քայց դրեանց մէջը շատալ կըդտ
 նըվին գէշ գրեանք , որ թէ զիրենց
 ազգը , և թէ զուրիշ ազգերը կու
 ըն : Արաւալարուհիսին միապետականե
 է ,

է . բայց թի՛րք ունի իրեն խորհրդա-
կանի ահս մեծ իշխաններու ժողո-
վը , որ չորս մէնդ թէ հինգ կարգ
է . ասոնցմէ 'ի զատ ժք նահանգնե-
րու մէջալ , ունի Ֆրանսա ուրիշ
ժք ժողով . որ բաւլուման կըսո՞ւն .
որոնց գլխաւորն է փարէզին բաւ-
լումանը . բայց աս տարիներըս իրենց
կառավարուիլը փոխել ուղեցին . և
ազգային մեծ ժողովով կառավա-
րել , առանց թի՛րք դուրս հանելու .
որուն անունը դրին ասեմբլեա . որ
ժողով կընշանակէ . և անոր համար
դրօշակնինալ ՚յի պայրախնինալ փո-
խեցին : Հին օրէնք ունին սպիտակ
ո՛ւնի , որ չի թողուր կնիկ մարդու
թի՛րքել Ֆրանսայի . թէ և թագա-
ւորական ցեղը հատնինէ :

Ըտոր Ֆրանսա ունի 30 նահանգ . և
1 ուկնայի տուգայուիլը . որ 700 տա-
րի յատուկ տուգայուի մըն էր , կի՛
իշխանուի մը , բայց 1735 ին խաղա-
ղուէ համար լէհի թի՛րքին տրվին . և
լոուենայի իշխանին դոսկան Եր տը-
վին . ասկէց ետքը 1766ին լէհի թա-
գաւորը մեռնելէն ետե , լոուենան
Ֆրանսաւրդին ձեռքը անցաւ , որ ինչ
վան հիմա անոր ձեռքն է : Ֆրանսա-
յի դուրս ունի նաև քիչ մը տեղ
Ֆի .

Ֆիլիմէնկի երկրէն . նաև վերի և
վարի հաստամանէն :

Յատուկ Ֆրանսայէն մէկ քանի երե-
ւելի նահանգները դնենք :

(ն) Աղզի Ֆրանսիոյ : Հոս է փարէզ
Թիբրնիստ մայրաքղքը . մէջը 500
կիֆ ըն այլոց 700 հազար մարդ կայ .
վարը շներով միլիոն մընէ կըսեն .
Թիբրը կնստի վէճասալիս դեղը . որ
մէկ քանի միլ հեռու է փարէզէն .
Թիբրին պալատը ունի մէկ մեծ ան-
նրման պարտէզ մը կիֆ պախճայ մը ,
որ Յքիս մարդը իրեն տեսքին բերել
կուտայ : Փարէզ ջուր չունենալուն
համար , գետին ջուրէն քղքին մէջ
ջուր կբերեն . ահագին զարմանալի
Թուլու մըյայով մը՝ որ կրակին իստ-
վը ինքիւրեն կը շարժի :

(ն . ք) Օւլէաննէ : 'ի կն" . Մարեւիտա :
Քիչքն է լուար գետին վր , որ ունի
կամուրջ մը անուանի :

(ն . ք) Միոն : 'ի կն" . Մուկտուն : Մտոր
քղքը անուանի . մէջը զանազան ար-
հեստներու քերխանա խիստ շատ .
մէջի բնակիչքը 120 հիւր հոգի կեւ-
լան :

(ն) Մուսուլանա : Մենի աղէկ նաւահան-
գիստ ճերմակ ծովին վրայ Մարսի-
լիս անուանով . մէջը նաւեր լեցուն .
իրեն ստօթաները անուանի :

(ն)

(ն) Տօֆինէ : Որուն իշխանը հուսկերդ տօֆինն . 1343ին սլարդ և էց Ֆրանսայի Թիքրի սղտի աղին աս Թէուքոր ամ մէն յաջորդները տօֆին կոչվին . ետքը է դարլօ Ֆրանսային Թիքրի ատենը , Թիքրին առջինեկներուն տրվին աս նահանգս . որ դրե Թէ ու ըիշ արուիմընէ . անոր համար արը միշտ Ֆրանսայի Թիքրին առջինեկը կը լայ . և ասոր համար Թիքրին առջինեկը միշտ տօֆին կի՛ լն իտալաց ւոյ տէլֆին կըսվի :

(ն) Պուռկոյն : 1674 ին Ֆրանսային տակը անցաւ . ասոր դինին աղնի՛ .

(ն) Շամբայն : Ղինին անուանի :

Դ . Ե . Շ . Խ . Բ . Ն :

Ս Տ Ո Ր Ի Ն Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ք :

Ստորին ըստէցաւ նի վարի . լն սրումս և ուրիշ գետերուն գրիցը նայելով վար կրցնայ : Մս Յ իրեք կբաժնվի . ն Ստորին Յք ուղղափառներու : Ք . Ստորին Յք բրօ գէսդանդներու : Պ . Ստորին Յք Ֆրանսարդներու : Մսնք իրեքնալ կբաժնվին ժէ նահանգ . ատենօք բոլորը աւսդրիային տակը ընկան ,
էտ

Ետքը սպանեալին • բայց 1579ին ,
 գրեթէ կէսը՝ իրենց հերետիկոսութե
 կռուի համար , ելան սպանեալներուն
 տակէն , շատ խռովութիւն կռիւներ
 ըլլալէն ետքը :

Ե : Սրտիկն Տր ուղղադատաց • է՛՛ հանձնագ
 հարստացին : է՛՛ Քիանորա :

ԱԹԸ նահանգ ունի իրեն տակը • մէ
 ջերնին Ֆիանորա գլխաւորնէ • և
 ամմէնը ուղղափառ են • առաջ սպա
 նեալին տակն էին • ետքը 1714 ին
 նեմցելին անցան :

(Կ) Պրատանդ : ԱԹԸ նահանգներ
 րէն մէկն է • ունի քի՛ք Պրուսեւլ •
 հոս կնատի իրենց կառավարը • և հոս
 կըլլայ իրենց մեծ ժողովը : Սովա
 նիօ • աս քի՛քիս համալսարանը փարե
 ղէն ետքը եկդ է Տքիա վր : Մնայելը
 սա 'Է կն' • Մնգվերպիա • անուննի է
 քաղքիս մէջ ճիզվ իթներուն ժա
 վը՝ բոլոր քարաշէն , և դարմանալի
 քաշունածներով լեցուն :

Է : Սրտիկն Տր Սիւսցոյներուն • է՛՛ Քարօ
 դեպարտնդներուն , է՛՛ () լսնդա :
 և է՛՛ Փիւլեկնէ :

Արսուի միացողներու Տք • սրովհետե
 1579

1579 ին, միաբան երգումն ըրին ուղ-
 ուէք քաղքին մէջ, որ հասարակապե-
 տուի ընեն իրենց կառավարուիր :
 Արալի բրոդէսդանդներու Յք, է-
 րենց հւտքնին հմր'որ է դալվինա-
 կան . կրսուի օլանտա . օլանտա նէն
 գին անուսովը, որ գլխաւոր է ու-
 ըրչներու մէջ : Հին ատենը ութը,
 հիմա եօթը նահանգ կբաժնրվի :
 Առաջ ուղղափառ էր աս Յք և
 սպանեօյներուն տակը . ետքը ինք
 նագլուխ եղաւ : շատ մեծամեծ
 խռովութիւններու համար : Այօթը նա-
 հանգէս 'ի զատ, ունի միացողնե-
 րուն Յքը իրեն տակը մէկ քանի
 քիք' նաև Ֆիանտրային և պրապան-
 դին մէջ . որ կրչնի ուղղափառնե-
 րուն Յքին մէջ : Աս միացողներուն
 Յք կբերէ աղէկ և մեծ մեծ կով .
 ինչվան մէկ հատը 300 . նաև ըն ու
 մանց 500 օխայի չափ միս ունեցող .
 և ինչվան 30, 40 օխայ օրը կաթ տը-
 վող . անոր համար օլանտային ար-
 դար եղը սլանիրը շատ է ու աղէկ :
 Առճառահանուէ և առուտուրի կող-
 մանէ մէկ հատիկ է Յքիս վր . հա-
 րըստուէ կողմանէ գրեթէ սպանեօյ-
 ներու չափ . և ըն ոմանց աւելի հա-
 րուստ . վերի հստստան շատ տեղ-
 ունանք ունի . և տեղ տեղ թգրուի .

մէջինները 2. միշտինի չափ կելլան .
բայց շատը ցրուած է վերի հաս-
տան :

(2) () լանտա : Ամոգրտամ ասոր մայ-
րաքղքն է ուկիրանոսին վր . Յքիս վր
մէկ հատիկ իրեն վաճառականնե-
րուն շատվորուն ու հարստունը հա-
մար , որ խելքէ դուրս է . մէջը ու
նի ծովէ լան ճամփաներ ծառերով
զարդարած երկու դին : Արնայ ըս
ու՛ր նաւերու քղք իրեն նաւերուն
շատվորունը համար . որ Յքիս չորս
դիէն ամմէն որ հանդիսի կի՛ արայի
մը պէս կելլան կմբտնան :

Այտէն . 'ի կն' . Առկտուն բադա-
ւիոյ : Իրեն տպագրուն աղվորուիը
մէկ հատիկ է Յքիս վր :

Հայա : Մէջը կան երեւելի շինուած
ներ . որովհետեւ հոն կըլլայ իրենց
մեծ ժողովը , ու հոն կնատին ուրիշ
Թիքներուն դեսպանները կի՛ կլլի
ները :

(3) Օ երանտա : Այսթը կղզի է մէկ
ըզմէկու քով : Միլտեպուռուկ իրեն
դիլաւոր քղքն է . մէջը կայ մէկ
մեծ պալատ կի՛ խոնախ մը հնարս-
տանի վաճառականներու
ընկերուն :

Գ: Ստորին աշխարհ Փրանսըղներուն:

Սէկ քանի քղք են Ֆիանտոա և
Տայնավղ ուղղափառաց նահանգներ
րուն մէջ. որոնց Փրանսըղը իշխե-
լուն հիմ, ըստնեցան ստորին աշ-
խարհ Փրանսըղներու:

Ե. Ա. Շ. Խ Ա. Ր. Տ:

ԻՆ Կ Ի Լ Ի Զ. Թ Ի Ն Կ Ի Լ Գ Ե Ռ
Ռ Ա. Դ Կ. Ա Ն Գ Ղ Ի Ա Թ
Բ Ր Ի Տ Ա Ն Ն Ի Ա:

Երկու մեծ կղզի է. մէկը մեծ մէ-
կը պղտիկ. մեծին կէսը կըստնի ին-
կիլդէոա, կէսը կըստնի Սեօյլա. որ
առաջ ուրիշ տրուի մընէր. Ետ-
քը 1603 ինկիլդէոային տրուե տա-
կը ընկաւ: Աւրոսլիայէն կըստնուի
աս մեծ կղզիս Գալէս կի՛ Մա-
նիգա նեղուցով: Իսկ պղտիկ կղզին
կըսվի Իռլանտա: Աս երկու կղզիս
բոլորտիքը ուրիշ մանաբումունտը
կղզիներ շատ կան. անոր հիմ բո-
լոր ինկիլդին Տքը շատ անդի՛ մէկ
անունով կըստնի կղզի Բրիտանիոյ:
Ինկիլդը իրեն քաջուե և վարպե-
տու.

տուն համար, թիւր կըսուի ծովի
 վր. իրեն արհեստը և շինած բա-
 ները խիստ շատ, ամմէնը մաքուր,
 վարպետ, և ամմէն Յք զարմացնող:
 Վիտուէ գիւն գրեթէ ֆրանսըղէն
 աւելի բարակ. դատաստաննին ար-
 դար. իրեն ազգը խիստ սիրող.
 Ֆրանսըղներուն թշնամի. ինչպէս
 ֆրանսըղներնալ ասոնց: Մէջիննե-
 րը 5 միլիոնէն աւելի: Առաւվարու
 թիւնին խառնէ միապետական և հա-
 սարակապետական. երկու կարգ
 ժողովի ունին մեծամեծ իշխաննե-
 րու որ բառլամէնդ կըսուի. բայ
 անկէց զանազան ատեաններ. հա-
 լատքով առաջ ջերմեռանդ ուղղա-
 փառ էին. ետքը զանազան հերե-
 աիկոսութե և աղանդներով լեցունե-
 ցաւ աս պատուական երկիրը. բայց
 մէջերնին կըգտնուին շատ ուղղա-
 փառներ: Մեծ կղզին կըբերէ ազ-
 նիւ կապար. անագ. հանքի ածուխ
 իմ մատէնի քեովիւր. ու մարթ կիֆ
 տէրի: Վայլ իմ դուրտ չիգտնուե-
 լուն համար, ոչխարները գիշեր ցո-
 բեկ դուրսը կարծին. մէջի ոչխարնե-
 րուն բուրդը աննման ազնիւ. անոր
 համար անկէց շինած չուխան խա-
 ախիֆէի նըման՝ տեղ մը չիգտնուի:
 Պզտի կղզին իմ խալանտայի խատը՝

խիստ պատուական ըզարուն հա-
մար, կենդանեաց մորթը, բուրդը,
եղը, շատ է ու ազնիւ: Այսպիսի ու
գինի չի գտնուիր ինկիլիզին մէջ.
գինիի տեղ՝ խնձորին ու ուրիշ բա-
ներուն հիւթը խմելիք մը կշինեն
ազնիւ գինիի նման: Աբաժնուի
ԾԹ կի՛ք լը ոմանց ին նահանգ. բայց
դիւրուն համար բաժնենք հինգ
մեծ Ծ:

Ծ. Արևելեան: Ար է Անտրա. կի՛ք
Անտոն. Թիւրխիստ քղքը Աէմիզ
գետին վր. քիչմը հեռու ուկիանո
սէն. 700 հզրէն աւելի մարդ կայ.
մէջը մեծագործ շէնքեր պալատներ
խիստ շատ. մենդ քը պողոտի եկե-
ղեցին տեսնելու շէնք: Աւնի նաւա-
հանգիստ ու Թէրսանէ աղվոր:

Թ: Հիւսիսային: Ար է Աթոք քղք.
որ Թիւրին երկդ զաւակներուն տրը-
ված է. ասոր արքեւպը կպսակէ ին-
կիլիզի Թագուհին. լը որում անոր
տաներէցն է. կբերէ աս քղքս կա-
պար ին դուրչին, պղինձ, և երկաթ:

Կ: Արևմտեան: Աւնի դաւառմը
Ապլէս անունով. որ 1282 էն ետև
Թիւրին առջինեկներուն տրուված է.
կբերէ աղէկ ձի:

Կ: Հարաւային: Աւնի քղքներ Աւ-
չէսթեր, ուր կշինուի պինտ աղէկ
սա.

տայա չուխան . և այլ չուխաներ :
 Տօրդամուծ . որոյ բերդը նուհան
 քիսար և թէրսանէն անուանի է .
 և չորս թէրսանէներէն ինկիլդեու
 ուայի մէկն է :

Ե : Սիջին : Սէր է Պոթիտօլ . քղք ին
 կիլիզին մէջ լնտրաւն ետքը աս է
 մեծ վաճառականուէ քղք . և եր
 ըորդ եմսարան է : () քսփօռդ . ան
 ուանի է աս քղք իրեն համալսարա
 նին համար . որ ամմէնէն վեր է ին
 կիլիզին մէջ . ունի անուանի գրքա
 տուն մը . աղվոր պարտեղ մը . և
 տեսնելու բժշկարան :

Սդօցիա : Մս կղզիիս մէջն է Արա
 քով քղքը . որ զուարճալի դրիցը
 համար կըսուի գրախոս Սդօցիայի :

Իւլանտա : Մս կղզինալ կըսուի
 չորս . նա արևելեան . ք հիւսիսային .
 ք արևմտեան . ք հարւելին : 1172ին
 եկդ ենրիկոս կի՛ արրիկոս թիգրին
 ատենը՝ աս կղզին միացաւ ինկիլ
 դէուային հետ . և ութերդ արրի
 կոս թիգրը՝ ըսուեցաւ թիգր իւլան
 տայի : Տուպլին իրեն գլխաւոր քա
 ղաքն է . հոս կնստի փոխարքայ կի՛
 վէզիր մը թագաւորին կողմանէ և
 արքեպս . իրեն նուհանգստին մէջ
 մեծ նաւեր չեն կրնար մանալ :

Օ . Ա . Շ . Խ . Ա . Ր . Ն :

Տ Ա Ն Ի Մ Ա Ռ Գ Ա . Դ Կ Կ . Դ Ա
Ն Ի Ք :

Տանհամառագային օղը խիստ ցուրտ .
բայց բնակիչքը տաք արիւն . բնու
թիւն նեմցէի մօտիկ . աղանդով լոթ
րան . բոլոր մէջինները մէկ միլիո
նէն աւելի : Թիւրքնին առաջ վիճա
կաւ կընտրուէր . հիմա 200 տարի է
որ օրդւոց օրդի կերթայ . և 1660ին
կատարեալ միապետ ըստճեցաւ :
Կրբերէ աղէկ ձի . եզ ու կով . որ
կտանին նեմցէստան և Ֆիլիմէնկ .
Թիւրքը ամմէն նաւէն որ կանցնին
Սոււտ ըսած նեղուցը տանհամառ
գայի և շիւտի մէջ , մէկ մէկ տուրք
կառնէ . և ան է իրեն մեծ եկամու
տը . քի կէլիրը : Բոլոր տանհամառգայի
Թիւրուէ սահմանը հինգ բաժնէնք :
ն . Կղզիք տանհամառգայի . որ է Օ կ
լանտ կղզի , 60 մղոն իրեն պտոյտը .
և Ֆիոնիա կղզի : Կտրէնհայճ .
Ի կն . հաթնիա : Թիւրքնիստ քղքն
է զէլանտ կղզիին մէջ . պզտիկ այլ
հարուստ . ունի մէկ աղէկ նաւա
հանդիստ սոււտ ծովին վր . մէջին
ները 4000 տնէն աւելի :

- Թ . Առուգլանտ :** Յամաք կղզի է
 գերմանիոյ կարած . ասոր շատ տեղը
 Թիբրին չէ , այլ հօղաղէյն տուգլին
 և ուրիշ իշխաններու ձեռք է . որ տա
 նիմառգայի Թիբրին ցեղէն են եկած :
- Թ . Արսիւճիա :** Ալկիանոսին ծովեղ
 ըր երկան բարակ դէպ 'ի հիւսիս
 ձգած մէկ մեծ երկիրմընէ . առաջ
 ինքնագլուխ Թիբրուի մընէր . ետքը
 1400ին տանիմառգային տակը ան
 ցաւ . և տանիմառգային հաւատքին
 ու սովորուէ հետեւեցաւ : Արկրին
 մեծ մասը ապառաժ լեռներ են ու
 աւազուա , քի խումլուխ . անոր հա
 մար կերակրեղէն չունի , այլ ան
 տառ խոշոր ծառերու . քար , և զա
 նազան հանք , քի մատէն : Քրիս
 տիանա : Արսիւճիային մայրաքղքն
 է . ասանկ ըսուեցաւ իբ քրիստիա
 նոս տանիմառգային Թիբրին անու
 նովը . որ 1648ին նորոգեց թղքը :
- Տրոնդհէյմ :** Ա՛եծ գիւղքիք . առու
 տուրի տեղ . բայց նաւահանգստին
 մէջ քարեր շատ գանդիւլուեն հա
 մար , մեծ նաւ չի կրնար կենալ :
- Թ . Աբբօնիա :** Ալբոնային հիւսի
 սային ծայրը մէկ վայրենի և լեռ
 նային ճք մընէ , որոյ մէկ մասը հար
 կատու է տանիմառգային :
- Ե . Իսլանմաս :** Ա՛եծ կղզի մը որ
 Եսպ

նորվէճիային կըլնի . 490 մղոն կի՞
 միլ երկանքը . և 200 մղոն լանքը :
 Խիստ ցուրտ և ձիւնալից ըլլալուն
 համար՝ գետնի տակի քիւքիւրանե-
 ըը կը բռնկին . ու ձեան մէջ կրակե-
 ցետ կվազցընեն . մէջիններնալ շա-
 տը գետնի տակ կը բնակին : Աերած-
 նին միս է , ձուկ , խոտերու արմատ-
 ներ , ու սրանիր . որովհետև երկիրը
 չի բերէր ցորեն և այլ ընդեղէն . ու
 մանք ալ աղուեալ իմ թիւրի միս
 կուտեն . ասոնք կերակրի մէջ աղ
 բանեցնել չունին : Քաղքըցոց ու
 գեղացոց խաղալիկը կի՞ էյլէնձէն
 սաթուանձ խաղն է , շատ անգամ
 ասանաւորով կխօսին . մէկգմէկու
 հետ . ինչպէս որ կպատմեն : Առջի
 ատենները շատ հիվընտուի և սով
 ըլլալուն համար , հիմա մէջը հազիւ
 800 հազար հոգի կան .

Է . Արէնրանա : Աղզի մընէ ամերի-
 կայի մօտիկ : Այլինները կարճա-
 հսկ . բնուի՞ մտղձոտ . ձմեւը գետ-
 նի տակ 6. 7 տընվոր սղտի տեղ մը
 մէկ տեղ կընստին սաստիկ ցրտուե-
 հիր , զաւակնին վ՛ց անդտար գուձ
 ունին որ ոչ երբէք կծեծեն . կե-
 րածնին խոտ է , ու զանազան անաս-
 նոց միս . նաև արջու կի՞ այլի միս ,
 որ ձերմակ կըլլան :

Արի՛

Վեմցի մէջ ալ ունի տանխմառգան
 Տօլադէյն երկրին մէկ մասը , ու օլ
 տէմպուռուկ քղքը . ուր տեղի իշխան
 էր տանխմառգային Թադաւորին ցե-
 ղը Թադաւոր չեղած : Վեմցիին ամ
 պուռուկ քղքնալ իրեն տակը կըցցնէ
 տանխմառգան :

Լ . Բ . Շ . Խ . Ը . Թ . Տ .

Շ Վ Է Տ . Թ Ս Վ Է Յ Ի Ա .

Շ վէտին կէսը անտառ է ու պղտի
 պղտի ծովէր , որոնց մէջը անուանի
 է Ս կէռէն ծովակը գողխային . 200
 կանգուն իրեն խորունկուիը . փո-
 Թորիկ ելլալէն օր մը առաջ որոտ
 ման ձայն կըհանէ իրմէ : 1528էն
 սկսած Թիքնին որդւոց որդի էր .
 ետքը ցեղը հասնելուն համար , ընտ-
 ըելով կըդնեն Թիք , ինչպէս պինտ
 առաջ կընէին : Առաջ լոթրանի
 աղանդը միայն Թող տըրված էր
 շվէտի մէջ , որ աղանդով են իրենք :
 Չմեռը ինը ամիս կըքչէ . անոր հա-
 մար օդը խիստ ցուրտ , բայց առողջ
 է . ինչպէս 120 տարի ապրօղ մէջեր
 նին կըգտնըվի . մէջի բոլոր բնակիչ
 քը դրեթէ 2 միլիոն . շատ պղինձ

կելլայ շլէտէն . մօրթ . ու մեծ մեծ
 նաւերու կայմ , իմ տիրէկներ . ար
 ծիւն իմ խառախուշ . ու արջ : Վի
 տուէ դիացէն բնական փիլիսոփայ
 ուիր շատ ծաղկած է մէջերնին :
 Աբաթնո՛ւնի հինգ գլխաւոր նաճանգ .
 և լէհանրապէս կբաժնո՛ւնի արևե
 լեան և արևմտեան Պոթնիա ծոցո
 վը , իմ խոյովը , որ գրեթէ 450 միլոն
 կի՛ միլ երկանքն է . ու 90 միլոն լան

բլ :

ն : Արևելեան : Առաջ շլէտը ասոր
 մէջը ունէր ինկոխա , ու Վիզոնիա
 գաւառները . բայց 1721ին Ֆետերի
 կոս շլէտի թիւրը երկան ծեծէն ետ
 քը մոսկովին տրվաւ ասոնք , որ լ
 բնն խիստ աղէկ ու հարուստ դա
 ւառներնէին . իմ ինկոխան որ խիստ
 առաջ նոյննյս մոսկովին էր . ետքը
 1617ին շլէտը աւերէր . և լիւ
 նիան . որ 1660ին լեհին ձեռքէն ա
 ուերէր շլէտը : Ամանապէս մոսկո
 վին տրվաւ մէկ քանի տեղմընալ
 Ֆինլանտիայի նաճանգէն , և այլ
 ուրիշ քղքներ և բերդեր . և () սէլ
 ու հակօ կղզիները : Հիմա ունի
 մեծ մասը Ֆինլանտիայի երկրէն ո
 բուն մայրաքղքը կբալի Մսո :

Է . Արևմտեան : Անի է նաճանգ .
 ն Պասնաւոր կի՛ յատուկ շլէտը

որ կըստնի նաև Միջոնիա . իրեն դա
 ւառները կըստնին Սուրբուսման ,
 Մեռիչ , Սէստման , Սէռմիլանստ ,
 Տարէքառլիա , և Սւբլանստ : Եւ ուր
 լանստ դաւառին մէջն է Ստորօլմ
 Թիքրանիստ քղքը մեծ ու աղվոր .
 քարէ կղզիներու վրայ շինուած .
 մէջնները 100 հիւրի չափ կան . մե
 ծերուն տները կղմնալի կի՛ քիրէմի
 տի տեղ պղնձէ կի՛ երկթէ տախտա
 կով պատած էն : Վաղքիս նաւա
 հանդիստը մտնալը դժուար , բայց
 մէջը ապահով ու հանդիստ . մեծ
 ծովէն հեռու ըլլալուն համար , նաև
 երկաթ ձրգելու կարօտ չէն ըլլար
 նաւերը . որ ինչպէս որ կըստանեն
 հազարէն աւելի աննաւահանդատին
 մէջ կըթողվին Յքիս չորս դիացէն :
 ք Վաթիան . կի՛ Վութք . որ ունի
 Վալմիր քղք ու նաւհանդիստ պալ
 դիկ ծովին վրայ : ք Սքանիան կի՛
 Սքոնէն . որ առաջ տանիմարդային
 ձեռքն էր : ք Վուդլանստ . որ ըն
 մանց սիլեծիային մէկ մասն է . հաս
 է պինտ աղէկ պղնձի հանքերը կի՛
 մատենները . տարուէ ՚ի տարի 2 մի
 լիոն կվաստի յասկից միայն Թադա
 ւորը : Ե Վաբբոնիան . որ արևե
 լեան մասին մէջալ կըլնայ : Եւ
 մէկ մեծ Յք մընէ . որ ինչպէս վերը

ըսինք՝ քիչմք տանհիմառգային քիչ
 մընալ մոսկովին հարկատու է .
 բայց մեծ մասը շվետին հարկատու
 է . և իրենց յատուկ թաղաւորնին
 գրեթէ աւ է . և շվեաներուն օրի
 նօքը կը վարին : Աբբոնիա ձմեռը
 ամիս մը կայ՝ որ միակտուր մէկ դի
 շեր մը կը լայ . և անդտար օր արև
 չեն տեսնար . իսկ ամառը ամիս մը
 կայ՝ որ միակտուր մէկ օր մը կը լայ .
 և անդտար օր արևը չիմանար իրենց .
 այլ միշտ վրանին կսրտըտի : Աբբոնացիք
 քոնացիք քոնեաց են , բայց կու
 պաշտութե հետ խառն . մարմնով
 պզտիկ , թեթև , ուժով , բայց ծոյլ
 ու վախկոտ . ուրիշ կենդանեացմէ
 ՚ի զատ՝ ունին մէկ տեսակ կենդանի
 մը , որ անով ամմէն բաներնին կը
 լըմընցնեն . միսը կուտեն . կաթը
 պանիր կը շինեն . մորթը կի՛ տերին
 կը հագնին . ջիւերը կի՛ սինեիրները
 դերձան կը շինեն . սսկորներնալ ու
 ըիշ բանի կը բերեն : Տմէ որ լաբ
 բոնացիք աշխատաւոր ըլլային , շվե
 տին թփրը շատ վաստակ կուեննար :
 որովհետև մէջը հանք կի՛ մատէն
 լեցուն է :

Շվետ առաջ նեմցիին մէջ շատ տե
 դո՛ւանք ունէր . հիմա քիչ բան ձեռ
 քը մնաց . միայն բօմէաանիային ա
 ըն

ընամեան մասը : Սենի նաև երկու
 գլխաւոր կղզի Քօլդանատ . ու
 ()լանատ :

Բ . Բ . Ը . Խ . Ը . Բ . Զ .

Մ Ո Ս Կ Ո Վ . Թ Ռ Ռ Ի Ս Ս Ի Ա .

Իրեն սահմանին ծայրերը չորս ծո-
 վին հետ հաղորդուի ունի . շիրուան
 ծովին հետ . սև ծովին հետ . պալ-
 դիկ ծովին հետ . և հիւսիսային ուլ-
 կիանոսին հետ . որով իրեն վաճառ
 ռականուէ ճամփան ամէն գիացէն
 բաց է : Իրեն սահմանին մէջ ունի
 երկու ուրիշ պղտի ծովեր : Դատո-
 կա ծով . որ 450 միլ պտոյտ ունի :
 ()նէկա ծով . որ 360 միլ պտոյտ
 ունի : Իրեն սակը ունի մէկ քանի
 կղզի մը ուլկիանոսին մէջ , որ պըղ-
 տի քաներ են : Բոլոր մոսկովստան
 եղած ժողովուրդը 18 միլիոնի չափ
 կելան . որ իր տարածուէր նայե-
 լով քիչ է : Մոսկով առաջ պղտիկ
 և խեղճ տրուխմընէր , երբեմն Թա-
 Թարի երբեմն շվեաին սակը . ետ-
 քը 1450ին առենները ինքնադլուխ
 եղաւ իրեն ն յոհաննէս վասիլէ-
 վիչ Թիբրին ձեռքովը . և կտրեալ
 մեծ .

մեծցաւ իրենն իմ պետրոս Թորինն ու
 տենը , որ 1672ին ծնաւ . 1688ին
 Թորնստաւ . 1725ին մեռաւ . շատ
 ծեծ ըրաւ , ամմէն Թնամիսերուն
 յաղթեց . ցամաքի ճամփաները
 շրտկեց . որ չինիմաչիններուն հետ
 վաճառականուի ընելու հեշտ ըլլայ .
 Սուբովա կի՛ տուինա դետը միա
 ցուց էթիլ դետին հետ . որով ջրէ
 ճամփայ ըրաւ բեդրօսրօքիէն ինչ
 վան կասալից կի՛ շիրվանու ծովը . եր
 կու հիւ չորս հարիւր միլի չափ տեղ .
 պաղդիկ ծովէն անցնելով լատոկա լի
 ճը . անկէց ծնկկա լիճը . անկէց սալի
 տակ ծովը . անկէց տուինա դետը ,
 անկէց էթիլ դետը , անկէց կաս
 ալից ծովը . ինչպէս կրնաս տեսնալ
 1786ին փորած եւրօսպլին պատկե
 ըին մէջ . Սա պետրոսին կտրըճու
 Թիը , աշխատուիը , և խելքը , աս
 երկու բանով աւելի զարմացուց բո
 լոր Տք . մէյմը որ շատ տարվան կա
 բօտ եղած բաները , քիչ մը ատե
 նի մէջ լմընցուց . երկրորդ որ իրեն
 ըրած բաները բոլորը իրեն ազգին
 օգտին համար էին , էթէ իրեն .
 Սակով ազգը երկու աղէկուի ու
 նի որ մէկ ազգին քով չիգայ . մէյմը
 դիմացկունուի կի՛ չարբաշուի . մէյ
 մընալ ինչիման իմաս հաստանդու
 Թի

Թի իրենց Թգւրին որ միապետ է :
 Իրենց մեծ քաղաքները հիմա բոլոր
 ֆրանսրզի վարմունք ունին . քայց
 մնացած ժողովուրդը՝ որոնց մեծ մա-
 սը ռօսթօնիք ըսած ժողովուրդն են,
 իրենց առջի կոստուէ մէջ են . առ
 ռօսթօնիքները անչափ աւելորդա-
 պաշտ են , որ ուրիշ ազգի նաև ռուս
 մոսկովներուն ալ չեն ուզեր դպչիլ .
 կրգտնրվին ոմանք հեռու գեղերը ,
 որ ուրիշ ազգ տեսածնին պէս , գե-
 տինը կպառկին որ ոչ աչվրնին տես-
 նէ , և ոչ քթերնին հոտ առնէ :
 Հաւատքով հոռմի դաւանանք են .
 քայց իրենց պատրիարքը իրենց սի-
 նոտոսն է : Օ անկակի խիստ սէր ու-
 նին . անոր համար ամմէն ժամեր
 նին լեցուն է զանկակով . մոսքվիա
 քաղքին վերափոխման ժամը ունի
 մէկ երեւելի զանկակ մը գետինը
 ընկած , ու մէկ կողմը կոտրած . որ
 Յիս մէջ մէկհատիկ է . 64 ոտք ի-
 րեն պատյար . 19 ոտք իրեն բարձ-
 րուիր . 2 ոտք իրեն հաստուիր . 2500
 խանթար իրեն ծանրուիր . 500 խան-
 Թար լեզուին ծանրուիր : Մոսկով
 կելլայ աղ . քիւքիւրտ . երկաթ . ու
 տեսակ տեսակ աղէկ մուշտակներ
 կի՞ քիւքիւր :

Մոսկովին սահմանը ամմէնէն մեծ
 է .

- է. բայց շատը անասրատ : Քնդհան
 րապէս երկու մասն հբաժնու՛նի . մէկ
 մը եւրոպիոյ , մէյմնալ աօիոյ : Աւ
 րոպիոյ մասը անհատնում նահանգ
 ներ ունի . գլխաւորներն ասոնք են :
- (ն. 4.) Սոսքիւիա . որ ունի հին թիւրա
 նիստ մայրքիւքը մոսքիւիա անունով .
 իրեն մեծուէ նյերով իրեն մրիւք քիչ
 մէջը երևելի տրներ կան հայոցմէ :
- (ն) Վիտիւիա :
- (ն) Պէլիօրոս :
- (ն) Վոլիօրոս .
- (ն) Սմոլէնսք : Ար առաջ զատ տու
 գայու հմներ լեհի :
- (ն) Սիւնիա : Ե վետին ձեռքէն ա
 ռաւ մոսկոյլը 1721ին :
- (ն) Սնկուիս : Ե վետին ձեռքէն առ
 1721ին . հոս է Սան բեդրօւրուրի .
 կիմ Քեդերօսուրի հիմեկվան թիւրա
 նիստ մայրաքիւքը որ իրենց նս պետ
 րոս թագաւորը շինեց նիկիա գետին
 վր : Քետին մէկալ գին իրեք պրդ
 տի կղզիներ կան , որ բեդրօսուրիին
 արուճարձան են . նր վարըշ : Առջի
 նը կրսու՛նի Քեդրօւրուրցքի կօռօտօ .
 նր բերդ պետրոսի . լն որում հոս
 պետրոս թիւրը բերդ մը շինեց , ու
 ժամ մը սքին պետրոսի և պօղոսի
 անունով . անոր համար քիւքնալ սան
 կրսու՛նի . որ թիւքսելէ : Ահդը կրս
 վե

վի Սասիլիօ օսդ ոօֆ . քի վասիլի կրդ
 զի : Ն՛րդը՝ Քամինի օսդ ոօֆ . քի
 քամինի կղզի . վասիլիօ օսդ ոօֆէն
 ինչվան քիքը դիմացէ դիմաց կա
 մուրջ կի՛ք քեօիբիւ կայ : Քեդ ոօ
 պուրկ դեղեցիկ քիք է . պարիսպ
 չունի . մէջը 20 հիք տան չափ կան :
 Սաճառահանուիը հեշտ ըլլալու հա
 մար մոսքվիայէն հոս բերաւ պետրոս
 թիքը իրեն արքունիքը . ու ամմէն
 իշխաններու հրամեց որ մոսքվիայէն
 ելլան , տան բեդրօպուրկ տուն շի
 նեն , անոր համար շուտ մը զարդար
 վեցաւ քիքը : Աօթը ժամ կի՛ք սէթ
 բեդրօպուրկէն հեռու՝ կղզիներուն
 դին՝ Քնօշդատ բերդ մը կայ ա
 մուր . ուր տեղ է բեդրօպուրկի թէք
 սանէն պալդիկ ծովին վրայ : Քեդրօ
 պուրկ հիմա Ծքիս պինտ երևելի քա
 ղաքներու հաւասար է . ու օրէ օր կը
 պայծռնայ . վ՛ս զի պետրոս թագա
 ւորը բոլոր եւրոպա ժուռ եկաւ . ու
 ինչդտար երևելի վարպետներ և դի
 տուններ կային , ըստրկի չինայելով
 ամմէնը ժողվեց հոն տարաւ . դըպ
 րատուններ շատցուց . ասով իրեն
 վայրենի ու կոպտ աղգը մորդ ըրաւ :
 Աս քիքս մէկ քանի հարուստ ան
 ունի վաճառահաններ կան մեր
 աղգէն . ունին աղվոր ժամ մը քա
 ղա

ղաքին մեծ հրատարակին կի՛մ մէջ
տանին վր՛ք :

(ն. 4.) Մ. քանձէլ : Ունի քղք իրեն
անուճում տուինա գետին վր՛ք . 10
միլոնի կի՛մ միլի չափ հեռու ովկիանոս
ծովէն . բայց բեղրոպուրկ բացուճե-
լէն ետքը օրէ օր վար կիջնայ : Մ. ք-
անձէլին մեծ ասրանքը մուշտակ
է ցո՛ք քիւրք . որ ինկիլիզներուն և
այլ ուրիշ ազգաց կ՛ծախէ :

Մոսկովստան ունի իրեն տակը եւրո-
պայի ու ասիայի մէջ զանազան ազ-
գէր և թագաւորութիւներ թաթար-
ներու , որք կըսուին Մ. Ժտէրխան .
Խաղան . Գաղադ . Գալմուդ . Սի-
պիր . ևն : Երբ ատեններս 1773ին
լեհէնաւ շատ տեղ իրեն տակը առաւ :

Թ . Մ . Շ . Խ . Մ . Բ . Յ .

Լ Ե Զ . Կ Բ Ո Լ Ո Ն Ի Ա .

Մ. աջ մեծ սահման մընէր , որ բո-
լոր եւրոպային մէջ մոսկովէն ետե
ասոր սկէս մեծ սահման կի՛մ տրուի
չիզար . մէջինները 12 միլիոնի չափ
կելլար . բայց 1773ին ատենները 4
մասն բաժնրվեցաւ . մաս մը մոսկո-
վին տակ ընկաւ . մաս մը պրանտէ-
պուր

արուրկին . մատմբ նեմցելին . և չորրդ
 մասը մնաց լեհի թագաւորութե
 տակ : Վեհցիները որ կրսոճին նաև
 Քօլաք , կարիճ ազգ են և աղէկ պա
 տերազմօղ սրով . ուղղափառ և
 ջերմեռանդ քնտոնէ . զանազան լե
 զուներ շուտ մը կրսորվին . իրէնց լե
 զուն որ շկլաւոնի լեզուէ ելած չի
 բանեցուցած լեզու մընէ , նոր զար
 դարել սկսան . մանաւանդ հիմակ
 ուն թագաւորը որ շատ կարդացօղ
 է . և կարդալու սէր ձգեց իր ազգին
 մէջ . դպրատուններ շատցուց . վրա
 նին վերակացուներ դրաւ . ան ամ
 մէն վերակացուներուն գրագիրը կմ
 սրբեալթիպը՝ որուն ձեռքէն ամ
 մէն բան պիտոր անցնի , է հայ քա
 հանայ մը կանոնիկոս գրիգոր բե
 ռամովիչ . շատ կարդացօղ . սիրելի
 թագաւորին . և ամմէն տեղ ան
 ունսի իրեն դրքերուն համար : Վե
 հի թագաւորը քիչ բանի մէջ ինք
 նագլուխ է . և զիրենց ազգը բո
 լոր կառավարօղ իրենց լեհանուր
 ժողովն է , որ երկու տարին անգամ
 մը կը լայ և վեց շաբաթ կը քչէ . ա
 նոր համար իրենց կառավարուիը
 ազնուապետական է . երբոր ժողով
 կը լայ , թագաւորը որ գլուխ է ժո
 ղովոյն երդում կընէ իրենց թագա
 ւո

և որուն օրէնքները սրահելու հա-
 մար : Իրենց ժողովին կանոնը աս է ,
 որ ամմէննալ միաբան պիտոր ը-
 լան , ամմէննալ պիտոր հաւնին մէկ
 բանի . Թէ որ մէկը միայն չի հաւնի-
 նէ , ան բանը առաջ չի կրնար եր-
 Թար . աս կառաւիարուիը պատճառ
 եղաւ , որ լեհերը շատ կռիւներու
 մէջ ընկան . կորսնցուցին իրենց
 մեծ զօրը , և 1773ին ատենները
 պղտի բան մը եղան . բայց աս տա-
 րի 1791ին իրենց ժողովին մէջ՝ որ
 կարգէ գուրս իրեք տարի եղաւ քա-
 նի սկսած է , և ինչպիսի աս օրըս կը-
 քըշէ կոր , իրենց ազգին բարւոյն հա-
 մար որոշեցին , որ հիմակուան լեհի
 Թագաւորը մեռնելէն ետե՛ սաք-
 սոնիայի տուգան ըլլայ լեհի Թա-
 գաւոր . և անոր ցեղը որդւոց որ-
 դի քըշէ . և որովհետեւ հիմնկու-
 հիմն մանչ զաւակ չունի , որոշե-
 ցին որ լեհերը և նոյն սաքսոնիայի
 տուգան իր աղջիկը որին հետ կու-
 ղեն՝ անոր հետ պսակել տան . և ան
 փեսան որդւոց որդի ըլլայ Թիւրո :
 Սորոշեցին նաև որ՝ Թէոր անոր ցեղը
 ատենօք հապնի , ան ատենովան Թիւրա
 կան ժողովը ուրիշ մէկ ցեղմը ընտ-
 րէ որնոր կուզէ , և ան ցեղը որդւոց
 որդի քըշէ : Արջասյս յաջորդու-
 Թիւ

Թի՛ք ըլլայ իրենց Թագաւորը . և ոչ
 ընտրուի՛ք որ ինչպան հիմա շատ կուի՛ն
 ներու պատճառ եղաւ : Արոշեցին
 նաև , որ լիհի Թագաւորը իշխանու
 թի՛ ունենայ զօրաց վի՛ր , գանձուց
 կի՛մ խաղինելի վի՛ր , բայց ամմէն բա
 նը ստորագրուի՛ մեծ գրադրին կի՛մ
 սըբբեաթիպին . անանկ որ անոր
 ստորագրուի՛ր չըլլայնէ , ոչինչ ըլ
 լայ Թագաւորին հրամանը : Արոշե
 ցին ևս՝ որ գեղացիները որ ինչպան
 հիմա գերիի մը պէս էին իշխաննե
 լու , կի՛մ իրենց գեղին տէրերու ,
 կուղէիննէ ինչպան կմեռցնելին .
 ասկէց ետքը իրաւունք ըլլայ անոնց ,
 ինչպէս իդալիայի կի՛մ ուրիշ ճքնե
 լու մէջ : Այլ ուրիշ ասանկ շահա
 ւոր օրէնքներ շատ դրին ան սահմա
 նադրուէ՛ մէջ , կի՛մ ինչպէս իրենք
 կըսեն լատին բառով Գօնադիոտայիօնին
 մէջ , որ է հիմն ամմէն ուրիշ օրէնք
 ներու՝ ինչդտար որ օրէնքներ պիտոր
 դնեն ասկէց ետքի ժողովներու
 մէջ : Ահա ստան կելլայ խիստ շատ
 ցորեն՝ որ շատ անգամ ապրիլի կի՛մ
 մայիսի կը ցանեն , օգոստոսի կհըն
 ձեն . մեղրեմով . աղ . մն՛նդ գրա
 դով խաին քովերը . ուր տեղ կայնաև
 արծըթի հանք կի՛մ մասէն . տեղ
 տեղ կելլայ նաև ձէվահիր քար :

Լ Եհաստան առաջ շատ հայեր կային
 անդիս անդին, բայց հիմա օրէ օր
 կը քիչնանկոր լեհին ազգը փոխվե-
 լով. մենդ լիզոճանիային սահանդին
 և վարչավա քղ քին մէջի հայերը, որ
 բողոքովին լեհ են դարձած, հայու է-
 կեղեցի կի՛ք քահանայ չիզտնը վե լուն
 համար: **Լ** Եհի Թիբուէ սրաշտոննէ
 բու մէջ շատ կը գտնուվին հայերէն,
 և անուն ունին. որոց մէջը աւելի
 անուճանի են մալախովսքի տունը, և
 սաբեղայի տունը, որ և միանգի՛մն
 իշխան է. որոնց երկուքնալ հիմակ
 վան լեհի մեծ ժողովին **Մ** արեշալ են
 զի գլուխ ամմէն ազնուճականներու,
 և իբր Թէ կառավար ժողովին, ա-
 նոնք խօսեցնել կուտան իշխանները
 և անոնք կառաջարկեն. որոնց ձեռ-
 քով շատ աղէկ օրէնքներ սահման
 ունեցան. մալախովսքին կի՛ք մալխա-
 սեան տունը՝ յատուկ լեհին կի՛ք բո-
 լոնեային կողմանէ մարեշալ է. իսկ
 սաբեղան՝ լիզոճանիային կողմանէ.
 երկու տուննալ խիստ հնուց եկող
 հայերէն են լեհին մէջ:

Մ Եջի լեհին սահմանը նայելով, եր-
 կու Յ կի՛ք մեծ նահանգ կբաժնը
 ունի. ա՛ Քոլոնիա, կի՛ք **Լ** Եհաստան.
 ք **Լ** իզվանիա:

(աշ. ն.) Քոլոնիա, կի՛ք **Լ** Եհաստան:
 Լրեք

Իրեք նահանգ ունի . նա Սեծ կի՛
 վարի լեհաստան կի՛ Տոլոնիա : ք
 Պլտի կի՛ բարձր լեհաստան : ք
 Փոքր Ռուսիա :

(Կ) Սեծ լեհաստան : Ատոր մէջն
 է Սաղովրա գաւառ . որ ունի
 Սառչալա կամ Սարչո մայրաքա-
 ղաքը բոլոր թագաւորուէ լեհու .
 ուր կրնասի թագաւորը . քաղա-
 քը պարսպապատ է , վիտլա դետին
 վրայ շինած . պղտիկ՝ բայց իրեն
 եօթը արուճարձաններով կի՛ վարըշ-
 ներով մեծ է . սս տարիներըս ար-
 ուճարձաններուն չորս դիագէն ցրցե-
 բով պատնէշ կի՛ մէթերիզ քաշե-
 ցին . քովը ունի մէկ մեծ դաշտ մը՝
 ուր աեղ կրլայ իրենց ժողովը թա-
 գաւոր ընտրելու , վրանի կի՛ չատը-
 թի տակ : Յատուկ մեծ լեհին մէջ
 կրնայ Տոլոնանի քղք . և Մնեգնո .
 որ է հին քղք . Մնեգնոյին արքեպիսը
 դուլիս է ամմէն լեհի եպսներուն .
 թագաւորը մեռնելէն ետքը , ինչվան
 նոր թագաւոր ընտրուելու ատենը՝
 սս արքեպիսը կրկառավարէ լեհաս-
 տան . ու սս կ՛ժողվէ ժողովը թա-
 գաւոր ընտրելու :

(Կ) Պլտի կի՛ Սարի լեհ : Իրեք գա-
 ւառ ունի . յորոց մէկն է Վրագո-
 վիա գաւառ . որ ունի իր անունով
 սլինտ

պինատ աղվոր քղք բողոր լեհին մէջ .
 մէջը քարաշէն ժամեր շատ : Հին
 ատենը հոս կնստէին լեհի թագա-
 ւորները . հիմա հոս կպահուի թա-
 դաւորական հանդիսին զարդարանք-
 ները . և հոս կպահուի լեհի թա-
 գաւորը . ունի անուանի համալսա-
 րան որ քսամիր լեհի թագաւորը
 հիմնեց 1343ին , և լրմնացուց վլա-
 տիսլաւս թագաւորը 1401ին : Սուր
 լին գաւառ և քղք ամուր . ուր տա-
 բին իրեք անդամ տոնաւաճառ կիֆ
 բանայիր կըլլայ , որ մէյ մէկ ամիս
 կըբշէ :

(4) Փոքր Սուսսիա : Սո գաւառս
 հիմա աւսդրիոյ տանը կիֆ կայտեր
 տակն է . ասոր մէջնէ իլվով . կիֆ
 ի կոբուլիս քղքը . նեմցերէն կըսվի
 ի կմուկերկ որուն մէջը առաջ հայեր
 շատ կային . իրենք կըտեսնէին իրենց
 դատաստանը . հիմա շատը լեհ դար-
 ձան . բայց ինչվան հիմա ունին արք
 եպոս անձաճնայ ժամուն մէջ , ուր
 տեղկայ հրաշագործ պատկեր լուսա-
 ւորչի և հայոց կուսանաց վանք մը :
 Սեծ անուն ունին անտեղս մեր
 հայերուն Յականները հարստուէ
 կողմանէ . քհնյները կարդացողուէ
 կողմանէ : Սոտուլիա . երկու գաւառ
 ունի . մէկին մէջը քի յատուկ բոտո-

լիային մէջնէ կամենից քաղաք .
որ լեհի խիստ ամուր և անուանի
բերդնէ : 1672ին տաճկները առին
1699ին ետ տուին :

Ճ . Ը . Ը . Խ . Ը . Բ . Յ :

Բ Բ Ո Ւ Ս Ս Ի Ա . Թ Պ Բ Ո Ւ Շ . Թ
Պ Բ Ա Ն Տ Է Պ Ո Ւ Բ Կ :

Բրուսսիային սահմանը առաջ լե-
հին տակն էր . ետքը 1466ին մէկ
մասը ինքնադուխ եղաւ , և 1519ին
մնացած մասնալ . բայց 1657ին եր-
կար պիտղմաց ետեւն , բոլորովին ան-
ցաւ պրանտէպուրիին մարդէզին
տակը , որ կայսրընտիրներէն մէկն
է . նոյն մարդէզը 1701ին թիւր ըսվե-
ցաւ . վն զի առաջ դուստ կիմ դուստ
կըսուէր բրուսսիոյ՝ որ մեծ իշխաւ
նուէ անուամբնէ . և Տարգէզ կըսվէր
պրանտէպուրիի , որ նոյնպէս իշխաւ
նութէ անուամբնէ սահմանադուխ
կիմ սերհատ տեղերու : Ըսկէց առ-
ջի թիւրը որ 1786ին մեռաւ , շատ
զարդարեց և ծաղկեցոյց բրուսսիոյ
Թագաւորութիւնը , անանկ որ հիմա
ուրիշ եւրոպիոյ թիւրուէց կարգը
անցաւ : կառավարութիւնն միապե-

Ե

E

տա

տական է . մէջինները ազանդով
կէս մը լութերական են , կէս մը
գալլիանական : Աորս մեծ նահանգ
կըրնանք բաժնէր աս տրուիս :

(Կ) Պրանտէպուրի : Աերին սաքսո-
նիային մէջնէ . որ գերմանիային
կի՛մ նէմցէտանին մէկ նահանգնէ .
ունի քի՛ք Պրանտէպուրի . Պէռ-
լին : Նոս կնստի թագաւորը . մէջը
ունի մեծամեծ շէնքէր . բնակիչքը
125000ի չափ կելան : Ֆրանց ֆորդ .
Պրանտէպուրի քի՛ք է : Բնագ . իս :

(Կ) Պրուշ . կի՛մ Տրուսարա : Աերի
նահանգ էր , ետքը սլոնտէպուր-
կը իրեն տակը առաւ . ինչպէս վե-
րը գրեցինք : Ղանիկսպէռի ասոր
մայր քղքնէ պալգիկ ծովին վրայ .
Ունի ուրիշ երևելի քղքներ . Մա-
ռիէմպուռի . Տրուսն . ուսկից էր կո-
պերնիկոս աստղաբաշխը : Տանձգա-
պալգիկ ծովին վրայ աղէկ նաւա-
հանգստով կայսերական քղքէ ինք
նագլուխ . անոր համար սլոնտէ-
պուրի կի՛մ բրուսոիային թագաւո-
րը շիկրնար խառնուի : Ղուտուրի
կողմանէ ծովով և ցամաքով պինտ
երևելիներէն մեկն է աս քաղաքս
Նքիս վի՛ր . իրեն շէնքը ու տները աղ-
վոր և խիստ մաքուր քաղաշէն . ճամ-
փաները շիտակ . տներուն գրանե-
րուն

բուն երկու դին ծառեր տնկած .
 մէջինները խիստ հարուստ . աղան
 դիւ լոթրան . ինչդտար ցորեն կու
 գայ լեհէն ան կողմը , միայն տանձ
 գացիք կառնեն ու Ֆիլէմէնկներուն
 կծախեն . անոր համար Ֆիլէմէնկի
 ցորեն կրսուի . 1550ին որոշուեցաւ
 որ տանձգային նաւահանգիստը ինչ
 ղըտար եկամուտ կրբերէ , կէսը լե
 հի թգրին երթայ :

(ն) Ռոմէոանիա : Նեմցէի վերի սաք
 սոնիայի մէջն է . առաջ բոլոր աս
 նահանգս պրանտեպուրիին ձեռքն
 էր . ետքը գրեթէ կէսին ջափ մնաց
 իրեն ձեռքը : Սենի Շ դէդդին քա
 ղաք . որ շվետին ձեռքէն առաւ :

(ն) Շ լեզիա : Մա նահանգիս մեծ
 մասը բրուսսիայի թգրին տակն է ,
 որ 1763ին կատարե՛լ տիրեց . իսկ
 սլզտի մասը կայսեր տակ է :

Բրուսսիան կի՛մ Պրանտեպուրիը ի
 ընն տակը ունի նաև մէկ քանի քա
 ղաք նեմցէի մէջ . ինչպէս Մագտե
 պուռկ . որ առաջ տուգայուի մը
 նէր . Մնաբազ . Գուլէմպադ : Ար
 խառնուի նաև գլէվէս նեմցէի քա
 ղաքին վրայ : Իրեն տակը առաւ
 1773ին ատենները շատ տեղ նաև
 լեհաստանէն :

ՃԱՆՈՒԹԱՅԻՆ ԿՈՒՆՈՒՄԱՆ ԿՐԹԱՆՈՒՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ

Ն Ե Մ Յ Ե Ս Տ Ա Ն . ԻՄ Ա Լ Ե
Մ Ա Ն Ի Ա . ԻՄ Գ Ե Ր Մ Ա
Ն Ի Ա :

Երոստասիան գրեթէ մէջ տեղն է . երոստասի մէջ չի գայ մէկ թիւրուհի մը , որ ասղտար մանտր ու մունտր իշխանութիւններ ունենայ , ինչպէս դեր մանիան որ բոլոր կայսեր տակն է : Կայսերուհի ըսածնիս մեծ թիւրուհի մընէ ուրիշ թիւրներէն վեր . որ մեծի կոստանդիանոսի ատենը հռոմայէն ըստամիօլ փոխվեցաւ . ետքը ոնորիոսի արկադէոսի կայսերաց ատենը 395ին երկու բաժնրվեցաւ . մէկ մասը արեւմտեան կայսերուհի ըսվեցաւ հռոմ նստելուն համար . մէկալ մասը արեւելեան ըսվեցաւ ըստամիօլ նստելուն համար : Արեւմտեան կի՛ հռոմային կայսերուհիը արեւելեան կայսերուհին առաջ վերջացաւ , զանազան բարբարոս ազգերուն ձեռքէն . բայց 800ին մեծն կարողոս ֆրանսայի թիւրը դձլ նորո՛

րողեց : Մ^ս նորոգած կայսերուհիք
 երբեմն Ֆրանսային երբեմն սպանի-
 ային , երբեմն նեմցեին ձեռքը պտը-
 տեցաւ շատ կռիւներով . ետքը կռիւ-
 ները դադրելու հմբ , եւրոսլայի թա-
 գաւորները 7 կայսրընտիր որոշեցին ,
 որ անոնք վիճակ ձգելով ով որ ընտ-
 րէն , ան ըլլայ կայսրը : Մ^ս կայսրըն-
 տիրներուն իրեքը եկեղեցական են .
 նա մակոնցային արքեպօսը . թ Գօլօն
 եային արքեպօսը . ի դուկվերին արք-
 եպօսը : Չորս հատը ճական . նա պօհ-
 միային թիքրը . թ ռենօին բալադի-
 նօն . ի սաքսօնեային տուգան . ի
 պրանտէպուկին մառդէզը՝ որ հիմա
 թագաւոր է : Մ^սոնց անունները կը
 գտնուին հին սակի կոնդակին մէջ ,
 որուն մէջ գրուած է կայսերական
 օրէնքը . բայց 1622ին , Ֆէտերիկոս
 բալադինօյին կայսրընտիրը թշնամի
 ըլլալով կայսեր բանի մը համար ,
 կայսրը քշեց անիկայ . և անոր տե-
 ղը պավիէնայի տուգան կայսրըն-
 տիր դրաւ . 1648ին դձլ բալադինօն
 ու թեթի կայսրընտիր եղաւ . աս
 թեուք , որ թե որ ցեղը հատնինէ ,
 աս ու թեթի կայսրընտիրը վերնայ :
 Ատքը ատենօք 1692ին լեօբօլաօ
 կայսրը բարերարուի մը ընելու հա-
 մար էննէստօի . որ հաննօվերի տու-

գան էր, իննե՛րդ կայսրընտիր դրավ-
 ասանի ինը եղան կայսրընտիրնե-
 րը : Ասոնք ամմէնալ մէյ մէկ մեծ
 սլաշտօններ ունին կայսեր մօտիկ :
 Ազատ քղքները՝ կըսուին կայսերա-
 փան, ը որում կայսեր տակ միայն կը
 նան որ 50ի չափ կելլան . ոմանք ա-
 սոնցմէ կըսուին անաէարդիտ՝ ը որում
 մէկ տեղ միացած են առուտուրի հա-
 մար որոնց գլխաւորը Սուպէք է :
 Աս քղքներուս ամմէն մէկը՝ գրե-
 թէ մէյ մէկ ռամկապետուի են . ո-
 ղովհետեւ իրենց ժողովըդեան գլխա-
 ւորները կըտեսնեն ամմէն դատաս-
 տաննին . 300 տարի առաջ ամմէնը
 մէկ տեղ տանխմառգային հետ ծեծ
 րին : Այսրը մինակ չիկրնար խառ-
 նրվիր կի՛ հրամեւ, ոչ կայսրընտիր
 ներուն, ոչ իշխաններուն, և ոչ
 կայսերական քաղաքներուն, այլ ա-
 սոնք ամմէնը մեկէն կառավարող և
 հրամայող՝ (անալ մեծ բաներու
 մէջ .) իրենց ժողովն է, որ կըսվի
 կայսերափան ժողով . աս ժողովը կրնայ
 օրէնք դնել ու հրամեւ . բայց աս
 ժողովը ժողվող, ու ժողովին դրած
 օրէնքը՝ օրէնքի տեղ բռնել տուօղ,
 կայսրն է : Աս ժողովին մէջ կայ-
 սեր և իրեք կարգ իշխաններու դես-
 պանները կի՛ էլ իններն են որ կ՛ժող-
 վին .

վին . առջի կարգը կայսրընտիրներն
 են . երկրորդ կարգը՝ ուրիշ իշխան-
 ներ . երրորդ կարգը կայսերական
 քղքներ . որ հաշուէ թէ իշխանուի
 մը չունին ասոնք ժողովին մէջ . վր
 զի թէ որ առջի երկու կարգը բանի
 մը վր համաձայն ըլլան , իրենք չեն
 կրնար դէմ կենալ . իսկ թէ որ
 չի համաձայնին , իրենք չեն կրնար
 բան մը կտրել : Աս լեհանուր ժո
 ղովէս ՚ի զատ , երկու ուրիշ ժողով
 ալ կայ , մէկը վեցար քղքը հաս-
 սիային մէջ , մէկալը վիեննա . աս
 երկու ժողովս կրդատէ ամմէնորվան
 վէճը բոլոր գերմանիային , թէ որ
 իրենք իրենց դատաստաններէն բո-
 ղոքեն և դիմեն ասոնց : Ալ այսպէս
 գերմանիային կառավարուիլը միա-
 պետական է բայց խառն լե ազնուա-
 պետուէ և ռամկապետուէ . կայսրը
 իբրև միապետ , զանազան իշխանք
 գերմանիոյ իբրև ազնուապետք ,
 կայսերական քղքները իբրև ռամ-
 կապետք : Այսրը գերմանիայի մէջ
 որ քղքն որ ըլլայ , կրնայ նստիր .
 բայց հիմակվան կայսերք որովհետև
 ավսդրիային արհիտուգան են , ա-
 նոր համար ավսդրիային մայրաքա-
 ղաքը կրնատին , որ է վիեննա : Տո-
 լոր գերմանիային մէջինները 24 մի-

լիոն կելլան : Հաւատքի կողմանէ
 ուղղափառ են կայսեր յատուկ սահ
 մանը . իրեք եկեղեցական կայսրըն
 տիրներուն և պավիէռայի տուգային
 սահմանները . դալվինական են հաւ
 սիայի և պրանտէպուրգին սահմա
 նը . մնացած սահմանները գրեթէ
 ամմէնը՝ մենգ կայսերական քղքնե
 րը՝ լոթրան են : Քոլոր գերմանիա
 մաքսիմիլիանոս կայսրը 1500ին ժո
 ղովի մէջ վեց շրջանակ բաժնեց .
 ետքը 1512ին չորս շրջանակալ ա
 լելցուց , որով բոլոր նեւցէստան
 տասը շրջանակ իմ մեծ նահանգ բաժ
 նը վեցաւ , ասոնց մէջնեն զանաչն տու
 գայուիններ . մարգէզուիններ , աբբայ
 ուիններ . և այլ ուրիշ գերմանիոյ ման
 տրը իշխանուիններ . աս տասը շրջա
 նակնալ տուրք և զօրք կուտան կայ
 սեր ին որում կայսեր , Է հանուր
 գերմանիայի կառավարուէ հիֆր . ա
 նոր հիֆր ասոնցմէ առած ստակը և
 զօրքը չիկրնար խարճէր կայսրը ին
 կամաց իւրոց ավագրիային վր , մա
 ճառին վր , որոնց վր կիշխէ ոչ ին
 որում կայսր , այլ ին որում ուրիշ
 իշխան և թիգր :

Է. Երջանակ : Ավարդիտ :

(*) Ա իեննա : Ավարդիային մայրաքաղաքնէ կայսերանիստ , թունա գետին վր . ամուր սարսպով շինած . բուն քղքը սղտիկէ , բայց երարոնարձաններով կի վարըշներով մեծ է . որ քիւմը զատած են իրմէ , և օրէօր կըմեծնայ . դրսի ներսի բնակիչքը ամմէնը մէկէն 300 հըրի չափ կելլայ կըսոնի . բուն քղքին տրները բարձրկեկ են . իր ճամփաները և տները դրսէն խիստ մաքուր սահունելուն համար , բոլոր քղքը նոր շինած կերևայ . ունի օրինած շատրոնաններ մէկ հօֆ ըսած հրապարկին կի մէյտանին մէջ : Այստեփաննոս իրեն գլխաւոր ժամնէ քարաշէն . գոթիգա ըսած կերպով շինուած . իրեն քարաշէն և զարդարուն զանկակատան գլուխը սուր ու բարակ ըլլալուն համար , մոմիմը պէս կերևայ հեռւոյանց . թէրա կան գանձատունը , զինարանը կի ճէպխանէն , և ուր տեղ որ անգիւտ բաները կըգնեն , շատ երևելի են բոլոր քղքին մէջ : Հիմակոնան կայսեր ցեղը ավարդիայի տուգա ըլլալուն համար , աս քղքս կընստի :

(²) Սղիռիա : Ունի բերդաւոր քղք
 Սրաց :

(²) Վառնիօլա : Ունի քղք | ուպաք
 կի՛ք | ուսիանա :

(²) Վառինթիա : Տուղայուի է •
 ունի քղք մեծ ու ամուր Սլանձէ
 Ֆուռդ :

(²) Վիւօլօ : Վօնդէուի է • ունի
 սնտիկի կի՛ք ճիւլայի հանք • իրեն
 մայրաքաղաքը Սաբուք : Պուէք
 սէն • քղք է և եսլտուի • ասոր եսլտը
 ամսդրիայի արշիտուգային իշխան
 ըլլալուն համար , պամսէնկ քղքին
 եսլտին պէս իրեն տակը զօրք ունի •
 իրեն Տաւէշալք պավիէնայի տուգան
 է : Վուէնդօ քղք • ասոր եսլտնալ իշ
 խան է դիւօլօի քօնդէին տակը :

Սսամսդրիան իրեն շրջանակէն դուրս,
 ունի ուրիշ տեղո՛ւնք , ինչպէս Ֆօ
 ուէսցիէնէ ըսուած չորս քաղաքը •
 և այլն :

Բ.Ը Բնանակ • Պավիէնա 3

(*) Սօնաքօ • կի՛ք Սանիք : Հոս կնրս
 տի պավիէնայի տուգան • աղէկ քա
 ղաք , բայց ամուր չէ • և առուտուր
 չունի •

(*) Սնկօլլդատ : Սմուր քղք պավիէ
 նայի մէջ • Թունա գետին վր :
 (²)

- (ն) Եկտուրուկ : Տուղայուի է կայսր-
ընտիր բալադինոյին ձեռքը :
- (*) Ուադիսպոն : Եսպոուի է կայսեր-
րական քիք մեծ ու աղվար . հոս
կըլլան կայսերին ժողովները :
- (*) Բասավիա : Եսպոուի է . մեծ
քիք . շէնքը փայտէ :
- (*) Սալիսպուրի : Իրեն արքեպիսք
իշխան է քիքին . և գերմանիային
եպիսկոպոսն գլուխ . որ բռնիմաս կըս-
ուի :

Գ . Երջանակ : Սկեկեա :

- (ն) Եկտուրի . կի՞ () դոստա :
Եսպոուի է և կայսերական քիք . ա-
մուր ու օրինած շէնք . մէջինները
լէք գետին մէկ ձիւղը քիքին մէջէն
անցուցին . զանազան արծթի և
փղոսկրէ ձեռագործներ շատ կը շի-
նեն :
- (ն) Գոստանցա : Եսպոուի է . բայց
կայսրնալ ձեռք ունի :
- (ն) Փոռէսցիէնէ : Ես անունով կի-
մացուին չորս քիք . որ հսուցմնէ
ալտորիայի շրջանակին մէջ լսնե-
լուն համար , կայսեր տակն են . որ և
միանգամայն տուգա է ալտորիայի :
- (ն) Փուռսդէմսէնէ : Ես աջ գոնդէ-
ուի , հիմա բռնիւրադո է . քի՞ իշ-
խանուի :

(Կ) Ս իդդէմպէռկ : Տուգայուի է •
ուրիշ է մէկալ վիդդէմպէռկ քիլքը
որ ն շրջանակին մէջն է :

(Կ) Պատէն : Ս առգէզուի է :

(*) Ուլմա : Կայսերական քիլք Տա
րուստ :

Ս մմէն շրջանակներէն աւելի աս շըր
ջանակին մէջը շատ կան կայսերկն
քիլքներ :

Դ • Ե ընտան : Փռանտնիտ :

(Կ) Պամպէռկ : Կալիսկոպոսուի է •
ամմէն գերմանիային Կալիսկոպոսնե
րէն վեր • օրէնք դրոճած է՝ [Ժէ որ
կայսր Եղօղը Տիչ տեղ մը չունե
նայ գերմանիայի կի՛ նեմցիի մէջ ,
աս քիլքս պիտոր նստի • քաղաքին
էնպնալ ան ատենը վիլլաքօ քա
ղաքը պիտոր երթայ :

(Կ) Ս նսգաք : Ս առգէզուի է պրան
տէպուրկին տակը :

(Կ) Ղ ուլէմպախ : Ս առգէզուի է
պրանտէպուրկին տակը :

(Կ) Ս թոիմպէռկ • կի՛ Ս իրնպերկ :
Ս ռաջ յատուկ իշխան ունէր իրեն ,
որ պուռկուավիօ կրսոճէր • Ետքը մէ
ջինները 1427ին ծախու առին Ֆէ
տերիգոս պուռկուավիօն , որ պրան
տէպուրգին առջի մառգէզը Եղաւ
ան

ան ցեղէն • անոր համար հիմա ա-
զատ և կայսերէն թղթ է • մեծ ա-
մուր ու հարուստ : Կայսրը պսակ
վէլէն ետքը , առջի ժողովը աս քա-
ղաքս պիտոր ընէ • անոր համար ի-
րեն պսակվելու զարդարանքները
հոս կպահուին • մէջինները լոթ-
րան • ուղղափառները միայն կէս է-
կեղեցի ունին կրսեն • հրէաները
թղթէն դուրս կբընակին • վարախը
ձեռագործը աս թղթիս Յ ամմէն
կերթայ :

(Կ) Լճիս շղէր • Եպիսկոպոսուի է •
իրեն եկեղեցին ունի մէկ տը անօթ
մը ոսկեղէն մեծ • 250 էլմասով
զարդարուած • 1400 մարդրտով •
և 250 եախութով :

Լս ֆուանքօնիային մէջն է դեդոնե
եան ըսած մեծ իշխաններու կարգը :

Է • Երջանակ : Արե Ուէնօ :

(Կ) Դուէվէուի : Լճքեայթուի որ մե-
անգամայն կայսրընտիր է :

(Կ) Գօլօնիայի արքեպիսոպի : Միան-
գամայն կայսրընտիր է • Գօլօնիա
թղթը վէսդֆալիա շրջանակին մէջն
է • անոր համար գլխաւոր թղթը աս
արքեպիսոպի Գօլօնիան է • այլ Գօ-
նա թղթը : Լս արքեպիսոպի իրեն
սաչ

աահմանէն դուրս ուրիշ շատ տեղ
դունաք ունի իրեն տակը :

(Կ) Մահոնցայի արքեպիսկոպոսու
Թի : Եկեղեցին կայսրընտիրներու
մէջ պինտ առջին է . ու կայսերաւ
կան ժողովու գլուխ . բայց չունի
հարստուի իրեն պատուոյն արժա
նաւոր : Մահոնցա քղքը մեծ է .
բայց մէջինները քիչվոր . հոս ելաւ
կրսէն ոմանք տպագրուէ արուճեատը
1447ին : Ասոր արքեպիսկոպոս սահ
մանէն դուրս շատ տեղունաք ունի
իրեն տակը . ինչպէս է Բօլուտ քա
ղաքը դուրիճիայի մէջ : Աս մահոն
ցային արքեպիսկոպոս գոնրատոս անուն
1198ին էնրիքոս կայսեր կողմանէ
Թագ բերաւ մեր քլուն Թագաւո
րին :

(Կ) Ռալադինադօ ուէնօի : Մէկ տե
սակ մը իշխանուի է , ու Յին կայսր
ընտիր . ունի գլխաւոր քղք Տէյ
տէլպէռէ , բայց կայսրընտիրը կնրս
տի Տուսսէլտօռֆ քաղաքը պերճէն
տուգայուէ մէջ . որ վէսդֆալիա
ըջանակին մէջը կրչնայ :

Աս է ըջանակը վարի ուէնօի , կրս
ունի ըջանակ կայսրընտիրի . չորս
կայսրընտիր գտնըվելուն համար իր
մէջը :

Ե. Երևանի : Արի Է՛ Քարճը
 Ահո :

(ն) Տուէբօնդի . և Սիմիէռէն : Քա-
 լաղինա ըստճած ցեղին են . և եր-
 կուքնալ տուգայուի են :

(ն) Փռանքֆօրդ : Այստերին քղք
 անուանի ու հարուստ . հոս կըպսա-
 կուին կայսերք . և հոս է պահուած
 ոսկի կոնդակը , որուն մէջը կայսե-
 րական օրէնքը գրած է . տարին եր-
 կու անգի՛ մեծ բանայիր կըլայ աս
 քղք :

(ն) Հասսիա տառւիզատ : Անկուա-
 վիօ կըսուի . տեսակ մը իշխանուէ
 անուն է :

(ն) Աօրմէզ . կի՛ Աօրմէզիա : Այսի-
 կոպոսուի է և կայսերական քղք :

(ն) Աբիւա : Ապոսութի է , և կայ-
 սերական քաղաք :

(ն) Հասսիա քասսէլ : Անկուավիօ
 կըսուի . Քասսէլ քղքը մեծ է ,
 ամուր , օրինած , և հարուստ իրեն
 ձեռագործին համար : Ասոր հարա-
 լային կողմը մէկ արքայութի մը
 կայ Փուլտա կըսուի , որուն արքան
 կիշխէ անտեղի :

(ն) Արդդէրավիա : Ետ դօնդէուի
 ունի իրեն մէջ . քի՛ պղտիկ իշխանու-
 թիներ :

Սարի ունի շրջանակը՝ աս վերի ունի
 նո շրջանակին մէջէն խաչաձև անց
 ներուն հմր, իրեն սահմանը զատած
 է. կէս մը ասդին կէս մը անդին :

Է. Շրջանակ : Ս հար Փալիա :

(*) Մ գ ո ճ ի ս կ ու ա ն ա . կ ի Բ Մ ա խ ի ն :
 Այստեղիան շրջ . հին առեւնը հոս
 կրտսակ ոճ էին կայտերք . հոս է գե
 ղեղմանը մեծ կարողութիւն . շրջ քիա
 կառավարութիւր ուղղափառներու
 ձեռք է :

(ն) Ն իւ լ ի ն ու : Ս զ ա ի տ ու գ ա յ ու լ ի .
 բալադինո ըստձած կայսրնատրին
 ձեռքը :

(ն) Վ լ ա յ է ս . կ ի Բ Վ լ է յ է ս : Ս զ ա ի կ
 տ ու գ ա յ ու լ ի . ունի իրեն յատուկ օ
 ղէնք . ու յատուկ տուգա . բայց
 պրանտեպուրկնալ և մտուգայի մար
 գէղնալ մէկ տեղ կիշխեն :

(ն) Մ ի է ձ է : Մ ս որ ի շ խ ա ն ը ի ի ի ն է
 պիսկոպոսն է . Փիլէմէնիին ձեռքն
 է . բայց վէսդ Փալիա շրջանակին
 մէջ կրցնի :

(ն) Ս ու ն ս թ է ո : Մ ո ա ջ ա ղ ա տ շ ը թ
 էր . ետքը 1661ին իրեն եսյօք եղաւ
 շրջ քիս իշխան :

(ն) () ս թ Փ Ր ի զ ի ա :

(ն) () լ տ է մ ա յ ու ո կ : Մ ս որ ի շ խ ա ն ը
 գ ո ճ ո կ է կրտսի . որ մէկ պզտիկ իշխա
 նու

նուի մընէ տանիմառգային տակը
պինտ աղէկ նեմցելի ձիերը հոս կը
լան :

(ն) () սնապրութիւն : Ասոր իշխանը ի
րեն ենպսն է :

Աս վէտդ Փալիա շրջանակիս մէջ եր
կու պզտի տուգայութիւններ ալ կան .
Ֆէռտէն . և Պուէմէն . որ 1719ին
շվէտին ձեռքէն պռուհսավիքին կամ
հաննովերի տուգային ձեռքը անցաւ :

Է . Ը ջանակ : Ա երէն է՞ (Բարձր Սառ
տանիս :

ն) Սաքսոնիա : Տուգայութի է . իրեն
գլխաւոր քաղաքը Ա իդդէմպերկ կըս
ուի : Սաքսոնիայի Փարֆուրիները
չինու շէնքէն աւելի աղվոր , Յ ամ
մէն կխավրէ :

(ն) Միսնիա : Մարգէզուի է . ունի
մայրաքաղաք Տրէստէն . ուր կնըս
տի բոլոր սաքսոնիային տուգան :
Ա իբքքա . կի՞ Ա իբսիք : անուանի քա
ղաք գիտուէ կողմանէ . ուր տեղ
կխօսին խիստ աղէկ նեմցերէն , ասոր
չուխան անուանի :

(ն) Ղաուռիճիա : Ասոր իշխանութիւնը
կըսուի լանտկրուավիօ . որ կելլայ եր
կու բառէն նեմցելի . մէկ իշխանու է
անուն մընէ՝ որ հայրէն կոմս կըսվի .
գուռիճիային մէջն է Առֆորդ
քա .

քաղաքը . որ մակոնցայի իշխանին
ձեռքն է :

(ն) Անհալդ : Կրսվի բռնչիբադո ,
հայրէն իշխանունի . դիւսուոր քղք
ունի Պրոնայուրի :

(ն) Քոմէռանիա : Տուգայուրի է . ա
սոր կէսը շլետին , կէսը սրանտե
պուրիկին ձեռքն է :

(ն) Պրանտէպուրի : Մարգէղու
թի է . տէս աս նահանգիս համար
Գ աշխարհին մէջ :

Է . Երջանակ : Սպորեն է՞ Սարե
Սախանիս :

(ն) Պրեմա : Տուգայուրի կրսվի . կայ
սերական քղք է . առաջ շլետին
ձեռքն էր . ետքը 1719ին ձեռքէն
ելաւ :

(ն) Պրոնայուրի : Տուգայուրի է մեծ
երևելի մը ցեղի ձեռք 500 տարունա
նէ վեր , որ հաղիւ չորս կի՞ հինգ
ցեղ կրդտնրվի եւրոսլայի մէջ ա
նանկ հին : Պրոնայուրի ազատ քղք
էր . բայց 1667ին ռիստոլթօ աս քա
ղաքիս տուգան իրեն տակը առաւ :
Անի մէկ քանի քղք , որոնց մէջը
երևելի է նանսուլեր . անոր համար
չատ անգամ աս տուգայուրի հան
նուլերի տուգայուրի կրսվի :

(ն) Նիլտէսհէյմ : Ասոր իշխանը է
սվա

պիսկոպոս է • բոլոր սաքսոնիային
մէջ ասիկայ է միայն ուղղափառ •
մնացած երկիրը բաց'ի կայսրընտրէն
լոթրան են հաւատքով :

(Կ) Մակեմպուռկ : Տուգայուի է
պրանտկպուրկին տակը :

(Կ) Մէքէլպուռկ : Տուգայուի է եր
կու իշխաններու ձեռք , որ մէկ ցե
ղէ են • և ցեղերնին կիջնայ հին օ
պօղրիդ ըսո՛ւած թիւրներէն :

(*) Սուպէք : Քաղաք կայսերական
պալադիկ ծովին մօտիկ • առուտուրի
բանուկ • քաղաքէն դուրս ինչդար
սահման կայ նէ , ասոր լոթրան է
պիսկոպոսին տակն է :

(Կ) Հօլսդէյն : Տուգայուի է • մէկ
մասը տանիմառգային է • մէկ մասը
իրեն հօլսդէյն կօղգօռք տուգային
տակն է , որ անալ տանիմառգայի
ցեղէ է • աղէկ առապայի ձիւրը հոս
կելլայ :

(*) Մմպուռկ : Կայսերական քղք
է • ամմենէն մեծ , ամմենէն հա
րուստ գերմանիայի մէջ • և առու
տուրի բանուկ • շէնքնալ ամուր :
Տանիմառգան քիչ մը տրուի կցը
ցընէ աս քիքիս վր • անոր հմր սմանք
կայ սերական քիք չեն սեպեր :

Մս շրջանակիս մէջ գնելու է Սա
վեմպուռկ տուգայուիը , որ սաքսո
նէա .

նեայի տուգան և ուրիշ իշխաններ
շատ ուզեցին տակերնին առնել .
բայց 1710ին հանսովերի տուգային
ձեռքը անցաւ :

Ժ . Ը ջ ճ ա ն ա կ : Պ օ տ հ օ յ ն ա :

Ը ս ն ա հ ա ն դ ս ո մ ա ն ք ջ ջ ճ ա ն ա կ ն եր ու ը ն
կարգը չեն դնել , ը որում մէկ մա-
սը Ֆրանսային հետ միացած է , և
Ֆրանսաւրդին ձեռքն է . մէնդ թէ ա-
ռաջուցալ աս փոփոխուիս չեղած ,
թէպէտ պօռհօյնային դետպանը կայ
սերական ժողովը կերթար , և ժո-
ղովնալ իր դետպանը կըռննէր , բայց
ժողովը պօռհօյնայի հետ ոչ երբէք
վարվեցաւ անանկ , ինչպէս որ կը-
վարվէր ուրիշ ջ ջ ճ ա ն ա կ ն եր ու ը հետ .
և պօռհօյնալ ոչ երբէք մտաւ դեր
մանիայի տէրուէ տուրքերուն տակը ,
ինչպիս ուրիշ ջ ջ ճ ա ն ա կ ն եր ու ը մտան :

(ա շ ն .) Պ օ տ մ ի ա : Տ ա ս ը ջ ջ ճ ա ն ա կ ն ե-
րէ դ ու ը ս մ է կ թ զ ը ը ի մ ը ն է ի ն ք
ն ա գ լ ու ի ս . բ այց կ այ ս եր տ ա կ ու
դ եր մ ա ն ի ա յ ի մ ա ն կ ս ե ս ո ճ ի , եր
կ ու բ ա ն ի ս հ ի ը . մ է յ մ ը որ 1208 տար
վ ա ն է ս կ տ ա ծ պ օ տ մ ի ա յ ի թ զ ը ը ի ն դ ե ս
ս ը ա ն ը կ ը մ տ ն ա յ կ այ ս եր ի ն ժ ո ղ ո վ ի ն
մ է ջ ի ն չ ա ղ ս կ այ ս եր ի շ խ ա ն մ ը . ե կ դ
որ 1200 տար վ ա ն է ս կ տ ա ծ պ օ տ մ ի
այ ի ն թ զ ը ը կ այ ս ը ը ն ա ի ը է : Ը ս ա
ջ ու ը

Յուզ ընտրուք կըլլային պօհմիայի
 թիւրները . ետքը 1647ին սահման
 վեցաւ որ որդւոց որդի ըլլայ : Ետ
 ժամանակէն վեր պօհմիայի թիւրուիւ
 անցաւ աւսդրիոյ տուգային տանը .
 անոր համար ինչպիսի հիմա ավսդ-
 րիոյ տուգան (որ և միանգամայն
 կայսր է .) կըլլայ պօհմիայի թիւր .
 մէջ ինները շատվոր և բոլոր ուղղա-
 փառ . պօհմիային սլիլուդէնը Ե
 ամմէն կերթայ : Ունի մայրաքղք
 Նրահա . ուր տեղ կընստէին պօհ-
 միային հին թիւրները :

(աշ . ն .) Ղուսացիա : Ղս մեծ նահան-
 ցիա շատ տեղը՝ պօհմիայի թիւրին
 ձեռքէն սաքսոնիայի կայսրընտրին
 ձեռքը անցաւ շատոնցմնէ : Ունի մայ-
 րաքաղաք Կոստից :

(աշ . ն .) Ըլէզիա : 300 տարիէն աւե-
 լի է որ լեհաստանէն պօհմիայի տակ
 անցաւ . ասոր շատ տեղը հիմա պրան-
 տէպուրկին տակն է : Ունի մայրա-
 քղք Պոէսլաւ . կի՛մ Ուոադիսլաւ .
 իրեն աղնիւ ու օրինա՛ծ կտաւներուն
 համար անու՛անի :

(աշ . ն .) Սոլաւիա : Սարդէզուի է .
 առաջ () լմուց քղքներ գլխաւորը ,
 հիմա Պոին քղքն է :

Կայսրը ունի իրեն տակը Իստրիա
 նահանգին մէկ մասը՝ ուր տեղ է
 թիւր

Թրիէստ նաւահանգիստը ճերմակ
 ծովին վրայ . և Ֆուխուլին մէկ մասը ,
 ուր տեղ է Մ. գ. վիլիա քղքը : Եւստ
 առեւն է որ մաճառատանալ կայսեր
 տակը անցաւ ըն որում իշխան ամադ
 ըիոյ . բայց յատուկ Թ. գ. բուխը բլա
 լուն հիմը , յատուկ գրեհք անոր վր :

ԺԻ . Լ . Ը . Խ Լ . Բ Զ :

Մ Ա Ճ Ա Ռ Բ . Ի Ռ Ի Ն Կ Ա
 Ռ Ի Ա . Ի Ը Ն Կ Ռ Ռ Ի Զ Բ .
 Ի Կ . Պ Ա Ն Ն Ռ Ն Ի Ա :

Մաճառատանին զո՛ւարճալի գիրքը ,
 առողջ օգը , և զանազան բերքը նայ
 ելով , Լ. արուստին հայաստանը կրնանք
 բսել խիստ նման ըլլալուն համար .
 հայաստանի պէս ունի ոսկիի արծ թի
 հանք կի՛ մատէն , ցորեն և ընդե
 ղէն . իրեն գոգայի գինին ամմէն
 տեղ անու՛անի . իրեն եզները շատ ու
 ընտիր : Մաճառ ազգը կտրիճ՝ են
 ու սրտոտ . հաւաքով առաջ ամ
 մէնը ուղղափառ էին , ետքը շատը
 հերետիկոս եղան լուտերի դալվինի
 և զվինգլիոսի ազանդով : Մաճա
 ոին Թ. գ. բուխը 1526ին խնամուէ հա
 մար

մար աւսդրիոյ տանը անցաւ . որ և միանգամայն կայսր է . շատ կռիւններ ըրին մաճառները , բայց իրենց ուզածը չկաջողվեցաւ . ետքը 1722 ժողովի մէջ ալ հաստատվեցաւ որ աւսդրիոյ տնէն ըլլայ մաճառի թագաւորը որդւոց որդի յաջորդաբար , ուստի 250 տարունէ վեր աւսդրիային ցեղն է որ մաճառի թիւր է , և միանգամայն կայսր : Երկու կբաժնուի մաճառստան Վարի և Վերի : (աշ . հ .) Վարի մաճառ . Սենի մայրաքաղաք Վուտիմ , կիմ () ֆֆէն . լեռան վր թունային քով . մաճառի թիւրուէ ատենը՝ աս էր թիւրանիստ քաղաքը : Ինչդ . թունային մէկալ գին պուտիմին դիմացը կըլնի աս քղքս : Իմացէ դիմաց անցնելու համար թունայի մէջ սալերու վր շինած կամուրջ մը կայ երկու քաղաքիս առջևը : Իսքուդ . մէկ կղզի մընէ թունայի մէջ . 40 մղոնի կիմ միլի չափ երկայնուիւր , որ մէջը քաղաքներ ունի :

Իրիսպուրի . կիմ Իոթօն . հոս կը սրսակուի մաճառին թիւրը . և հոս է թիւրական թագը :

(աշ . հ .) Վերի մաճառ : Սենի քղքներ . Իաշէո . Իէօչէ . Իկէր . Իօգայի . ուսկից կելլայ անուննի գինին .

նին . Տէպրէցէն . Գրմշվար . դաշ
տի մը մէջ ամուր շինած բերդ մը
նէ պէկ գետին վր . Գարանշէպէշ .

Բանջուլա :

Գրանսիլվանիա . կի՛մ Եւռոտէլ : Սա
ճառի քով մէկ մեծ նահանգ . կի՛մ Յ
մընէ . որ առաջ յատուկ իշխան ու
նէր իրեն . բայց 1002էն ինչվան 1526
մաճառստանի թիւրքերու ձեռքը ան
ցաւ . ետքը ապստամբեցան . բայց
1689ին աւսդրիոյ տունը մաճառնե
րուն հետ մէկ տեղ դձլ տակը առաւ .
և 1699ին մենդ 1713ին բոլորովին մա
ճառստանի հետ մէկ եղաւ , և աւսդ
րիոյ տանը անցաւ . որ կայսր է և մի
անգամայն իշխան դրանսիլվանիոյ :
Ըսոր երկիրը իրատ պատուական .
ունի ոսկիի արծթի և աղի հանք .
ցորեան . ընդեղէն : Անի մայրաքա
ղաք հերմանշդատդ . կի՛մ Սիպին :
Անի երկու քաղաքալ Աեռլէ . ու
Պաշքալով , որոյ մէջինները բոլոր
հայ են . ունին իրենց տակը երկիր
ներ . իրենց ամմէն դատաստանը ի
րենք կրտեսնեն ինչվան արեան դա
տաստաննալ : Իրեք օր հեռու ա
սոնցմէ ուրիշ քաղաք մընալ կայ
Ղոռճով . որուն մէջնալ հայեր շատ
կան :

Շքլավոնիա : Յատուկ տրուի մընէ
մա

մաճառի կօրած արեւմուտքի կողմա-
նէ . և անոր հետ միացած շատոնց-
մնէ աւսդրիոյ ցեղին տակը : Տո-
սէկ , իրեն մայրաքղքն է : Տէգրօ-
վարատին . պինտ երևելի բերդերէն
մէկնէ կայսեր սահմանին մէջ , գու-
նա գետին վր . գետին միւս կողմը
կայ Նայսոց քղք , կի՛ Սլավիտեգ ,
վարի մաճառին մէջ . ուր տեղ կան
նաև մեր հայերէն . աս քաղաքսալ
շատ անգամ բեգրովարատին անու-
նով կիշլի ուամիկներէն :

ԺԳ . Ա Շ Խ Ե Ր Հ :

Զ Վ Ի Յ Ե Ռ Ի . Ի՛ Ս Ի Ի Ի Զ .
Ի՛ Գ՛ . Հ Ե Լ Վ Ե Յ Ի Ա :

Սերոպային մէջ ամմէնէն բարձր
է , լեռնային , ու լճերով իմ կեօլերով
լեցուն . մէջէն շատ խելացի ու գի-
տուն կելլայ . կարդալու խիստ սեր
ունենալնին հմր մէջի գիտուէ գալ-
րոցները խիստ շատ : Սենի Ժի՛ նա-
հանդ . որք կրսուին Վանդօն . իմ է
անիւն կի՛ բեօլէ . աս գանդօններէն
չորսը գալվինական հերետիկոս են .
որք կրսուին բրօգէսդանդ . եօթը
ուղղափառ . երկու գանդօնը խառն՝
Օ . F ուղ

ուղղափառ և բրօղէսդանդ • ամմէն
 մէկ դանդօնը զատ զատ հասարակ
 կապետուի են մէկզմէկէ անկախ •
 բայց մէկ տեղ միացած են իրենց շա
 հուն համար • թողորին մէկ տեղ կա
 ռավարութիւն ազնուապետական է
 խառն ի նաւակապետուէ • չորս բրօ
 ղէսդանդներուն դանդօնները և եր
 կու ուղղափառներու դանդօնները
 ֆրիպուրի և սօլուռա քաղքըցիք
 կրկառավարեն • մնացած դանդօն
 ներուն գեղացիքնալ կառավարուէ
 մէջ կրմտնան : Վ՛րաջ աւսդրիային
 տակն էին , ետքը 1300ին տակէն
 ելան :

Թ՛մ . Չորս դանդօն բրօղէսդանդնե
 րու : Թ՛ն . Պէ՛ռնա • Ժ՛իւն ալ գլխա
 ւորն է • 60 հ՛ըր զօրք կրնայ հանել •
 իր անուենով քղք ունի Պէ՛ռնա • ո
 րուն փողոցները կի՛ սօխախնները եր
 կու գին ծածքով ճամփայ ունին •
 ունի Վ՛րալ քղք • աս քղքս կրլայ
 բրօղէսդանդներու ժողովը : Թ՛ . Պա
 սիլիա • երևելի է իրեն տարագրուէ
 հի՛ր • որ հին ատենը կրտակին : Դ՛ •
 Սրաֆֆուղա • գօտանցա ըսած լը
 ճին քի կեօլին քով : Դ՛ • Տուռիկօ •
 23 հ՛ըր մարդ կրնայ հանել • իրեն
 քղքը ամմէն դանդօնին քղքներէն
 շատլոր է :

Թ. Եօթը դանդոն ուղղափառնե-
 րու : ւն . Տրիպուուկ . 28 Տէր մարդ
 կրնայ հանել : Թ . Սօլուուա : Դ .
 Յուկ : Դ . Լուչուուա . ուղղափառ-
 ներուն գլխաւոր նահանգն է . հոս
 կը լայ իրենց ժողովը . կրնայ 15 . 16
 Տէր մարդ հանել : Ե . Սուտեու-
 վալ : Դ . Օվից . կի՛ սիւիզ . ալիս
 դրիային տակէն պինտ առաջ ասոնք
 գլուխ քաշեցին . անոր հի՛ր ասոնց
 անունով ըսվեցան ամիէն դանդոն
 ները զվիցէուի : Ե . Սուի :

Դ . Արկու դանդոն խառն եղօղներու
 որոնց կէս մը ուղղափառ է կէս մը
 նալ բռօղէտդանդ : ւն Լ . բէնդէլ :
 Թ Ալաուիս : Արիշ Ժւն ինքնադուխ
 հասարակապետութիւններ ալ կան . որ
 զվիցէրիին տակը չեն , բայց անոր
 հետ մէկ տեղ են . Գր : Արիճիօն .
 հասարակապետութի մը որ իրեք պըզ-
 տի նահանգ ունի իրեն մէջը : Ալ
 լէսի . մայրաքաղաքը սիօն կըսուի .
 մէջինները ուղղիւ . 20 Տէր զօրք
 կրնան հանել : Լ . սոնցմէ ի զատ
 զվիցերին իրեն դաշնակից ունի ու
 լիշ տրուիներալ որ խիստ մանտը
 տիկ :

ՎԳ. ԱՇ. ԽԱՐՀ:

Ի Դ Ա Լ Ի Ա:

Իրեք մասն կբաժնայի. ա Վերին. բ Միջին. ք Վարին. որոնց ամմէնուն մէջնալ տէրութիւներ շատ կան:

ա. Իրաւեացի վերի Տաւր:

(ազ. ն.) Սալօեա. 'ի հն'' . Սաբաւ գիա: Տուգայուի մընէ. իրեն երկիրը ապառաժ քարուտ է և ջրով լեցուն, բարձր լեռներէն վար կվազեն: 700 տարիէն աւելի է՝ որ յատուկ իշխան կի՛ տուգա ունի իրեն. բայց ետքը սառտէնեաի Թիքը ըսվեցաւ. վ՛ր զի 1718ին սիլզիլիա կղզին և Թիքրուիը սալօեայի տուգայի ձեռքէն առնըվեցաւ. և սառտէնեա կըղզին անոր տեղը իրեն տրվեցաւ. անոր հի՛ր սառտէնեաի Թիքը ըսվեցաւ: Վեց ն՛հնգ ունի իրեն տակը, յորոց մէկն է Ղինէվա տուգայուիը, որ առաջ Փրանսըղներուն էր, ետքը սալօեայի տուգային ձեռքը անցաւ. իրեն գլխաւոր քղքը կըսուի Վնըսի: Ղինէվային ժամացոյցը կի՛ սա

ասհաթը Ե ամմէն կերթայ : Միւն
մօնդ . վեց նասանդներէն դուրս եր
կիր մընէ , որ 1718ին սալօեայի տու
գային տակը անցաւ : Վուռին .
բիւմօնդին մայրաքաղաքն է , ուր
տեղ կրնատի սառտէնեայի թիւրը
անոր համար երբեմնաւ դուռինի
թիւր կրսո՛ւի . քաղքին երևելի ճամ
փաները խիստ շիտակ ըլլալով , մէկ
ծայրէն մէկաւ ծայրը գրեթէ կե
րևայ . մէջինները 87 հըր հողի կեւ
լայ կրսեն :

Սօնֆէռուադօ . առաջ մարդէզուի
էր , ետքը տուգայուի եղաւ . և 1708
սալօեայի տուգային ձեռքը անցաւ :
Ը առ ժամանակ է որ սառտէնիայի
թիւրին ձեռքը անցաւ նաև միլանի
տուգայուէ 7 պղտի գաւառները :

Սալօեային քով կայ մէկ պղտիկ իշ
խանուի մը մօնաքօ անուն , որ ինք
նագլուխ է :

(աշ . ն .) Ղինիլիզ . կի՛ Ղէնօլա .
հասարակապետուի մընէ ինքնա
գլուխ . պղտիկ , բայց հարուստ .
երկու մասն կբաժնի . արևելեան և
արևմտեան : Վրևմտեանին մէջն է
Ղէնօլա մայրաքաղաքը , ձեւմակ
ծովին վր . նաւահանգստին ձեւը
կրլոր . մէջը նաւերու բազմութի
խիստ շատ . քաղքին տները աղվոր .

մէջինները 120 հըր հողի կան :
 (42. ն.) Միլան : 'ի կն' . Մեղիւղան :
 Տուգայուի է լամպառտիա ըսած հին
 դաւառին մէջ . ժք պղտի դաւառ
 կբաժնվի . եօթը սառտէնեայի թա
 գաւորին տակն է . հինկը ավսդրիա
 յին տակն է : Հինկին մէջէն մէկը
 յատուկ միլան դաւառն է . որ ունի
 իրեն գլխաւոր միլան թղքը . քաղ
 քին պտոյտը թ մզոն կըքէ . մէջին
 ները 80 հըր հողի կան . միլանի ա
 թուանիստ եկեղեցին սք անձաճնայ
 ծննդեան՝ Յքիս մէջը պինտ զարմա
 նայի շէնքերէն մէկն է . 400 տարի է
 քանի որ սկսածէն , և ինչպիսի հիմա
 շէ լամպառ : Քաղքիս արքեպիսը
 թէ մականունն ունի : Պատմուեց
 մէջ անուանի քաղաք եղաւ . շատ
 կռիւներ ու ծեծեր տեսնալուն հա
 մար . 22 անգամ առնրվեցաւ . 40
 անգամ սրաշարվեցաւ ինչպէս որ կը
 պատմեն : Մօնցա . միլանի մօտիկ
 պղտիկ թղք է . ավսդրիային տակը .
 նեմցէին կայսերքը հաստեղս լամպառ
 տայի վր թիւր կը սասկիվէին թագով
 մը՝ որ թսի բւեռին մասը մէջը սլա
 տած ըլլալուն հմր , երկրթէ թագ
 կըսուի ինչպիսի հիմա , և պատուով
 կըսահաւի :
 Քավիս դաւառ և թղք ավսդրիային
 տակը

տակը • լուսաբանացւոց թիւը հոս
կնրատէր հին ատենը :

(աշ. ն.) Տառամա • և Տիազէնցա : Առաջ երկու տուգայուի էին , ետքը մէկ տուգայի տակ ընկան • երկուքնալ իրենց անուսով դեղեցիկ քղք ունին :

(աշ. ն.) Մօտէնա : Տուգայուի , որուն քղքը խիստ հին • և խնձորը անո՛ւանի : Սէճճիօ • տուգայու թիւ մընէ մօտէնայի տակ : Միռանտօլա • իշխանուի մը որ առաջ զատ էր , ետքը մօտէնայի տուգային անցաւ :

(աշ. ն.) Մանդո՛ւա : Տուգայուի՛ որ կոնծակա ըսած ցեղին ձեռք էր • բայց 1708ին տուգան քչլէլուն համար , և ցեղնալ հասնելուն համար , կայսրը առաւ իրեն տակը՝ որով հետեւ աս տուգայուիը ե կարողոս կայսրը դըրերէր ՚ի պատի՛ւ կոնծակա ցեղին • անոր համար հիմա միլանու քաղաքապետը կըկառավարէ : Մանդո՛ւա քղքը մէկ լճի մը մէջ է • որ մինչիօ գետը կշինէ • անոր համար չորս դին կամուրջներ ունի ցամաքը ելլալու : Ալասդալա • տուգայուի մը որ մանդո՛ւայի սահմանին մէջն է • բայց բառմայի տուգային տակն է : Արիշ մանսար իշխանուի ներալ կան մանդո՛ւային սէջնակիդ :

(աշ. ն.) Ս կնէտիկ : Հիմակո՛ւն հա-
 արակասլետուինէրուն մէջ ամմէ-
 նէն հին է . ունի զանազան նահանգ-
 ներ . աօկատօ նահանգին մէջն է Ս ե-
 նետիկ թիքրնիստ քղքը ծովի մէջ .
 ցամաքէն երկու ժամի կի՛ սահաթի
 չափ հեռու . 45 շին բատո՛ւացիները
 շինեցին հթ պղտի կղզիներու վր .
 որ հոս փախան ատտիղաս բունաւո-
 լէն : Ս էջը քարէ զարմանալի շէն
 քէր ու ժամեր խիստ շատ . ժամե-
 րուն մէջ վարպետաբան պարկէնք
 ներ լեցուն : Սրեն մեծ հրապարակը
 կի՛ մէյտանը սթ մարկոսի ժամուր ,
 թիքրական զարմանալի սլալատովը ,
 և ուրիշ քարաշէն միակերպ շինած
 շէնքերովը՝ որ չորս դիացէն մէջ են
 առեր , պինտ աղէկ տեսնելու բան
 է : Համբարձումին ժե՛ օր տօնավա-
 ճառ կի՛ բնայիր կըլլայ ան հրատա-
 րակը փառէ շինած մէկ մեծ աղվոր
 շէնքի մը մէջ , որ ան օրերը կրկանգ-
 նեն ամմէն տարի : Սիքին մէջ ուր
 որ ըլլայ թէ ծովով և թէ ցմքով կըր
 նայ մարդ երթալ . վճ գի իրեն մէջը
 ինչդտար ցմքէ ճամփաներ , անդտար
 ալ ծովէ ճամփաներ լեցուն են . և
 վրանին քարէ կամուրջներ լեցուն :
 Սե՛ ճամփայմը կայ ծովի որ երկու
 կբաժնէ քղքը . վրան ունի ռիալթօ
 րաս՛

ըսած քարաշէն մեծ կամուրջ մը
 մէկ կամարով՝ զարմանալի շէնք •
 կամուրջին վր իդ խոնու թ կան քա
 ռաշէն • և իրեք լանկեկ ճամփաներ •
 Սէջինները 150 հզր հողի կելլան •
 առաջ հայեր շատ կային աճեմնե
 ղէն • հիմա խիստ քիչ մնացին • որ
 ունին պղտիկ բայց վարպետ քարա
 շէն ժամ մը սք խաչ • քաղքին
 խիստ բանուկ շուկային կի՛ չարշը
 ին մէջ : Ս ենետիկի քաղքին բո
 լորտիքը պղտիկ պղտիկ կղզ իներ
 կան 20էն աւելի • անոնցմէ մէկը
 կրավի սք Վ ազար • քղքէն կէս ժա
 մու չափ հեռու • աս կղզ իին մէջը
 միտիժար աբբահայրը 1717ին աղվոր
 վանք մը շինեց մեր ազդին վարդա
 պետներու : Ս ենետիկի նաւահան
 դիստը մանալը դժուար ըլլալուն
 համար , ուրիշ տրուի մը չէ կրցեր
 առնել աս քաղաքս իրեն շինվելէն
 ՚ի վեր • 40 տարիէն աւելի է որ իրենց
 նաւահանդատին ծայրը հաստ սլատ
 մը քաշել սկսան ծովին մէջ • չորս
 հինկ միոնէն աւելի երկանուինը :
 Քատուճա • խիստ հին քաղաք • մէջն
 է հրաշագործ բատուճացի սքյն ան
 տոնին մարմինը • մէկ մեծ և փառաջ
 ւոր ժամի մը մէջ :

Ս ենետիկի տրուիը իւրվոյէ դուրս

ունի նաև մեծ նշույթ մը Տալմացիա-
որուն մէջն են քղքները . Սբալադո .
Վաթթաո . Սէուադո . Վաս-
տէլսոլո . ունի նաև շատ մանտր ու
մեծ կղզիներ , որ եւրոպայի կղզի
ներու մէջ պիտոր դնենք :

Է . Իդալայի Ռէն Ծան :

(աշ. ն.) Վոսգան : Ըս երկիրը 1531
էն սկսած՝ մէկ ցեղի մը ձեռք էր որ
կրսովէր գաղա րէ Դիւիւի . բայց ցեղը
հասնելուն համար , 1735ին որովէ-
ցաւ միե՛ննա քաղաքը ք դառլո կայ
սեր և սպանեային մէջ , որ յոհան
նէս կասդօնը ան ցեղի ետքի տու-
գան թէ որ անդաւակ մեռնի , լուե-
նայի տուգային տակը անցնի . անոր
համար 1737ին Փրանչիսկոս լուե-
նայի տուգան , դոսդանի տուգա ե-
ղաւ . և լուե՛նան տրվեցաւ լէհի թա-
գաւորին . աս Փրանչիսկոսը փեսայ
եղաւ ի՛ գառլո կայսեր , և որովհետեւ
գառլո կայսրը աւանց մանչ զաւա-
կի մեռաւ , անոր համար 1745ին
Փրանչիսկոսը եղաւ կայսր . ասան
կով դոսկանի մեծ տուգայուիը ան-
ցաւ կայսեր , կի՛ աւսդրիոյ տանը :
Վոսկանի տուգան (կուան տուգայ)
յի մեծ տուգայի անուն ունի , որ

1569ին Ե պիտոս սրնալը դրաւ : Ֆիորէնցա . դոսգանի մայրաքղքն է . 'Ե
 Կն" . Փլորենատիա . իրեն ճամփաներ
 թուն մաքրութե հիւր , և շէնքերուն
 աղվորութե հիւր , աշխոյ մախանուն ունի .
 և կը սալի որ , թայն րօն օրերը պէտք էր
 քաղաքին դռները բանալ դրսեցոյ յըցնե
 լու հաճար : Վիտութե կողմանէ ան
 ունանի է իդալիայի մէջ : Սենա քա
 ղաք . հին ատենը հասարակապե
 տութի մընէր . 1555ին Ե գառլո սպա
 նեօղներուն թիւրը առաւ , 1558ին
 իրեն աղան փիլիպպոս՝ տրվաւ գողի
 մասի Ֆիորէնցայի տուգային : Մի
 վունօ . կիմ Վլիկոււնա . պղտիկ ,
 աղվոր քղք . նաւահանդիստը խիստ
 բանուկ . մեր հայերուն սք լուսա
 ւորչի ժամը գմբեթաւոր՝ քովի բը
 նակարաններով՝ քղքին պինտ աղ
 վոր ժամն է . որ մէկ անուանի խա
 վանցի մը շինեց : Ղինիլիկները տը
 վին աս քաղաքս Ֆիորէնցացոց . անոր
 տեղը առին սառցանա քղքը : Մի
 դա քղք . հին ատենը հասրկապետու
 թի մընէր . 1466ին Ֆիորէնցացիք
 տիրեցին : Միսդօեա . ինչպէս որ ի
 դալիային մէջ դօսգան նահանգը կը
 խօրաթէն պինտ աղէկ դալիաներէ
 նը , ասանկալ դոսգանի մէջ բիս

դօեա քաղաքը հիսօրաթէն պիտա ա
ղէկը :

Գօսգանի երկրին մէջ երկու պղտիկ
իշխանութիւներ կան . Մասա . ու
Վառուէրա . որ մօտենայի տուգլին
ձեռքն է : Երկուք ալ կան Ռաէ
սիտի . ու Ռիօմպիւնի որ նաբօլիին
ձեռքն է :

(աշ . ն .) Սուքքա : Պղտիկ հասարա
կապետութիւննէ ինքնագլուխ դոս
գանի երկրին մէջ . պաշտօնատէր
ները թ ամիս անգամ մը կրօնօլովին .
իփէկի ու եղի մեծ առուտուր ու
նի : Սիառէճճիօ . իրեն նաւահան
գիտան է :

(աշ . ն .) Հռոմայի տրուի : Ժգ նա
հանգ ունի . անուանին ու ամիէնէն
գլխաւոր հռոմ նահանգն է և քա
ղաք , որ հռոմուլոս շինեց 749 տարի
առաջ թա տրն մեր չեկած : Սքա
ղաքս կնատէին հռոմուլոսէն ետքը
հռոմայեցւոց տրուէ մեծերը . յու
լիոս կայսերէն ետքը (որ 40 տարի
առաջ էր քնէն .) կայսերները . պետ
րոս առաքելէն ետքը սրբազան
պապերը : Վրտոնէից ջերմեռանդ
թագաւորները և իշխանները որ
որ տեղեր տալով . Ժգ նահանգի իշ
խան եղաւ հռոմայի պապը : Վշխ
թիս վր մէկ քղք մը չիգայ անանկ
գաք .

զարմանալի շէնքէր հին ու նոր՝ ինչ
 պէս հռոմ . պալատներ , ջրի ճամփա
 ներ , հրատարակներ , շատրոնան
 ներ , կոթողներ կի՛մ տիգրիլի թաշէր ,
 արձաններ , և ամմէնէն զարմանալի
 մէկըզմէկու մօտիկ մեծագործ եկե
 ղեցիներ : Ինչպէս հռոմ կրնայ ըս
 վիր շէնքէրու քաղաք , ասանկալ
 հռոմայու սք պետրոս պօղոս եկեղե
 ցին՝ կրնայ ըսվիր շէնքէրու թաղա
 ւոր . եկեղեցնայ մեծուիր ըստամ
 սուլի այս սօփեային պէս մօտիկ ի
 ըէք . իրեն գլմբէթին բարձրուիր
 այս սօփեային մինարէն մէջը կառ
 նէ . գետինը՝ մէռմէռ քար . պա
 տերը՝ խորաններ և պապերու գե
 րեզմաններ մէռմէռէ բանուած մէկ
 ըզմէկէ զարմանալի . տանիքը կի՛մ
 թաւանը՝ քաշվածներ . անանկ որ՝ ա
 ղէկ մը տեսնելու աս ժամը շատ ա
 տեն կուզէ : Ակեղեցնայ առջևը
 կայ մէկ մեծ հրապարակ մը՝ քարէ
 սիւներով զարդարուած ճամփայ բո
 լորտիքը : հռոմայի օդը խիստ տաք
 և նեղացուցիչ . դէվէռէ գետը քաղ
 քին մէջէն կանցնի . հայերնալ ու
 նին ժամ մը սք մարիամ եգիպտա
 ցի : Ղիվիդա վէքեա քաղաք , հռո
 մայի նաւահանգիստն է : Ինչօճա .
 նոսհանդ և քաղաք ծովի վր . արայ

անոս կայսրը՝ որ ԳՏին կայսր եղաւ ,
 խորունկ ծովին մէջ քարէ պատ մը
 շինեց նաւահանդատին մէկ կողմը
 նաւերուն դիւրուէ համար , որ ետ-
 քը պապերը աւելի երկնցուցին :
Սուէտո . պղտի գեղ մը 6 սահալժ
հեռու անդոնայէն . անուճանի է անժ-
ածնայ սք տանը համար , որ մեծա-
շէն ժամու մը մէջ է . եկեղեցնայ
գանձը 40 հազար քեսէի չափ կրս-
ուճի . բայց մէկ քանի ճէվահիրներ
կան որ դին չունին . ան գանձին կի-
խաղնային մէջ պահուճած է քարէ
դերձանէ հիւսված շապիկ մը զար-
մանալի : Պապեննա . հին քաղաք
ծովէ լեզուի վր շինած , ուսմանեա
նահանգին մէջ . անուճանի է մեծ
խխանանիատ ըլլալուն համար հին
ատենը կայսեր կողմանէ . որ էսաը
հոս կրավէին : Պօլօնեա նահանգ և
քաղաք . իրեն համալսարանը ան-
ուճանի . քաղաքին փողոցները կի-
սօխախները ծածքով ճամփայ ունին :
Ֆէռուառա . նահանգ ու քաղաք բո-
գետին վր . առաջ տուգայուի մը-
ներ էսդէ ըսած ցեղին ձեռք . ետքը
1597ին երբոր ալֆոնսոս տուգան մե-
ռաւ , ը կղեմէս պապին տակը ան-
ցաւ : Մք մառինոս . պղտիկ հասա-
րակապետուի մը ինքնադուիս . բայց
հոռ

Հռոմայի տրուէ ձեռքին տակ . բոլոր
մէջինները վեց հազար հոգի . երկու
մեծաւոր ունին . որ տարին երկու
անգամ կ'իօխոնին :

Գ . Իդալիայի վարի Տասը :

(աղ. 4.) Նաբոլի . կի՛ք պղտի սպանեալ
Ննչպէս որ իդալիան պարտէզ կի՛ք
պաղէ կըսվի եւրոպայի , ասանկալ
նաբոլին պարտէզ կըսվի իդալիայի .
դիրքը ազվոր . մէջը ինչ բարիք որ
ըսես կեղայ . դիտուէ և կարդալու
կողմանէալ իդալիային մէջ պինտ
անուանի տեղն է : Նաաջ յատուկ
Թիբուլի մընէր , ետքը 1400ին ա
տենները՝ ք յոհաննա նաբոլիի Թա
գուհին՝ է ալֆոնսոս արակոնիայի
Թիբըր իրեն որդէ դիր ըրաւ , ան
պատճառաւ մեծ սպանեօլին ձեռքը
անցաւ 200 տարիի չափ . վճ զի արա
կօնեանալ սպանեօլին տակը ան
ցաւ ինչպէս ըսինք վերը . անկէց ետ
քը կայսեր ձեռքը անցաւ . բայց 1735
սպանեօլները գճլ առին , և իրենց
փիլիպպոս Թիբլին տղան գառլոն՝ նա
բոլիի վր Թիբր դրին . որ վիեննա ե
ղած հաշտուէ մէջ սիլեիլիային վրայ
ալ Թիբր դրվեցաւ : Եորս նահանգ
ունի նաբոլի : ւն . Նէռուա տի ըւ

վորո . հոս է նաբօլի մայրաքաղաքը
 ծովի վր . մէջը աղվոր եկեղեցիներ
 և պալատներ լեցուն . ճամփաները
 լան . մէջինները 400 հազարի մօտիկ
 կելլան : Իրեք մղոնի չափ հեռու քա-
 ղաքէն վեսուվիօ լեռ մը կայ , որ քիւ-
 քիւրտի հանք ըլլալուն համար հա-
 նապազ կերի . քարէր կըցաթկեց
 նէ . երբեմն գետնաշարժուի կըհա-
 նէ . և երբեմն ինչպան քղքը կըցը-
 ցըքնէ իրեն կայծերը : ք . Վառուց
 ցօ : դ . Վուլչիա . քարեբերնահանդ
 մընէ և իրեք կբաժնուի . մէկը կըս-
 ուի գաբիդանադա , մէկալը կըս-
 ուի պաուի , իսկ միւսն կըսվի օդրան-
 դօ . որուն մէջնէ դառանդօ քաղաք
 դուէմուլիա ցեղին ձեռք . որուն առջի-
 նեկները կըսվին դառանդօյի իշխան .
 և նաբօլիի թագաւորի ցեղէ են : դ .
 Կալապուիա . աս նահանգսալ եր-
 կու կբաժնվի . և նաբօլիի թագաւո-
 րին առջինեկներուն է . երկիրը խիստ
 քարեբեր . ասոր լիմնը , բօրթուգա-
 լը , եղը , պանիրը , և ուրիշ քարիքը
 աստիս անդին կերթայ . իր մէջէն կե-
 լայ մաննա ըսած դեղը կի՛ գուտրէդ
 հերվասը , որ ծառի մը հիւթ է և Յ
 ամմէն կերթայ :

ժԵ • Լ. Շ. Խ Լ. Ր Յ :

Տ Ա Ճ Կ Ի Ս Ա Հ Մ Ա Ն :

Երոպայի ՏԶ :

Տաճկի կի՛օ օսմաննեան տրուիլը՝ Յիս
իրեք մասին մէջնալ մեծ մեծ սահ
մաններ ունի . իմ ասիային , եւրո
պային , և ասիական մէջ : Իրեք
ծով իրեն տակը ունի . ազախու
ծով , սեւ ծով , մառմառա ծով .
շատ մընալ տեղ ունի միջերկրա
կան ծովէն . ասոնցմէ՛ ՚ի զատ , կար
միր ծովին ալ , և պարսկային ծո
վինալ որք ովկիանոսի մասն են , կը
խառնուի : Երկու պէյլէրպէյի ունի
որ ամէն իւր դուղլու փաշաներէն
վեր են . մէկը անատոլու քեօթաս
եա քիլքին մէջ , մէկալը ուումէլի
սօֆեա քիլքին մէջ . որ սուլորքը մա
նասթրին մէջ կնստի . անոր հի՛ր կը
սխալին ան Ֆուէնկի Տացոյցները և
Յգիրները , որ շատ պէյլէրպէյի կը
դնեն . 26 իւր դուղլու վէզիրուի կի՛օ
փաշայուի ունի . 18 անատոլուի մէջ ,
բաց ՚ի մարայ վալիէն կի՛օ փաշայէն ,
և 8 ուումէլիի մէջ . 38 երկու դուղ
լու փաշայուի ունի . 26 անատոլուի
մէջ

մէջ, և 12 ռուսմէլի մէջ . բայց ա-
 ստնցմէ ունի շատ միւթէսէլլ խմուրի,
 կիմ (ըստ աստիկաց) միւսէլլ խմութի
 ներ : Արկու խանուրի ունի . մէկը ա-
 նատուրու բաղիշու կիմ պիտուիսի խան
 քրդերու , մէկալը ռուսմէլի որ կըս-
 վի թաթար խան : Արկու քսոնեայ
 պէյուրի ունի ռուսմէլի մէջ . մէկը
 պուղտանս պէյի , և մէկալը իֆլադ
 կիմ ուլաճ պէյի . աստնցմէ ՚ի զատ
 անատուրուի մէջ ունի շատ քրդի պէյ-
 ութիներ , որոնց ոմանք աստատամբ
 են , և ոմանք փաշաներու տակ : Ա-
 րեք խալիֆայանիստ քղք ունի . որ
 հիմա իրեք դուղու փաշայներ կնս-
 տին , բայց հին ատենը խալիֆաներ
 կնստէին . որք են պաղտատ , շամ ,
 մըսըր : Արկու թիքրնիստ քղք ունի
 իրեն . ուր տեղ ըստամայուլ չառնը
 վաճ՝ տաճկի թիքրները նստան . մէկը
 պրուսա անատուրուի մէջ . մէկալը
 էտրէնէ ռուսմէլի մէջ : Եորս բա-
 նուկ նաւահանդիստ ունի ճերմակ
 ծովին մէջ , որ բոլոր աշխարքիս մէջ
 պիտու երեւելի նաւահանդիստներէն
 են . նա իսկէնտերիէ , որ մըրայ նա-
 ւահանդիստնէ . ք իսկէնտերուն ,
 որ հալէպին և ասորոց երկրին նա-
 ւահանդիստնէ . դ սէլանիկ , որ ռու-
 մէլի կիմ եւրոպայի կողմին նաւա-
 հան

Տանգիստնէ . Դ իզմիր , որ անատօլ
լուին նաւահանգիստնէ և ամիէնէն
բանուկ . Տինգերդ նաւահանգիստ
ունի ստամպօլ , որ ճերմակ ծովին
և սև ծովին դլուխնէ , և ռումէլիին
ու անատօլուին մէջնէ : Ընբաւ ազգ
ունի իրեն տակը , որոնցմէ շատը
Տին ատենը մէկ մէկ թիբուհներ
էին . անատօլուի մէջ քստնեայ ազ
գեր ունի , հայ , հոռոմ , կիւրճի ,
ասորի կի սուրիանի , նաստուրի ,
քելտանի , մէլքիթ , մառոնի , խըփ
տի , եհզիտի , որ մանիքեցի է ա
ղանդուլ . և ուրիշ ազգացմէ՝ հրէայ ,
արապ , լաղ , քուրդ , թիւրքմէն ,
տիւրղի , շէմսի , ևն : Առումէլի մէջ
հոռմէն զատ ունի թաթար , սրոփ ,
պուլղար , զանազան առնալուտի ազ
գեր և այլ շատ ազգեր , որոնցմէ
մէկ քանին վարը դնենք իրենց Տնին
մէջ : Տաճկին նահանգները խիտ
շատ , բայց մեր համառօտուն ինչը
տար ձեռք կուտայ , երևելիներէն
մէկ քանին դնենք :

(ն.) Առումէլի . 'ի կն" . Թրակիա .
կայսերք ստամպօլ նատենէն ետքը
ըսկեցաւ Առմանիա . ուսկից ելած
է ռումէլի անունս : Ըսղտարս է
յատուկ ռումէլի նահանգը . բայց
ժողովուրդը ռումէլի կըսէ նաև բո

լոր եւրոպային : Մատամայօլ , իրեն
 և բոլոր տաճկի սահմանին մայրա-
 քաղաքն է . ուր տեղ կընատի թա-
 դաւորը . մառմառա ու սե ծովին վր
 է . աշխրբիս սինատ աղէկ տեղը . ինչ
 պէս հին և նոր պատմագիրները կը
 վկայեն : Մերև 640 տարի քսէ ա-
 ռաջ վիզաս աս տեղս պզտի դեղ մը
 շինեց . իր անուանով ըսվեցաւ վիզան-
 տիոն , ը մեղ բիւզանդիոն . ետքը
 բաւզանիաս լակեդեմոնացին որ իբ-
 ը 470 տարի առաջ էր քսէ , նո-
 ըողեց ը ոմանց աս քղքս . անկէց
 ետքը մեծն կոստանդիանոս յամի
 ան 329 մեծ քղք շինեց . պատով
 պատեց , ու իրեն անուանով կոստան-
 դնուպօլիս կանչեց . նոր հռոմալ ըս-
 վեցաւ , ը որում հին հռոմայի պէս
 եօթը լեռներու վր շինուեցաւ և
 կայսերանիստ քղք եղաւ . 145 շին
 Փաթիհ ք մէ հեմմետը առաւ հռոմի
 ձեռքէն : 18 մղոն կի միլ քաղքին
 պտոյտն է . 225 բուրգ կի խուէ
 ունի մեծ ու պզտիկ . 26 դուռ ունի .
 բաց ՚ի ուրիշ ճամիներէն 9 թիւրա-
 շէն ճամի ունի . 6 մեծ ճամի ունի ,
 որ քսոնէից ատենը երևելի եկեղե-
 ցիներ էին , որոնց գլուխն է այա սօ-
 ֆիան , ա յուստինիանոս կայսեր շի-
 նած ք գարուն մէջ . 13 վեղիւնե-
 ըու

րու շինած ճամբի ունի . անբաւ մի
 նարէնէր , քարաշէն աղբիւրներ ,
 բաղնիքներ , խաններ , որ լեռան վր
 ըլլալով՝ գրեթէ բոլորը կերևան ծո
 վէն աղվոր սլատկերի մը սիւ . 3 հայ
 ու եկեղեցի կայ . 20էն աւելի հողմի
 եկեղեցի : Մէկ քղքի մը մէջ չիդայ
 Քիս վր անդտար մեր ազգին շատվո
 րուի՝ ինչպէս հոս . մէկ քղք մը չի
 դայ անդտար զանազան ազգեր՝ ինչ
 պէս հոս . չորս ազգ բուն իրեն տե
 ղացիներն են . տաճիկ՝ հայ , հոռոմ ,
 հրէայ . ասկէց՝ ի զատ՝ ինչդտար քղք
 կայ տաճիկն սահմանին մէջ , ինչդտար
 տրուի կայ եւրոպայի մէջ , գրեթէ
 ամմէնէնալ մարդ կգտնելի : (Ը)ա
 գաւորական պալատը կիմ սերայը
 քաղքին պինտ գլխաւոր շէնքնէ , և
 պինտ աչք տեղն է . ուր տեղ էր
 հին ատենը ագրօբօլիս բերդը՝ ո
 րուն մէջը կային եկեղեցիներ և հի
 ւանդանոց ին . որոց աւերակը և
 դերեզմանները ատեն ատեն գետնի
 տակէն կելան . և անոնց սառնիչնե
 րէն 7 հատը նոյն սերային մէջ ինչ
 վան հիմա կան . ինչպէս յայտ է
 գիտցողներու . որոնցմէ մէկը զ
 սուլդան մուստաֆային ատենը գրտ
 նրվեցաւ . աս պարատս որ կըսվի սե
 րայի հիւմայուն կիմ էնտէրօնի հիւ
 մա

մայուն , հիմնեց Փաթիհ մէհէմէ
 ար 1478ին . և ցամաքին դիացէն պա
 տով պատեց . ինչպէս կրվկայէ նաև
 տաճկահան գրուած ը որ ինչվան հի
 մա կայ պատին վր . 3 միլու կէս իրեն
 պտոյտն է . զանազան դռներ ունի ,
 բայց 8 դռները միայն կը բանին :
 Վրէքին մէջը թէ որ քննող և տեղ
 եակ մարդ մը քալէ , ասդիս անդին
 շատ բան կը տեսնայ հին շէնքերէն .
 բայց աւրըշտը կած . զք թէքֆուր
 սերային՝ էյրի խափուին քով , որ
 վէլիսարիոսի շինածնէ . որ էր զօրա
 գլուխն յուստինիմոսի կոյսեր : Պին
 սիր տիրէկ փաղը փաշային քով ,
 որուն մէջ 1001 մէրմէռէ սիւն կան
 իրեք կարգ մէկմէկու վր . որոնց մէկ
 ու կէս կարգը հիմա թաղուած է
 հողին մէջ . սիւներուն վր կայ խաչ
 և գիր յունարէն նիսա՝ որ յաղթեա կնը
 շանակէ ը օրինակի տեսլեան մեծին
 կոստանդիանոսի . աս մեծ և ահա
 գին շինուածը , որուն մէջը հիմա ի
 վիկիճիները կը գործեն , հին ատենը
 սառնիչ էր , զոր շինեց Ֆիլոքսէնոս՝
 որ մեծին կոստանդիանոսի հետ հը
 ռումայէն եկաւ ստամպոլ : Ահրէ
 պաթան սերայ . հին ատենը կը սվէր
 վասիլիքի քինսդէռնա . որ թգւրա
 կան սառնիչ ըսել է . առջինէն սրը
 տիկ

տիկէ, բայց իր կամարներուն շէնքը
 ազվոր 336 մէրմէն սիւներու վր, և
 մէջի ջուրը անսպաս . հոռմին ա
 տենը թգրական սլալատին սառնիչ
 նէր, որ մեծն կոստանդիանոս շինեց
 և յուստինիանոս կայսրը վրան սողո
 ման իմաստունին արձանը կանդնեց :
 Մսլանխանէ . հին ատենը էր եկե
 ղեցի սքյն յոհաննու աւետարանչին :
 Սբիշ հին և նոր շէնքերուն համար
 նայէ մեծ Տագրուէ մէջ, որուն մէ
 ջը լարձակ կրնաս գտնալ ամմէն
 հարկաւոր և գլխաւոր ծանօթուի
 ները ստամպոլին վր . թէ հին գր
 ունածները ինչ կրնշանակեն, կսթող
 ները, կի՛ տիգիլի թաշերը ինչ էին,
 իրեք չուխուր պօստանները ստամ
 պոլի մէջ և վլանդա պօստանը ինչ
 էին, ճամլներուն ո՞րն էր հին ատենը
 եկեղեցի, դռներուն հին անուննե
 րը, ջուր բերելուն սլատմուիք, նաև
 ստամպոլ շինվելուն և առնրվելուն
 սլատմուիք, և : Վմանասիս մեծ Տա
 գրուէ մէջ կրնաս գտնալ բոլոր
 տաճկին սահմանին վր ինչդտար որ
 կարելի է, ամմէն մէկ փաշայուէ
 սանձագները, ամմէն մէկ սանձագ
 ներուն երևելի քիքները, պեղերը,
 քաղքրներուն երևելի շէնքերը, դռ
 ները, եկեղեցիները, առուսուրը,
 մէ

մէջէն ելած ապրանքը , բարիքը ինչ
 յիշու . ստամուտին քովի արուճար
 ձանը կի՛ք վարընէ : Վ ալադա պէ՛շ
 օղույով խասնիաշայով և Ֆնտխլը
 եով ինչ , ստամուտին մէկալ քովի վա
 րընէ . երկուքին մէջէն ծով կանց
 նի : Վ արէնէ . ադրիանոս կայսրը շե
 նեւուն համար , հին ատենը ադրիա
 նուպօլիս ըսվեցաւ . մեծ քի՛ք է ուր
 տեղ իրեք գետ իրարու կխառնուին .
 մեր ազգէն շատ կը գտնուին հոս :
 () ամանցիի թիւրները ստամուտ չա
 ուած շատ ատեն էտրէնէ նստան . ա
 նոր համար ինչվան հիմա թիւրի պա
 լատ կայ հոս : Վէլիպօլի . Սէքիրտուղ .
 հիւր տուն մը կելայ հայերու :

(Կ) Վուղարք : Սօփիա իրեն և բո
 լոր ուումէլին մայրաքի՛քնէ , և ա
 թու պէյլէրպէյի . որ հիմա մանաս
 թրրին մէջ կնստի . ունի քի՛քներ
 Վ խտին . Սուուսճուգ . Վիլիստրիա .
 Շումնի . Վ առնա . քի՛ք ու նաւա
 հանգիստ . Վ Եօսթէնճէ . Վ ան
 դալէէ . սև ծովի վրայ է :

(Կ) Սւլահ . կի՛ք Վ ալաքիա : Ժէ խա
 տրլըխ է ինչ է գաւառ . ատեն մը մա
 ճառին և լէհին տակն էր : Վուգուէշ
 իրեն մայրաքի՛քն է . կը պատմեն որ
 տրայանոս կայսրը հոս խալիբեց Ֆը
 լաքքօ անուն մէկ մարդ մը 30 հի՛ք
 մար

մարդով հոս նստելու համար . անոր
անունով Ֆլաք քիա կի՛ք ի՛ֆլաք ըսվե-
ցաւ . ետքը աւրըվելով աս անունը՝
վալաքիա ըսվեցաւ :

(ն) Պուղտան . կի՛ք Մուլտավիա : Ժէ
խատը լըխ է . Նաշ իրեն մայրքի՛քն է :
Աւլահին և պուղտանին փաշաները
քծոներէն պիտոր ըլլան . անոր հա-
մար շատ ատեն կայ որ ստամպուլցի
հոռմըններէն կը լլան . և կըսվին վո-
տա . կի՛ք վոյվոտա . կի՛ք պէյ : Հին հռո-
մայեցւոց ատենը աս երկու ն՛հնդսալ
մէկ տեղ կըսվէին Տաշիա . մէջեր-
նէն կելայ աղ , նաև ոսկի , բայց
քար հոն չելար . միայն պուղտա-
նին մէկ կողմը կելայ երկան քի տէ-
կըմէնի քար :

(ն) Սըրֆ : Պէլիդրատ իրեն մայրա-
քաղաքն է . ամուր բերդ . սալա գե-
տը իր առջևը դունայի մէջ կխառ-
նուի . շատ ծեծեր տեսաւ աս քի՛քս :
Աւնի սըրֆ քի՛քներ , Նիշ . Ֆէթ հիւ-
լամ . Սեմենտրէ :

(ն) Պոսնա : Սալա գետով կըսածնվի
նեմցէէն : Սերայ իրեն մայրաքի՛քն
է . ունի ուրիշ քի՛քներ Պանեալու-
քա , որ ամուր բերդ մըն է . Իդլու-
նիդ . Սիրէպէրնի՛ճէ . Պեօկիւրտէլէն :
Պոսնային քովն է Արօսցիա կի՛ք Սը-
ո՛ւաթ գաւառը՝ որուն մէկ մասն աւ-

բերդեր ունի ծովի վր̄ . Վարին կի՛
 Վարին . Սուժուն կի՛ Ս՛էթո
 նի , Վուրուն կի՛ Վօրոն : Հին ատե
 նը երևելի քղք ունէր կորնթոս . և
 մէկ թիւումը՝ որ կըսվէր լակեդե
 մոնացւոց կի՛ սպարտացւոց թիւում
 Սոռային երկիրը խիստ բարեբեր .
 ամէն բարիք մէջն կելլայ . մենդ
 եղ . 1686ին վենետիկցոց ձեռքը ան
 ցաւ . 1715ին դ՛ձլ օսմանցիին ձեռ
 քը անցաւ :

(աշ. ն) Վլտի թաթար . Ի ն . Վկիւ
 թիա եւրոպիոյ : Վշխարհագիրք հա
 սարակորէն ի գաւառ կբաժնեն .
 Վուճագ թաթար . () զուի նէնդ .
 Վլրըմ . Վողայի թաթար որ
 ասիայի մէջն է : Ին Վուճագ թա
 թար . կի՛ Վէսսառավիա . ունի քղք
 Վէնտեր . որ կըսվի նաև Վիկինէ .
 ամուր բերդմըէ դուռլա , կի՛ անեո
 դեր գետին վր̄ : Վգ քիրման . լե
 ոան վր̄ բարձր սրտերով բերդմընէ
 Վարա խարման : Ի () զու կի՛ օք
 սակով . ամուր և անառիկ բերդմը
 սև ծովին վր̄ և դ՛ձա : Վլպուռուն .
 բերդ օղուին դիմացը : Վիլ , Վամա
 յիլ , ումէլիի ցորենեբը աս եր
 կու քղքս կ՛ողվին . անոր հիւ քիլ
 իամայիլի ցորեն կըսվին : Վարայիլ .
 Վաագճա նա : Ի Վլրըմ . մեծ ցա
 Ը 2 մաք

մաք կղզի է սև ծովին լճը . հին ատե
նը կրավէր նաև Քերասն տավրիկ
եան . Սենի քիչ Պահճէսերայ . Վը
ռըմ . ՎէՖէ . Պալլեզլավա . հին ա
տենը ունէր Քուէքօք քաղաք . անոր
համար գրորմին մէջիններնալ ան
քղքին անունով կրավէին Քուէքօք
Թաթարներ :

Տաճկին տրուէ հարկատու է նաև
Տօպրա վենետիկը կի՛ Ռակուզան .
որ տալմացիայու մէկ մասն է և պրդ
տիկ հասրկապետուիմը : Իր անու
նով քաղաք ունի ձերմակ ծովին ան
կողմը՝ որ կրավի աղբիական ծոց :

Ե Ի Բ Ո Պ Ա Յ Ի Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ի
Գ Ե Տ Ե Բ Ը :

Պուճա . 'ի հն Պանուբ : Կերոպայ
ին մէջ ամմէնէն մեծ գետն է . նեմ
ժեստան ավիվիա շրջանիկին մէջ կեւ
լայ . նեմյէն , մաճաուր , ու տաճկին
սահմանը անցնելէն ետքը՝ չորս բեր
նով կմտնայ սև ծովը :

Եթիւ . կի՛ Վ ուկա : Պուճայէն ետքը
աս է մեծ գետ եւրոպայի մէջ . մոս
կովին երկրէն կեւլայ , շիրվանի կի՛
կասպից ծովը կմտնայ :

(Պու սույու . կի՛ Տսիէբէր . կի՛ Քո
րիս .

- րիտթէն : Մասկոֆէն կելլայ սև ծո
 վը կմտնայ :
 Դուռըա . կի՛՛մ Տնեսդեր : Մասկոֆէն
 կելլայ , սև ծովը կմտնայ :
 Բա . 'ի հն . Բատուս : Դռալիայէն կել
 լայ և ճերմակ ծովին ան կողմը կիջ
 նայ՝ որ կրսվի ադրիական ծոց :
 Աենս : Օ վիցերիէն կելլայ ովկիա
 նոսը կմտնայ :

Ե Ի Բ Ո Պ Ա Յ Ի Ա Ն Ո Ի Ա Ն Ի
 Կ Ղ Ձ Ի Ն Ե Բ Ը :

- Պողոս ատա . 'ի հն . Գւէնէտուս : Իրեն
 գինին անտ՛անի .
 Ի խմէ . կի՛մ իմնուս . և կի՛մ Դռալմինի :
 Ի շրիւղոզ , կի՛մ Նէկուօբօնդէ 'ի հն .
 Ի Վիլիա : Իրկան ու մեծ կղզիմընէ
 լիլատիային ցամաքին խիտ մօտիկ
 որ մէկ երկու նաւակ մը հաղիւ՛ կը
 նայ անցնիր : Հին ատենը կրայած
 էր , ետքը ջուրը քակեց . վ՛ն զի աս
 տեղս օրը 7 անգամ ծովը կշատնայ
 կըքիջնայ : Ե՛ ֆաթիհ մէհէմէտը վե
 նետիկցոց ձեռքէն առաւ :
 Ի նտուս :
 Ի տինտիլ . կի՛մ Վինս :
 Ի արօ , կի՛մ Պարլա : Գեանի տակ մէկ
 այր կի՛մ մաղարայմը ունի . տանիքէն
 վազած ջուրերը քար են կըտրուվեր :

Վազսօ, կի՛ք Վաղշա : Վարօսին պէ՛տ
այր մընալ աս կզզիս մէջը կայ :

Միլօ . կի՛ք Տէյերմէնլիք :

Միֆնօ :

Սանթուռին : Ղինին անու՛նի :

Սուսամ . կի՛ք Սամօս : Ղինին անու՛նի :

Սիրիտ կի՛ք Ղանատիա : Մեծ ու բարե
բեր կզզի մօտիկ 300 մղոն կի՛ք միլ է
րեն երկանու՛նը՝ լայնքը նեղ է : Մ. ու Չ
վենետիկոց ձեռքնէր որ հոռմի ձեռ
քէն աւերէին , ետքը 1669ին տաճիկը
առաւ 25 տարի ծեծ ընելէն ետքը :

Ննչլան հոս ինչդտար կզզի պատմե
ցինք , ամմէննալ տաճկին տակն են

Օ անթա . 'ի հն . Օ սկիւնթոս : Մ. ս

կզզին գիշնիչը Յ ամմէն կերթայ :

Ղորֆու , Ղեօրֆէղ . 'ի հն . կորկիւ

րոն : Քնի ամուր և զարմանալի բեր

դեր . վենետիկի սֆինին իբրև թէ

բալիքնէ ծովին կողմնէ . օդը անուշ :

Ղէֆալօնիա : Մէջիննեղը ճարտար

և աքքր բայ :

Մէլաթօ : 'ի հն . Մէլիտէ :

Ղուռցոլա :

Ղեսինա :

Օ անթայէն ինչլան հոս ինչդտար

կզզի դրինք , ամմէննալ վենետիկոց

տակն են . և ագրիական ծոցին մէջն

են . որուն մէջը ուրիշ մանարմունտը

կզզիներ խիստ շատ :

Միջիլիա . կի՛ք Միկիլիա : Դ՛մմէնէն
 մեծ կղզին է ձերմակ ծովին մէջ ու
 բարեբեր . օդը անուշ . առաջ սարա
 կինոսներուն կի՛ք արայներուն ձեռքն
 էր , ետքը նոռմանեան ըսլած նաբօ
 լիի իշխանները՝ արայներուն ձեռքէն
 առին . 1282ին Թիգրուհիմը եղաւ սիչի
 լիա կղզին . 1713ին սալօեայի տու
 դային սըրովեցաւ աս Թիգրուհի . ետ
 քը շատ կռիւներ ըլլաւ սպանեօլին
 և կոյսեր մէջ , 1735ին գառլօ սպան
 եօլի Թիգրին տղան Թիգր դրին սիչի
 լիայի ու նաբօլիի վր . անոր համար
 ինչվան հիմա նաբօլիին տակնէ : Քա
 լէումօ իրեն մայրաքղճն է . իրեն է
 կեղեցիները խիստ հարուստ . աղբիւր
 ներ և շատրոնաններ անբաւ : Սե
 սինա . բալէումօնէն ետքը աս է ան
 ոնանիքղք ծովին քով , հին , սուռ
 տուրի բանուկ . շատ անգի՛ք գետնա
 շարժուի կըլլայ աս քղճս , իրմէ շատ
 հեռու չէ Վոգնա լեռը , կի՛ք Սօնճի
 սէլօ որ քիւքիւրաի հանք ըլլալուն
 հի՛ք միշտ կըլաուի , և սպառճառ կըլ
 լայ աս գետնաշարժուէ : Միրակու
 դա . հին ատենը անոնանի քղք էր .
 1693ին գետնաշարժուէ կործանե
 ցաւ . ան ատենէն ետքը ինչվան հի
 մա շինուած չէ :

Ելլայ : Քիչմը նաբօլիին տակն է .
 G 4 քիւ

քիչ մը կուան տուգային . քիչմընալ
 քիումայինս իշխանին . կբերէ երկաթ :
Մալթա . Ստղոմէոս Տագիրը ափրի
 կէին կուտայ աս կղզիս . հին ատե
 նը սիւլիլիային տակը կըյնար , ետքը
 երբսր Ծբ յոհաննու եղբայրուիը կսր
 սրնցուց ուտոս կղզին , ե գառը կյս
 րը 1530ին աս կղզին տրվաւ անոնց ,
 անոր հմը կըսվին մալթայի եղբայրու
 թի : **Սալէգիա** , աս կղզիս մայ
 բաքաղաքն է :

Սառտէնեա : Մ. ուաջ սպինեօլին տակ
 նէր . 1720ին տալօեաի տուգան աս
 կղզիս վր թիբը ըսվեցաւ :

Գօրսիգա : Տրանսզին տակն է . սենե
 քա փիլիսոփան աս կղզին քչվեցաւ
 և աս տեղս գրեց իրեն մխթարուէ
 գիրը :

Մայօռքա : Սպանեօլին տակը :

Մինսօռքա : Սպանեօլին տակը :

**Սկիւրանոսի մէջի եղած եւրոսայի կղ
 զինները , վերը իրենց թիբուէ մէ
 ջը դրինք :**

Գ. Լ. Գ.

Ը. Փ Ր Ի Կ Լ. ԿՅ Ը. Ֆ Ր Ի

Գ Ա. Դ Կ. Լ Ի Բ Ի Ա.

Երբ որ Մասն :

Տիւսիսոյ ունի իրեն սահմանս
 ձերմակ ծովը. յարեամտից և ՚ի
 հարաւոյ՝ ովկիանոսը. յարեւելից
 կարմիր կիֆ սիււկէիս ծովը. Եւ ասայս
 ամբիկէ մէկ մեծ ցամաք կը շինենէ
 չորս դին ծովի մէջ աւնուած. միայն
 սիււկէիսին նեղ ցամաքովը կսլած է
 ասիային. որուն լանքը իրեք օրո՛ւն
 ձամբայ է կրտեն : Եւ աս թիւրնէր ու
 գեցին աս ցամաքը կտրել, և կար
 միր ծովը ձերմակ ծովին հետ խառ
 նել. բայց մտըրցիները ո՞նչ զի իրենց
 վաստակը չի գոցվի, սկսայս պատճառ
 ներով թող չի տո՛ւին : Ժամ մեծ աշ
 խարհ կը աճնու՛ի ամբիկէ :

Ը. Ը. Շ. Խ Ը. Բ Յ :

Մ Ս Ը Ր. Դ Կ. Ե Գ Ի Գ Տ Ո Ս :

Սորայ երկիրը դուրան է. 70 հազ
 դեղ ունի ինչայս որ կը սեն, 24 պէյ
 Գ 5 Էրու

էրու ձեռք որ կիւրձիի ստրկուէ՛ կի՛
 քեօրէ՛ ուէ՛ առաջ եկած էն . և մա
 մալուք կրսվին : Սեղոս կի՛նիլ միւ
 պարէք գետը մսըրցոց ապաւէնն է .
 յունիսի կրսկսի շատնալ , և օղոս
 տոսի շին կի՛ շին կրկոխս , մսրայ ար
 տերը 40 օրուան չափ . ան կօխելովը
 գետինը ուժ կառնէ իրեն բարիքը
 բուսցընելու . մսրայ խոտերը անդը
 տար ուժով են , որ օչխարները տա
 ըին երկու անգի՛ կրծնանին լը մեծի
 մասին : Իրեն մայր թղքին անուսով
 ըտվեցաւ Մարը , որ կրսվինսաւ Մը
 սըրի գահիւրէ . կի՛ Մարսի էլ գահիւրէ .
 յորմէ խոտալացիք Վայուօ կրսեն . պա
 տով պատած է , բայց գրսի ներսի
 տներով գոցուած է պատը . իրեն
 պտոյտը 10 մղոն է կի՛ միլ , բայց իք
 քովի արուարձաններով կի՛ վարը շ
 ներով մէկ տեղ խիստ մեծ թղքմը
 նէ . թղքին մէջ մէկ ձորմը կի՛ տէրէ
 մը կայ , որ նեղոս գետը կի՛նիլ միւ
 պարէքը շատնալու ատենը կրլեցընէ ,
 և անկէց ասդիս անդին ջուր կբաժ
 նրվի . քոնեայ խփափ շատ կան մը
 սըր . որ հին եգիպտոցոցմէ եկի՛՛ էն .
 մեք ազգէն ալ 50 , 60 տունմը կան .
 թղքէն դուրս ունի բերդ մը բարձր
 ապառաժ քրի վր . աս բերդիս մէջ
 կնատի տաճկի Թիլին փաշան : շին
 ար

արարնէրուն շէնքն է ան Տորը՝ որ
կը սմի յուսուի գուշուսու . նոյն յովսէ
փայ Տորը որ բերդին մէջն է . զըմա
նալի գործ իքներով կի՛ մտաւաններով
ջուրը վեր կհաննէ . վերէն ինչվան
վար ունի մէջը լանկեկ աստիճաննե
րով կի՛ վերտիվէններով ճամբայ ,
որ ձիաւոր մարդ մը կընայ իջնալ
ելլալ : Իսկ Տին եգիպտացոց շէնքն
են ան բուրդերը կի՛ խուլէնները , որ
կէս օրովն ջափ հեռի են մտայ քող
քէն . և հասնիօրէն կըսվին Ֆիրաւօն
տաղլարը . որովհետեւ Տին փարաւոն
Թիքնէրուն շինածներն են . անջափ
զարմանալի՝ որ Տին ատենը Յքիս
7 հրաշալիներէն մէկնալ ասոնք կը
սեպուճէին . մէկը աս բուրդերէն 499
տաք բարձրուի ունի , և 693 տաք սլը
տոյտ ունի . մէջը սրահներ կի՛ սու
ֆաներ , խուցեր , ամմէնը մէրմէն
քրէ . քիչմը հեռու բուրդերէն խիստ
շատ փոսեր , կի՛ Տորեր կան , որոնց
մէջը լեցուն են մեռելներու ոսկըր
ներ , նաև զմուած մարմիններ մսեայ
կտրած . որ 3000 տարիէն աւելի է
որ անանկ մնացերեն ամբողջ . կըսեն
որ՝ աս տեղս գերեզմաննոց էր Տին
մեմփիս քղքին : Իսկէնտերիէ . ՚ի էն
Լ . զէքսանդրիա : Սորայ նաւահան
գիստն է . տաճկի և ֆռէնկի նաւեր
G 6 իրեն

Իրեն մէջը լեցուն . Իրեք հին պատ
 ըրարգական աթոռէն մէկնալ ա
 թղքս է : Ինչպէս հիմա կեցած է մե
 ծին աղէքսանդրի շինած պարիսպը
 Տիմեադ . Սորայ նաւահանգիստն
 է նեղոսին կի՛ նիլ միւսարեքին բեր
 նին մօտ , ճերմակ ծովին վր : Սէշիտ .
 Սորայ նաւահանգիստն է ճերմակ
 ծովին վր . Իրեն բրինձը անուանի :
 Սիւլէիս . Սորայ նաւահանգիստն է
 կարմիր ծովին վր . առջի ատենները
 արիկիկին ետեի ճամբան չիգտնը
 ու՛ած , հնաստանին սպրանքը բոլոր
 սիւլէիս կուգար , սիւլէիսէն իս
 կէնտերիէ կանցնէր , իսկէնտերիէն
 վենեաիկ և բոլոր եւրոպա կբաժ
 նըվէր :

Բ . Ը . Ը . Խ . Ը . Բ . Զ :

Պ Ա Ր Պ Ա Ր Ը Ը Բ Ա Ր Բ Ա

Ր Ո Ս Ա Յ Ա Ը Խ Ա Ր Զ :

Ը իրիկիկին պինտ աղէկ տեղն է ճեր
 մակ ծովին վր երկան բարակ ձգած .
 ունի իրեն մէջ հինգ մեծ թիւրուի :
 Ծ . Տէրնա , Պարբա . Թ . Դարասպուս
 Թ . Ինուուզ , որ ունի թղք աղվոր նա
 լահանգստով . առ թղքիս մօտիկ էր
 հին անուանի թղքը կարթագինէ :
 Դ .

Գ. Ղեղայիր կի՛մ Մ. Ղևո՛ւփ . ասոր եք
 կիրը լեռնային է . մազդրինները որ
 1492ին ատենները սպանեայէն բըշ-
 ունեցան մեծ մասը Ղեղայիրին մէջ
 ցրուեցան : Իր անունով քղք ունի լե-
 ուան վր . դրսի տեսքը աղվոր : () ռան
 քղքմնէ Ղեղայիրներուն մէջ , որ ըս-
 պանեօլին ձեռքն է : Ե . Ֆէս և Մ' աղ-
 ըուպ . կի՛մ Մ' առօք . 2 Թգրուի են
 'է Կն . Մ' աւրիտանիտ կի՛մ Մ' ուղրեաց
 Տ : Ֆէս քղքը առուաուրի բանուկ .
 քաղքին ճամբաները դռներ ունին ,
 որ գիշերները կը գոցվին : Մ' աղ-
 ըուպ քղքին մէջ գրեթէ 100 հգր հո
 գի մը կան . մէջը 400էն աւելի ջրէ
 ճամբաներ ունի . մեծերուն տները
 մէյմէկ աշտարակ կի՛մ խուլէ ունին :
 Հին ատենը սարակինոս առապնե-
 ղուն իշխանը հոս կնստէր . հիմա ալ
 մազըուպին Թգրը կայսր կըսվի սլար
 սլարչներու վր և սուլդան . իրեն սհ
 մանէն կելլայ ոսկիի արծթի հանք ,
 մարթ կի՛մ տերի , եղ , շէքէր : Մ' ս ամ-
 մէն Թգրուիները աւազակուէ հետ
 են ծովի վր . անոր հիւր եւրոպացոց
 Թգրները չիկրնալով ասոնք զսպել ,
 միշտ կի՛մ պտորզմ կընեն ասոնց հետ ,
 կի՛մ տարվէիտարի մէյմէկ տուրք կու-
 տան , իրենց նաւերուն հանդստուէ
 համար :

Գ . Լ . Շ . Խ . Լ . Ր . Ն .

Պ Ի Լ Է Տ Ի Ի Լ Ճ Է Ր Ի Տ

Մ Է ծ մասը աս Տիս աւագուտէ, իմ
 խում տէրեա, մէջը ջուր չիդ տնրվիր:
 Արսէն որ ատէնօք վաճառականն մը
 կարավանի կի՛ք քէրվանի մէջ շօքէսէ
 ծախու առաւ դաւաթմը ջուր . ետ
 քը գձլ ջուր չիդ տնրվելուն հի՛ք, մե
 ռաւ ան վաճառականնալ և ջուր ծա
 խողնալ: Շ առ ուղտ կդ տնրվի հօս
 ու կարիճ: Ժն նահանգ կբաժնվի .
 ոմանք պարպարը շներուն տակն են,
 ոմանք ինքնագլուխ:

Գ . Լ . Շ . Խ . Լ . Ր . Ն .

Ն Ի Կ Ր Ի Յ Ի Ա :

Ր ոլոր երկիրը եւրոպայի կէտին չափ
 կայ . մէջինները ինչպի՛ս ոմանք կպրտ
 մեն, սև ըլլալուն համար նիկրիցիա
 ըսվեցաւ աս Տս, որ սեւերու Տ ըսեւ
 է: Իրեք մասն կբաժնվի . ն յատուկ
 Անկրիցիա . ք Սենեկալ . ք Գամ
 պիա:

Ե . Լ . Ը . Խ . Լ . Բ . Ն :

Ձ . Ա . Ա . Ռ . Ա :

Պիլիտիւն ճշրիտին և նիկիոցիային
մէջ տեղը լան և երկան անասպատմը
նէ , անոր համար արպէրէն զատուա
ըսվեցաւ , որ անասպատ կնչանաիէ .
օդը խիստ տաք . մէջը մեծ օձեր և
կարիճներ կգտնուվին . մէջինները
մահմէտէն են քիչ մը արասլ . քիչ
մընալ պարպարը : Վեց մեծ անալ
պատ կբաժնուի :

Օ . Լ . Ը . Խ . Լ . Բ . Ն :

Գ . Ո . Ի . Ի . Ն . Է . Ա :

Մտոր օդը ցած , բայց երկիրը բարե-
բեր է , անձրևներուն շատուէ հիբր .
կբերէ ոսկի , մեղրեմամ , մորթ , և
աղէկ փղոսկր կի՛ ֆիլտիշի , կապիկ
յի մայմուն , որ շատ կըլայ , անոր
համար ծառայի տեղ դործ կածեն ,
ինչպան ջուր բերել տալու լիւ : Պէ-
նին . պղտիկ թղբուի մընէ դո՛ւնէ
անին մէջ . մէջինները մերկ են :
Մտաա . պղտիկ թղբուի մընէ , որ ա-
տենօք դեասյան խաւրեց ֆրանսա .
պինա

պինստ շատ առուտուր մարդ ծախե-
լու՝ հոս կըլլայ . ուսկից եւրոպացիք
հազարաւոր մարդ ծախու կառնեն .
և կտանին ամերիկա՝ անտեղցի հան-
քէրը բանեցնելու համար : Վո՛ւնե-
անին մէջ Ֆիլէմէնկներ շատ կան :

Լ . Լ . Շ . Խ Լ . Բ . Ն .

Գ Օ Ն Կ Օ :

Օ անաղան թիւրուհներ կան մէջը .
մէջի բնակիչքը խիստ սև են և կռա
պաշտ . Ֆիլէմէնկներէն մէնդ բոք-
դուդէշներէն շատ կան մէջը . կբե-
րէ խեարշէմպէ , փղոսկր իմ ֆիլ տի-
շի , արմաւ իմ խուրմա , ուսկից դե-
նի կըշինեն :

Լ . Լ . Շ . Խ Լ . Բ . Ն .

Բ Ա Փ Ր Ա Ս Տ Ա Ն .

Կ . Բ Ե Ա Փ Ի Ր Բ :

Մ իրիկէին հըւային կողմը կըցնի ինչ
վն ծովեզոր . մէջինները մըմնով ձի
թագոյն իմ դէյթինի գունով են . ը-
ղունկնին չեն կտրեր ամենեին , ո-
րով զարհուրելի կերևան . թիւթիւ
նի խիստ սէր ունին . Ֆիլէմէնկները
և

և բորդուգէշները մէկ քանի տեղ
 ունին առ Յիս մէջ : Պարոյր կի՛գը
 լուխ բարի յուսոյ . քա՛ֆրաստանին
 ու ափրիկէին հարաւային քիթն է
 Ֆիլէմէնկներու ձեռք . որ 165 յին ան
 տեղացի պղտի թի՛քէն քիչմը տեղ
 ծախու առին , ու փատէ բերդմը շի
 նեցին 12 թօփով . ետքը 1680ին քա
 ըէ շինեցին ան բերդը 70 թօփով և
 ասանկ տիրեցին ան տեղին . Ֆիլէ-
 մէնկներուն մեծը ունի մէկ պար
 տէղմը , որ չի գտնուլած ծառերը Յիս
 չորս մասինալ , հոն կգտնուլի Վա
 դաման . քա՛ֆրաստանի մէջ մէկ թա
 դաւորու իմընէ : Վօնօմօդաբա մեծ
 և լւարձիկ թի՛քու իմնէ , որ բորդու
 գէշները ոսկիի թի՛քու ի կըսեն , մէջը
 ոսկիի հանք շատ ըլլալուն հի՛ր . դե
 տերը աւագի հետ ոսկիի մանտրուք
 կբերեն : Վէջինները իրենց թի՛քը
 շատ մեծ կգնեն . ամմէն քովինները
 ծունկ չողած կծառայեն . և այլ զար
 մանալի բաներ շատ կպատմեն : Վտոր
 քովը կայ մէկ ուրիշ թի՛քու իմնալ .
 որ մոնէմուճ կըսուի :

Թ . Ա Շ Խ Ա Ր Հ :

Ձ Է՛Ն Կ Ի Պ Ա Ր . Ի՛ Ձ ԱՆ Կ .
 Ա Է՛ Պ Ա Ր :

Ա փրիկէին արևելեան ծովեզերը երկան բարակ ձգած մէկ Տօնէ . իրեն օդը լճերուն կիփկեօլերուն շատուէր համար խիստ ցած . մէջինները շատ վոր են և սև , կբերէ ոսկի , արծաթ պղինձ , ու փղոսկր խիստ շատ , իր մէջը ունի զանազան թփրուիներ՝ յորոց ոմինք բորդուղէին տէին են . անուննի է Սիւսէմպիկ կիփ Սոլամպիգ թփրուիը , որուն մէջինները մերկ կը բալեն . մեծերնին գունզգուն կրներ կեն իրենց միւմինը՝ ունի միւսէմպիկ անունով սղտի կղզիմը՝ որ բորդուղէներուն ձեռքն է . զէնկիպարին բոլն է Սյան բաած ծովեզրը , որուն մէջը կն չորս տփրուիներ , որոնց մէկն է Պաավա , որ սղտի հասիկպետուն մըն է բորդուղէներուն ասլաւինսած :

ժ . Լ . Ը , Խ Լ . Բ Ն :

Հ Ա Պ Ե Շ . Բ Ա Պ Ի Ս Ս Ի Ն Ա :

Այն ամսն է Տին Եթովպիա Յին , ու
նի հանք աղի , սղնձի , երկթի մշտե
ոսկիի , և խասպէ եւ մէսէն աւելի ա
ղէկ , հապէշները հւարով քսոնեայ
են յակոբեան , բայց մկրտուէ ՚ի զտ
ունին նաև Թրիատուն , ունին իրենց
պատրիարզ զոր իսկէնտէրու պարի
արզը կձեռնադրէ . իրեն Թիբունիստ
քիբը կըտլի Կեօնտեր . որուն մէջը
կան 100 եկեղեցի . հապէշ իր տակը
ունի զանդն Թիբուններ . նմանապէ
քոնալ հապէշէ զուրս կան ուրիշ
Թագաւորուիներ :

ժ . Լ . Ը , Խ Լ . Բ Ն :

Ն Ո Ի Պ Ի Ա :

Ասրայ հարաւային դին կընի , և եր
կու Թիբունի կբաժնի , քիչմալ մըս
րայ տակը կընի . կբերէ ոսկի , փղոս
կրը , մուշկ ցիմիսկ , և պէսպն կենդա
նիներ . մէջինները Տին ատենը քսոն
եայ էին , հիմա մահմէտական են :

Բո

մակ սխալեա, ու շատ ապանօղ փյտ
 և սանտալ : 1655ին Ֆրանսոզները ա-
 սոր մէջ բերդ մը շինեցին, բայց
 1673ին տեղացիները ամմէն Ֆրան-
 սոզները սպանեցին . հիմա Ֆրան-
 սոզները ունին Սբ մարիամ կղզին
 անոր քով :

Պուռպօն : Աբերէ արմաւ նի խուրմայ
 ապանօղ և խաճփէ, աստեղացի խոհ
 վէին ուժը շատ վարէ եկմէնին խոհ
 վէին վր : Ֆրանսոզները մտան աս կղ-
 ղին 1654ին, ու իրենք դրին սուռ-
 պօն անունը :

Սօդօդօուա : Աբերէ խուռնկ և ասըլ-
 պէնտ :

Սբ հեղինէ : Յամաքէն հեռու սղտի
 կղզի ինկիլիզներուն ձեռք :

Սղզիք դուարի : Մէկ քանի կղզիներ
 են բորդուդէշներու ձեռք, որ ժե-
 դարուն մէջ ճինիվիդ մը գտաւ .
 ու կբերեն աղ և այծի մորթ :

Սրկաթի կղզիք : Սօթը հատ կղզի-
 ներ են սպանեօլներու ձեռք . գլխաւ
 ւորներէն մէկը երկաթի կըսոճի .
 մէկալը քանարեա . հինները եօթին
 ալ երանելեաց կղզիք կըսէին : Աբե-
 րեն ազնիւ գինի և շէքէր : Մէջեր
 նին Վէնաուիֆֆա կղզին բարեբեր
 է, տարին ինչվան 280 հոր կարաս
 կիֆ Ֆչի գինի կբերէ :

Մատենա : 1420ին գտան բորդու
 գէշները . ինչպևան Տիմա իրենց ձեռ-
 քը մնաց . 7 տարի կրակը տրվին ա-
 կողին , ան կրակին վր անդտար բա-
 ըեքեր եղաւ երկիրը որ ցորենը մէ-
 կին 60 կբերէ . իրեն գինին ու շէ-
 քերը անունանի :

ԳՎ . Դ :

Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ա ,

15 ՎԱՐԻ ԱՇԽԱՐՀ . 15

ՎԱՐԻ ՀՆՏՍՏԱՆ :

Չորրորդ Մասն :

Կարի Տ Տին ատենը ամմէնալ չէ
 ին գիտեր . որովհետև նա-
 լար կութէ արունեսա աղէկ չիգիտ
 նալուն հիբ երթալ գալ չիգար .
 բայց հիներէն մէկ քանի հեղինակ
 իրենց գրքերուն մէջ ծանօթուի կու-
 տան , որ եւրոպայէն անդին արե-
 մուտքին կողմը մէկ մեծ երկիր մը
 կայ . ու ատեն ատեն մէկ քանի նա-
 լեր ալէկոծուէ մէջ ըյնելով , մեր
 Տքէն ան երկիրը ընկան : Աս պատ-
 մու իները և Տգրական պատճառները
 որ

(որ վրի Յ. քիս իրաւ ըլլալը կցրցնէին)
 շարժեցին քրիստաւոր քոլումպոս ճիւ
 նիվիզցին՝ որ երթայ դունայ . անոր
 համար 1492ին սպանեօլի թագուհ
 ւոյն իրեք նաւովը դնաց գտաւ կու
 ահանա , և սք դովինիկոս կղզին , որ
 ամերիկայի ցամաքին մօտիկ են . և
 իրեք անգամ երթալով գալով , ուրիշ
 տեղվանք ալ գտաւ . ասկէց սիրտ
 առնելով ամերիգոս վէսքուէչիոս
 Ֆիորէնցացին 1497ին ինքնալ դնաց
 ամերիկային ցամաքը . և դառնալէն
 ետե , սինտ առաջ ինք գրեց ամե
 րիկային Տագրուիր , և տպեց . անոր
 համար իր անունով ըսվեցաւ Ա՛մերի
 գո . ու իրմէ ետքնալ ինչդտար տեղ
 վանք գտնելուցաւ ան ցամաքին մէջ
 ամմէնուն վրալ ամերիկա անունս
 մնաց : Վ ամերիկային ցամաքը չորս
 դին ծովի մէջ առնրված է . բայց
 նոր ատեններս գտնելուցաւ որ հիւ
 սիսային դին ասիային խիստ մօտիկ
 է մէկ նեղուցով մը . նեղուցին մէջն
 ալ կղզիներ կան , մէջերնէն կրակ
 կելլայ . կրնանք մտկաբերել , որ ա
 ռաջ աս երկու ցամաքը կպած էին ,
 և մարդիկները կենդանիները ատե
 նօք ասիայէն ամերիկա անցան ցա
 մաքով . ետքը կրակը գետնաշարժու
 թի պատճառելով ծովը պատուեց ,
 նե .

նեղուց բացաւ, ու ամերիկան ասի
 այլն բաժնեց. Վսկէց ՚ի զատ կըր
 նանք դնել, որ ատեն ատեն պղտի
 նաւերով ան նեղուցին միջէն ասիա
 էն ամերիկայ կանցնէին. ուրիշ կող
 մանէ ալ եւրոպայէն ու ասիականէն
 ատեն ատեն նաւեր ալէկոծուիով
 ամերիկայ կըյնէին. (ինչպիսի երբեմն
 ալ ամերիկայէն վերի Տք կըյնէին.)
 կի՛թէ առնց ալէկոծուէ՛ մէկ կը զի
 մէկու կը զի անցնելով, նորվեճիայէ
 շէղ լանտեան կը զիները, անկէց Քա
 ռոսեան կը զիները, անկէց իսլան
 տիա, անկէց կրէն լանտիա, կրէ լան
 տիայէ՛ ամերիկա : Վս բանիս հա
 մար տե՛ս մե՛ծ Տաղրու՛թէ մէջ :
 Վմերիկա երկու կբաժնու՛ի ՚իւսի
 սային ու հարաւային :

Ա . Հ Ի Ի Ս Ի Ս Ա Յ Ի Ն

Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ա :

(աշ. ն.) Տասվիրեք նահանգ միացելոց
 կի՛թ Տ միաբանելոց : Վաաջ կըսվեր
 նոր ինկիլդեռուա, վճղի ինկիլդե
 տակն էր, բայց 1776ին ամմէնը մէկ
 տեղ դուրս քաշեցին ինկիլդէն, և
 զատ տրուիմը եղան ինքնագլուխ.
 Վ իրենց

իրենց կառավարութիւնը ազնուօճապէտ
տական :

(աշ. ն.) Ղաթնատա , կի՛մ Ղոր Փրանսա :
Ղաթ Փրանսազները գտան , և 1608
ին Փրանսազներէն մէկ քանի հողի
գնացին հոն , ու օրէօր շատցան . ետ
քը ինկիլիզներուն ձեռքը անցաւ . մէ
ջիններուն աչքը բաց ու ճարտար .
առաջ կռապաշտ էին , հիմա շատ
կան քսոնեյ . շատ անտառներ լճեր
և գետեր գտնելու համար օդը
ցուրտ է . կբերէ մէկ քանի կենդա
նիներու մորթ և երկաթ . իրեն մեծ
քիւքը կրօվի Վվէպէգ :

(աշ. ն.) Ղոր սգոցիա : Ղաթ Փրան
սազները գտան , ետքը ինկիլիզները
առին և աս անունս դրին . երկու կը
բաժնըվի , մէկը յառուկ Սգոցիա .
մէկալը Ղգատիա .

(աշ. ն.) Ղող , կի՛մ ծոց (Յուտսոնի) :
Ղս անունով կիմացո՛ւի ան ամէն
երկիրը և կղզիները , որ գանատաին
հիւսիսային կողմ կըլնին . խիստ
ցուրտ ըլլալուն համար մէջի մարդը
քիչ . Փրանսազներնալ և ինկիլիզ
ներնալ քիչ քիչ տեղ ունին :

(աշ. ն.) Ղուխիա : Սպանիացոց
ձեռքն է :

(աշ. ն.) Փլոուիտա : 1512ին ծաղկազր
դին օրը հոս հասան սպանեօղները .

Ը

H

անօր

անոր համար Ֆլորիտա դրին անու-
նը , որ ծաղկած կնշանակէ . ետքը
1763ին ինկիլիզներուն տլին . կբե-
րէ զանազան սրատոճական փատեր :
(աշ. 4.) Հին մեքսիքա , կի՛՛ք՝ Վոր սպա-
նիա : Վ՝ մերիկային մէջ պինտ աղէկ
Տքն է՝ սպանեօլներուն ձեռք . արծը
Թի հանք շատ ունի , և քանխմընալ
տակիի հանք . իրեն մեքսիքա քիլքը
աղի լճի մը վր է . 20 մղոնի չափ լը-
ճին երկայնուիւ , 12 մղոնի չափ լայ-
նուիւ . ամերիկային մէջ պինտ մեծ
պինտ աղէկ քիլքը աս քիլքս է , ըս-
պանեօլի Թիդրին փոխարքայն կի՛՛ք՝ վէ-
զիրը հոս կնստի :

(աշ. 4.) Վոր մեքսիքա : Հին մեքսիքա
դանալէն ետքը , աս դտան սպանեօլ
ները . անոր համար նոր մեքսիքա
դրին անունը . մէջինները մեծ մա-
սը քտոնէ են : Վ՝ սոր եղնիկները
մեծ կը լլան և ուժով . անոր հմր կուք
յի առապա քաշելու գործ կածեն :
Վ՝ ս Տիս քոմն է Վալիֆուենիա մեծ
լեղուն , որ դուրան դաշտավայր է :

Բ . Հ Ա Ր Ա Ի Ա Յ Ի Ն
Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ա :

Հարաւային ամերիկա ցամաք կղ զի մընէ , որ հիւսիսային ամերիկային հետ թարակ կըճով կի՛ սլարանոցաւ մը կըկպչի :

(աշ.ն.) Համաք . կի՛ գէոռա Ֆէռմառ Վոլումպոսին գտած երկիրներուն մէջ պինտ առջի ցամաք երկիրը աս եղաւ . անոր համար ցամաք դրաւ անունը . որովհետեւ անկէց առջի գտած երկիրները ամմէնը կղզի էին . ստանեօլներուն ձեռքն է աս Յս . և ժն դաւառ կբաժնուի . մէկը անոնցմէ կըսուի Վառթածէնա կի՛ Վարթագինէ . ուր կելլայ ոսկի . զիւմրիւթ . և խիստ աղէկ պալտամ եղ :

(աշ.ն.) Տէռու : Ստանեօլին հարըստուէ աղբիւրը և դանձը կրնայ ըսուի , ոսկիի ու արծթի հանքերու համար որ լեցուն են մէջը , մնէնդ թողօսի ըսած լեռներուն վր . ուր տեղ շօ հազար սևեր կբանէին մէկ ատեն մը հանքերը հանելու , և եւէ փէրմէններով ոսկին ըստկցնելու . աս հանքերէն տարվէ՛ ի տարի սպանեայի

եայի թիւրուհի գրեթէ 8 միլիոն
 ղնչ կշահի . յատուկ թիւր ունէր
 բէռու , բայց թիւրը մեռնելէն ետ
 քը , իրեն 2 տղաքը մէկմէկու հետ
 կռիւ ընելուն համար թիւրելու վր,
 Ֆրանչիսկոս բիցցառան ներս մտաւ
 ու տիրեց սպանեօղին դիւացէն 1532
 ին ատենները : Սպանեօղները չեկոծ
 մէջի եղօղներուն կահ կարասիքը
 քի խափխաճախները , արծթէ ու ոս
 կիէ էին . տեղ տեղ մեծերուն տներ
 նալ ոսկիով ծածկած : Վիսա .
 Քեռուին մայրաքղքն է , որ սպան
 եօղները շինեցին . գետնաշարժութի
 շատ ըլլալուն համար , շատ անգամ
 փոխփրտեցաւ աս քաղաքս . փոխար
 քայ կի վէզիւր կնտաի հոս սպանեօ
 լի թիւրի դիւացէն , որուն սահմանը
 մեծ է .

(աշ. ն.) Վիլի : Մնտէս կի (Վօրտիլ
 եան ըսած լեռները՝ մէջն են առած
 աս Տքս . որ խիստ բարձր լեռներ
 են . պինտ շատ և պինտ մաքուր ոս
 կին աս Տիս մէջ կելլայ , կբերէ զա
 նազան կենդանիներ . խոյերը անդը
 տար մեծ են կրսեն , որ վրանին բեռ
 կբեռցընեն . գետինը անդտար բա
 րեբեր է , որ վերի Տիս դիւաւոր պը
 տուղները գրեթէ ամմէնը կբերէ :

(աշ. ն.) Մաճէ լլանիգա : Մս Տս մա
 ճէլ

ձեռքնս բորդուղէչը գտաւ սպանեօ
 լի թիւրին դիացէն , անոր համար
 իր անունով ըստէցաւ մաճեւլանի
 գա . 1519ին հինկ նաւով ելաւ սի
 վիլիայէն ու աս Յօ հասաւ . ասկէց
 ելաւ դէպ 'ի արեմուտք երթալով
 վարի Յքէն վերի Յք ելաւ . ու փի
 լիպեան կի՛ք ըստմանց մոլուղեան կղ
 զիները հասնելնիսի մեռաւ . սե
 բաստիանոս դանուդոս ասոր հինկ
 նաւէն մէկ հատը միայն կրցաւ սի
 վիլիա հասցնել 1522ին . ան նաւին
 անունը դրին յաղթուհի . ու է գառ
 լօ կայսրը ոսկի շղթայ քի զինձիւ ,
 ու զինձիւնն ոսկիէ Յք մը կախված
 պարդե տրվաւ դանուդոսի . Յին
 վրայ գրո՛ւած էր աս խօսքս , պիսպ ա
 ոսա՛ն էս պրպրպէցսոր , որովհետեւ մաճեւ
 լանոս էր պինտ առջի պտըտողը բո
 լոր Յք : Մաճեւլանիաի մէջը ազգ
 մը կայ՝ բաղակոն կրավին , որ հսկայ
 են և բարձրահասակ :

(աշ. 4.) Տարակիլաի . կի՛ք Տլադա : Մ. ս
 Յք սպանեօլներուն ձեռքն է . ունի
 պատուական խոտեր .

(աշ. 4.) Պրասիլիա : 1310ին բորդու
 գէշները գտան . կբերէ ազնիւ փատ
 կարմիր ներկի կի՛ք պօեայի . որ իր ա
 նունով պրասիլիա կրավի : Մի փըր
 կի՛ք կի՛ Սան սարվաթօւ , իրեն մաշ

րաբաղաքն է : Պրասիլիային մէջի
կողմերը անծանօթ է :

(աշ. 4.) Մամազունիք : Արկան բարակ
գետի մը վրայ է . գետին քովի է
ղածները քիչ մը ծանօթ են . բայց
մէջի կողմերը անծանօթ ազդեր
կան անհաւատ և անողորմ : Մ. ս. Յ
քիչ մը բորդոկալին տակն է , քիչ
մընալ սպանեօլին :

Հարաւային ամերիկա երկու բաժ-
նըված է դօռտիլեան լեռներով , որ
'ի հիւսիսոյ 'ի հարաւ երկնցած են :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ ԱՆՈՒԱ- ՆԻ ԳԵՏԵՐԸ :

Մամազունի . կի՛մ Մարակնոն : Բէ-
ռուին մէջ կելայ . Յիս վրայ պինտ
երկան գետն է :

Մք լորէնցոս . կի՛մ Ման լորէնցո : Գա-
նատային դին կելայ . Յիս պինտ եր-
կան գետերուն մէջ՝ երրորդն է :

Միսիասիբի : Գանատային դին կել
լայ :

Բլադա : Սպանեօլերէն արծաթի ը-
սեւ է . բէռուէն կելայ , բլադաէն
կանցնի :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ ԱՆՈՒԱՆ
Ն Ի ԿՂԶԻՆ ԵՐԸ :

Մ զորեան կղզիք : Յամաքէն պինտ
հեռու կղզիները ասոնք են բորդու
դէշներուն ձեռքը . Մնկրա քաղաք
դէրչէրա կղզին մէջ գլխաւորն է :

Պ Նուա նովա , իմ Վոր երկիր : 1714
ին Ֆրանսոզներուն ձեռքէն ինկիլիզ
ներուն անցաւ . ասոր քովը ծովին
մէջ քարուտ ու աւազուտ ցամաքի
մը պէս տեղ կայ գրեթէ 600 մղոն
իրեն երկանուիր , ուր տեղ կբռնեն
տեսակ մը ձուկ :

Մ նդիլեան կղզիք : Աստ շատ կղ
զիներ են . մէջերնին մեծը Վուպա
կղզին է սպանեօլներուն ձեռք . ըս
պանեօլի նաւերը ամերիկայէն դառ
նանինի հոս կհանդիպին , և ասկէց
կբերեն սպանեօլի քարակ պուռնու
դին ու աղէկ պաղա :

Ղ եամադա : 1655ին ինկիլիզները ա
ռին սպանեօլներուն ձեռքէն :

Ս թ դոմինիկոս : 1200 մղոն իրեն սը
տոյտը . մեծ մասը աս կղզին սպան
եօլներուն ձեռքն է . իսկ պղտիկ
բայց շէն մասը Ֆրանսոզներուն ձեռք

նէ . կբերի շատ շէքեր ու զէնձի
Ֆիլ : եւրոպայէն շատ կենդանիներ
տարին սա կղզիս , որ շատցան ան
տեղս :

Պզտի անդիլեան կղզիք , կմ Վարի
պի : Մէկ քանին սպանեօղներուն
է , մէկ քանին ինկիլիզներուն , մէկ
քանին Ֆիլէմէնիներուն , մէկ քա
նին Ֆրանսիներուն , մէկ քանինալ
տանիմարդային : Աբբերի շէքեր ,
պուռնուդի , բամպակ , ու ուրիշ
պտուղներ :

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ :

Յառաջաբանութի :	7 :
Նասարակախօսութի Յաղբուէ .	է :
ն . Ուսումնական բաժանումն ,	դ :
բ . Բնական բաժանումն ,	ժբ :
դ . Վաղաքական բաժանումն ,	ժբ :

Գ Ա . Ա :

Աստ . 1 :

ն . Աշխարհ . Նայաստան .	2 :
բ . Տ . Անաթօլու :	6 :
դ . Տ . Ասորիք :	8 :
դ . Տ . Սիջադէտք .	9 :
է . Տ . Ասորեստան . և Վաղդէաց ւոց երկիր .	10 :
դ . Տ . Արապստան :	12 :
է . Տ . Աիւրճիստան :	13 :
ը . Տ . Արզը ըլաշ :	16 :
թ . Տ . Գանտաճար :	17 :
ժ . Տ . Թաթարստան :	19 :
ժն . Տ . Նոստան :	21 :
ժբ . Տ . Չինիմաչին :	28 :
Ասիային անուանի դեաերը :	29 :
Ասիային անուանի կղզիները ուկիա նոսին մէջ :	30 :
Ասիային անուանի կղզիները ճեր մակ ծովին մէջ :	35 :

Գ Ա :

ԳՎ : Բ :

Եւրոպեա : 36 :

ա . Տ . Բարդուղիա :	36 :
բ . Տ . Սպանիա :	38 :
գ . Տ . Ֆրանսա :	42 :
դ . Տ . Ստորին աշխարհք :	46 :
ե . Տ . Ինկիլիզ :	50 :
զ . Տ . Տանիմարդա :	54 :
է . Տ . Շիկոն :	57 :
ը . Տ . Սոսկոլ :	61 :
թ . Տ . Լէհ :	66 :
ժ . Տ . Բրուսսիա :	73 :
ժ ա . Տ . Եկմյէստան :	76 :
ժ բ . Տ . Սաճաուք :	94 :
ժ գ . Տ . Օվիցէսի :	97 :
ժ դ . Տ . Իդալիա :	100 :
ժ ե . Տ . Տաճկի սահման :	113 :
Եւրոպայի անոճանի դետերը :	124 :
Եւրոպայի անոճանի կղզիները :	125 :

ԳՎ : Գ :

Եւրեիէ : 129 :

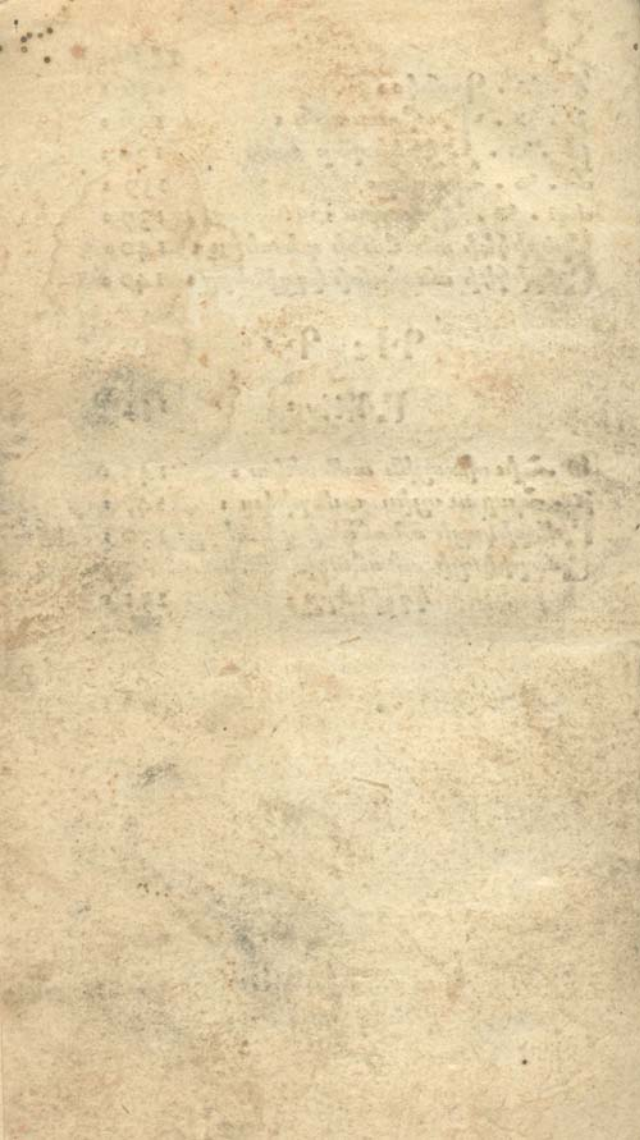
ա . Տ . Սորր :	129 :
բ . Տ . Պարպարը :	132 :
գ . Տ . Պիլէտիւլճերիա :	134 :
դ . Տ . Երկրեջիա :	134 :
ե . Տ . Օսաուա :	135 :
զ . Տ . Գուլինէա :	135 :
է .	է .

Է . Յ . Գօնկո :	136 :
Ը . Յ . Քաճրաստան :	136 :
Թ . Յ . Օ կնկիպար :	138 :
Ժ . Յ . Նսպէշ :	139 :
ԺԿ . Յ . Նուպիա :	139 :
Ն փրիկէի անունանի գետերը :	140 :
Ն փրիկէի անունանի կղզիները :	140 :

ԳՎ : Գ :

Ն Թրեհա :	142 :
-----------	-------

ԿԿ . Նիւսիսային ամերիկա :	144 :
ԿԶ . Նարաւային ամերիկա :	147 :
Ն ամերիկայի անունանի գետերը :	150 :
Ն ամերիկայի անունանի կղզիները :	151 :

7-41

